

«Η Στρατηγική Σκέψη των Ιταλικών Κρατών κατά την περίοδο της Αναγέννησης (15^{ος} – 16^{ος} αιώνας μ.Χ.)»

Επιβλέπων καθηγητής: ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ
Κωνσταντίνος

ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ Νικόλαος
Α. Μ.: 1210Μ020

Αθήνα 2012

“Virtu contro a furore,
Prender l’arme, e fia el combater corto
Che l’ antico valore
Nelli italici cor e ancor morto”

Πετράρχης, *Canzoniere*, CXXVIII, *Italia mia*, στ. 93-96

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ 5
Η Ιταλία στον «μακρύ 16ο αιώνα»	σελ 6
ΜΕΡΟΣ Ι : Στρατηγική εν καιρώ ειρήνης	σελ 9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Η Ειρήνη του Λόντι	σελ 10
Η οργάνωση του στρατού	σελ 11
Η πολιτική πρακτική	σελ 14
ΜΕΡΟΣ ΙΙ : Οι Ιταλικοί Πόλεμοι	σελ 16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : 1494 – 1504, οι γαλλικές εισβολές	σελ 17
Η εκστρατεία του Καρόλου Η΄	σελ 17
Η αντίδραση των Ιταλών ηγεμόνων	σελ 18
Η στρατιωτική ισχύς του Καρόλου Η΄	σελ 20
Η Μάχη στο Φορνόβο – 1495	σελ 21
Ο Πόλεμος της Πίζας : 1495 – 1499	σελ 23
Η δεύτερη γαλλική εισβολή : 1499 – 1504	σελ 26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : 1508 – 1516, οι πόλεμοι της Συμμαχίας του Καμπρέ και της Αγίας Συμμαχίας	σελ 29
Η Συμμαχία του Καμπρέ	σελ 29
Η Μάχη στο Ανιαντέλλο	σελ 31
Συνέπειες της ήττας της Βενετίας	σελ 32
Η Αγία Συμμαχία	σελ 36
Η Μάχη της Ραβέννα – 1512	σελ 39
Η εκδίωξη των Γάλλων	σελ 41
Διπλωματική Διευθέτηση για τη Λομβαρδία	σελ 43
Ο ανταγωνισμός για το Μιλάνο	σελ 44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : 1520 – 1529, οι πόλεμοι του Φραγκίσκου του Α΄	σελ 45

Η Μάχη της Παβία	σελ 46
Οι συνέπειες της μάχης	σελ 48
Η Συμμαχία του Κονιάκ	σελ 49
Η Συνθήκη της Βαρκελώνης και του Καμπρέ	σελ 50
ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ : Το τέλος των «Ιταλικών» Πολέμων	σελ 52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Οι πόλεμοι του 1530 – 1559	σελ 53
Τα σχέδια του Φραγκίσκου	σελ 54
Η Ειρήνη του Κρεπύ	σελ 56
Η τελευταία δεκαετία	σελ 56
Η Ειρήνη του Cateau-Cambresis	σελ 57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Η Ιταλία στη «μουγκή ειρήνη»	σελ 58
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ 61
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	σελ 67
I : ΔΙΑΔΟΧΗ ΠΑΠΩΝ	σελ 68
II : ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΑΧΩΝ ΣΤΟΥΣ ΙΤΑΛΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ	σελ 68
III : ΟΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ	σελ 69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ 74

ΛΙΣΤΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ	Σελ
ΧΑΡΤΗΣ 1 Τα Ιταλικά Κράτη	8
ΧΑΡΤΗΣ 2 Η βόρεια Ιταλία	17
ΧΑΡΤΗΣ 3 Η Μάχη στο Φορνόβο	23
ΧΑΡΤΗΣ 4 Η νότια Ιταλία	27
ΧΑΡΤΗΣ 5 Η μάχη της Ραβέννα	39
ΧΑΡΤΗΣ 6 Η μάχη της Παβία	47

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας αποτελεί η ανάλυση της στρατηγικής σκέψης των Ιταλικών κρατών της περιόδου της πρώιμης Αναγέννησης (15^{ος}-16^{ος} αιώνας μ.Χ.)¹. Σύμφωνα με τον Μπροντέλ, κατά τη διάρκεια αυτού του «μακρύ 16^{ου} αιώνα» (1450-1650) μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μορφές της Ιταλίας², η μορφολογία της οποίας καθορίζεται και κατηγοριοποιείται από την ακολουθία πολέμου-ειρήνης. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη μορφή της, χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη συμμαχιών και ισορροπίας ισχύος ανάμεσα στα Ιταλικά κράτη υπό την ισχύ της Ειρήνης του Λόντι, διατηρώντας μια ειρηνική κατάσταση στην ιταλική χερσόνησο για περίπου σαράντα έτη (1454-1494) όταν μάλιστα στην υπόλοιπη Ευρώπη κυριαρχούν οι ταραχές. Έπειτα, η δεύτερη Ιταλία, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1494-1559 χαρακτηρίζεται από την καταστροφική μανία των Ιταλικών Πολέμων, οι οποίοι ήταν το αποτέλεσμα εξωτερικών φιλοδοξιών (από Γάλλους, Ισπανούς, Ελβετούς και Γερμανούς) για την κατάκτησή της και προκάλεσαν κύμα καταστροφών και μεταναστών. Τέλος, υπάρχει και η απρόσμενη Ιταλία, αυτή μετά της συνθήκης Cateau-Cambresis στην οποία η Ιταλία μένει εκτός των εμπόλεμων καταστάσεων. Πρόκειται για μια «ειρηνική φυλάκιση», μια «μουγκή ειρήνη», η οποία επιβλήθηκε από πολλές συμπτώσεις καθώς και από τη νωθρότητα και την αδιαφορία των ξένων κατακτητών, επηρεάζοντας την ιταλική ζωή από όλες τις πλευρές.³

Η περίοδος της Αναγέννησης σηματοδοτεί και την μεταστροφή της φύσης των αιτιών του πολέμου. Οι στρατιωτικές αψιμαχίες δεν βασίζονται στο ποιος φοράει το στέμμα, ή ποιος οφείλει την υποταγή του σε ποιόν, αλλά αντιθέτως διεξάγονται για την κατοχή γης, η οποία υπολογιζόταν ως το ύψιστο αγαθό, λόγω της οικονομικής και στρατηγικής της σημασίας. Ο «μεσαιωνικός χαρακτήρας» του πολέμου (δηλαδή οι προσωπικές διενέξεις μεταξύ μεμονωμένων ηγεμόνων σχετικά με τα κληρονομικά δικαιώματα⁴) συνέχισε να παίζει ρόλο και χρησιμοποιήθηκε συχνά ως αφορμή, ωστόσο σταδιακά έχασε την υπεροχή του σε σχέση με τους οικονομικούς και στρατηγικούς παράγοντες. Δυο αλλαγές κατά τη διάρκεια του 15^{ου} αιώνα επηρέασαν σημαντικά την αύξηση των θυμάτων. Η αυξανόμενη χρήση των πυρομαχικών έκανε τις πολιορκητικές επιχειρήσεις πολύ πιο επικίνδυνες και αρκετοί *condottiere* είχαν τραυματιστεί τουλάχιστον μια φορά στη ζωή τους από πυρίτιδα. Δεύτερον, οι πόλεμοι με τους Τούρκους είχαν αυξήσει ιδιαίτερα τον αριθμό θυμάτων κυρίως στον στρατό των Βενετών.⁵ Από τον 16^ο

¹ Οι ημερομηνίες που θα αναγράφονται στο εξής θα είναι όλες μετά Χριστού, εκτός και αν αναγράφεται το αντίθετο.

² Η Ιταλία ως γεωγραφικός χώρος και όχι ως έθνος κράτος.

³ Braudel Fernand, *Le Modele Italien*, Flammarion, Paris 1994

⁴ Ωστόσο, η ύπαρξη των παραπάνω προσωπικών διενέξεων υπήρξε πολιτικά και στρατιωτικά σημαντική, καθώς οι σχέσεις μεταξύ τους δεν καθορίζονταν πια από φεουδαρχικές αντιπαλότητες ή υποχρεώσεις αλλά από τις πραγματικότητες της οικονομικής και πολιτικής δύναμης και από το γεγονός ότι η δύναμη θα άρχιζε να συσσωρεύεται στα χέρια του ισχυρότερου. (Howard Michael Eliot, *War in European history*, Oxford University Press, Oxford 1977, Chapter IV)

⁵ Ωστόσο, η Βενετία άρχισε να στηρίζεται σε στρατιώτες (*stradioti*) από την Αλβανία και την Ελλάδα για να πολεμήσουν τους Τούρκους. Αυτοί έφεραν ένα νέο επίπεδο βιαιότητας στον πόλεμο καθώς εισέπρατταν ένα δουκάτο για κάθε κεφάλι που θα έφερναν πίσω. Επιπλέον, η παρέμβαση των υπόλοιπων ευρωπαϊκών στρατών στους Ιταλικούς Πολέμους ανέβασε τον αριθμό των απωλειών.

αιώνα λοιπόν, οι πόλεμοι χαρακτηρίστηκαν από μια τάση αύξησης του μεγέθους τους (γεωγραφικό, αριθμός θυμάτων, κόστους και κυρίως αγριότητας). Επιπλέον, συνηθιζόταν να διεξάγονται από συμμαχίες κρατών, όπως επέτασσε και η πολιτική πρακτική, συμμαχίες όμως που βασιζόνταν σε αδύναμα θεμέλια, και με σκοπό την αντιμετώπιση των αντίπαλων συμμαχιών.⁶

Τέλος, η εδραίωση της θεσμού βασιλείας τερματίζει και την προβληματική περί ιδιωτικού και δημοσίου πολέμου (που απασχολούσε τους νομικούς του μεσαίωνα), και πλέον έχουμε μια σαφή διάκριση μεταξύ των πολέμων που διεξάγονται από «τέλεια κράτη» και αυτών που αποτελούσαν ιδιωτικό εγχείρημα (ως ιδιωτικές μονομαχίες και ληστείες). Έτσι, η τελειότητα των κρατών οδηγεί στην επέκταση κρατο-κεντρικών πολιτικών δογμάτων (κάτι που ίσχυε ήδη στην Ιταλία και το είχε περιγράψει γλαφυρά ο Μακιαβέλι). Παρότι λοιπόν, υπήρχαν δίκαιοι και άδικοι πόλεμοι, η κυρίαρχη ιδέα ήταν ότι ο ηγεμόνας ήταν ο μοναδικός κριτής.⁷

Η Ιταλία στον «μακρύ 16^ο αιώνα»

Η ιστορία της Ιταλίας του «μακρύ 16^{ου} αιώνα», αποτελεί την ιστορία της μεταμόρφωσης και της μετάβασης, καθώς οι πρόωρα αναπτυγμένες ιταλικές πόλεις της μεσαιωνικής αστικής επανάστασης, που μετρούσαν περί τις 22 κοινότητες με πληθυσμό περί τους 20,000 κατοίκους μέχρι το 1300, επιδίωξαν να επανακάμψουν μετά τα καταστροφικά πλήγματα του προηγούμενου αιώνα. Επιπλέον, η Ειρήνη του Lodi (Peace of Lodi), έδωσε μια παύση 40 χρόνων στις διαμάχες μεταξύ των ιταλικών κρατών.

Καθώς η πλειοψηφία των ιταλικών κρατών περνούσε μια διαδικασία εσωτερικής αναμόρφωσης, την ίδια ακριβώς εικόνα παρουσίαζε και η εξωτερική τους πολιτική, τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις, όσο και στις σχέσεις τους με τα ξένα κράτη. Το γεγονός ότι όλα σχεδόν τα ιταλικά κράτη αποτελούσαν δημιουργήματα πρόσφατων σφετερισμών, τους προσέδιδε μια «θανάσιμη» επιρροή στις εσωτερικές και εξωτερικές σχέσεις. Δύσκολα αναγνώριζαν το ένα το άλλο δεδομένου του ότι η παραμικρή συγκυρία η οποία θα προκαλούσε την άνοδο και ευμάρεια μιας δυναστείας θα σήμαινε την πτώση μιας άλλης.⁸

Το σύστημα των Ιταλικών κρατών αποτελούσε ένα πολύπλοκο σύστημα, καθώς εκτός από τα πέντε κύρια κράτη- το Βασίλειο της Νάπολης, το Μιλάνο, τις Δημοκρατίες της Φλωρεντίας και Βενετίας και τα Παπικά Κράτη- υπήρχαν και αρκετά μικρότερα, όπως οι

(Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 198)

⁶ Tallet Frank and D. J. B. Trim, *European warfare 1350-1750*, Cambridge university press 2010, σελ. 29

⁷ Κάτι που αποδέχτηκαν σταδιακά οι κορυφαίοι ευρωπαίοι νομικοί, ενώ και ο Grotius την εναρμόνισε με τις παλιότερες αντιλήψεις χριστιανικής ενότητας. (Howard Michael Eliot, *War in European history*, Oxford University Press, Oxford 1977, Chapter IV)

⁸ Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 61-64

δημοκρατίες της Σιένα, της Λούκα και της Γένοβα. Τα περισσότερα από τα μικρότερα κράτη συνδέονταν με ένα ή περισσότερα από τα μεγάλα κράτη με κάποιου είδους συμμαχίας ή συμφωνίας, φέροντάς τα έτσι κάτω από μια «ομπρέλα προστασίας». Πολύ συχνά τέτοιες συμφωνίες περιελάμβαναν και την στρατιωτική *condotta*, η οποία αποτελούσε ένα συμβόλαιο παροχής ενός συγκεκριμένου αριθμού στρατιωτικών δυνάμεων με αντάλλαγμα ένα σταθερό ποσό χρημάτων. Οι *condotte* έτσι θεωρούνταν όχι μόνο αξιοσέβαστες αλλά και μια αναγκαία υποστήριξη.⁹

Τα κύρια Ιταλικά κράτη και οι δορυφόροι τους σχημάτιζαν ομάδες συμμαχιών, οι οποίες αν και φέρονταν ως αμυντικές συμμαχίες, στην ουσία αποτελούσαν τα μέσα για την πραγμάτωση των φιλοδοξιών των ηγεμόνων, ενώ κλιμάκωναν συνήθως αντί να περιορίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Οι Ιταλοί ηγεμόνες είχαν περισσότερη επίγνωση έτσι των διαιρέσεων, του ανταγωνισμού και της εχθρότητας μεταξύ τους, παρά των κοινών τους συμφερόντων, ωστόσο είχαν επίγνωση και της διάκρισης των Ιταλικών και μη-Ιταλικών δυνάμεων. Παρότι όμως σπάνια θα έπαιρναν μέρος σε μια σύγκρουση των ξένων δυνάμεων εκτός του χώρου της ιταλικής χερσονήσου που δεν τους αφορούσε, ήταν πρόθυμοι να καλούν τις ξένες δυνάμεις, και ιδιαίτερα τη Γαλλία, να λάβουν μέρος στις μεταξύ τους διαμάχες. Διπλωματικές παρεμβάσεις του βασιλιά της Γαλλίας ή των Ισπανών μοναρχών ήταν συχνά αρεστές και επιδιωκόμενες, ιδιαίτερα στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη ειρήνης. Ωστόσο, αν ένα Ιταλικό κράτος ζήτηγε στρατιωτική βοήθεια από μια ξένη δύναμη, τότε κατηγορούνταν για προδοσία των συμφερόντων της Ιταλίας.¹⁰

Ωστόσο, καθώς νέα περιφερειακά κράτη με κεντρικές μοναρχίες εισήλθαν στην ιταλική επικράτεια και έφεραν την ξένη κυριαρχία, όπως επίσης και τα νέα εμπορικά δίκτυα που έφεραν προϊόντα κατευθείαν από την Ασία και Αμερική στη νοτιοδυτική Ευρώπη, τα ιταλικά κράτη δεν μπορούσαν πλέον να λύνουν τις διαφορές τους απομονωμένα. Το αποτέλεσμα της «έκθεσής» τους λοιπόν στον υπόλοιπο κόσμο ήταν η βενετσιάνικη ισχύς να εξασθενήσει, η Γένοβα να καταλήξει να χρηματοδοτεί την αυτοκρατορική Ισπανία, το Μιλάνο της αντί-Μεταρρύθμισης να καταστεί ως μοντέλο μεταρρυθμισμένης επισκοπής, η ισπανική Νάπολη να διογκωθεί στην μεγαλύτερη πόλη της Δυτικής Ευρώπης, η Φλωρεντία να εισέλθει στους «ξεχασμένους αιώνες» της και η παπική Ρώμη να αναδυθεί ως πολιτισμική πρωτεύουσα της Ιταλίας.¹¹

Κάπως έτσι στην Ιταλία διαμορφώθηκε ένα πεδίο εξωτερικής πολιτικής, το οποίο μεταμορφώθηκε σταδιακά, αφού προστέθηκαν και τρίτα κράτη, σε ένα ξεχωριστό και

⁹ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 2-3

¹⁰ Παρά το γεγονός ότι οι κατηγορίες αυτές δεν ευσταθούσαν λόγω της απουσίας ύπαρξης ενός συνεκτικού ιταλικού κράτος, εντούτοις υπήρχαν στιγμές που ήταν έκδηλη η αίσθηση της Ιταλίας ως ξεχωριστή πολιτική οντότητα. Έκδηλος επίσης, ήταν και ο διαχωρισμός από τους ξένους, καθώς οι κάτοικοι των άλλων πόλεων θεωρούνταν ξένοι (*stranieri*), ενώ οι κάτοικοι των άλλων χωρών θεωρούνταν βάρβαροι (*barbari*) (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 2-3)

¹¹ Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 342

αναγνωρισμένο σύστημα δημοσίου δικαίου. Η αντικειμενική αυτή αντιμετώπιση των διεθνών σχέσεων, απαλλαγμένη από προκαταλήψεις και ηθικούς κανόνες και περιορισμούς, άγγιξε την τελειότητα, ωστόσο εξωτερικά έδινε την εικόνα μιας αβύσσου. Συνομοσίες, συμμαχίες, διαφθορά και προδοσίες διαμόρφωσαν λοιπόν την εικόνα της Ιταλίας της πρώιμης Αναγέννησης.¹²

ΧΑΡΤΗΣ 1 : Τα Ιταλικά κράτη

¹² Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 61-64

ΜΕΡΟΣ Ι

Στρατηγική εν καιρώ ειρήνης

Η Αναγεννησιακή Φλωρεντία

Πίνακας του Giorgio Vasari

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: η Ειρήνη του Λόντι

Το δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα αποτελεί μια πολύ σημαντική περίοδο, καθώς προετοιμάζει το έδαφος για την είσοδο των Γάλλων και την απαρχή του κατακλυσμικού για την Ιταλία γεγονότος των Ιταλικών Πολέμων. Παρά όμως την άμεση σύνδεση της στρατηγικής με τον πόλεμο, αυτή δεν περιορίζεται στις πολεμικές επιχειρήσεις και δεν τελείται μόνο από στρατιωτικά μέσα. Αντίθετα, η στρατηγική μπορεί να διεξαχθεί και εν καιρώ ειρήνης με τη χρήση κάθε δυνατού μέσου (οικονομικού, πολιτικού, διπλωματικού κλπ.). Η πρώτη λοιπόν Ιταλία του Μπροντέλ, αυτή της περιόδου 1454-1494, αποτελεί ένα πεδίο χάραξης της υψηλής στρατηγικής των ιταλικών κρατών στα πλαίσια της Ειρήνης του Λόντι.

Η κυριαρχία του Νικολάου του Ε' συνέπεσε με αλλαγές στα πολιτικά τεκταινόμενα όπως επίσης και αλλαγές στην οικονομική δραστηριότητα των ιταλικών κρατών. Στη Νότια Ιταλία, ο Αλφόνσο Ε' της Αραγονίας, ο οποίος βασίλευσε στη Νάπολη από το 1442 έως το 1458 είχε νικήσει τους διαδόχους της Τζιοβάννας Β' και είχε ενώσει το Βασίλειο της Νάπολης με τη Σικελία το 1442. Το 1450 ο Φραντσέσκο Σφόρτσα¹³ αναδείχθηκε νικητής στον εμφύλιο πόλεμο για το Δουκάτο του Μιλάνου μετά τον θάνατο του Φίλιππου Μαρία Βισκόντι. Την ίδια περίοδο, οι Ευρωπαίοι ανταγωνιστές τους, οι οποίοι είχαν απαλλαγεί από τα δεινά του Εκατονταετή Πολέμου, είχαν εμπλακεί τώρα σε μια σειρά εμφυλίων πολέμων: από τον Πόλεμο των Ρόδων στην Αγγλία μέχρι τους Πολέμους της Βουργουνδίας, οι Ευρωπαίοι ήταν απασχολημένοι με τα δικά τους ζητήματα και έτσι απείχαν από τα ιταλικά δρώμενα. Μοναδική απειλή λοιπόν αποτελούσαν οι Οθωμανοί Τούρκοι, ιδιαίτερα μετά και την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Συνεπώς, τα πέντε κυρίαρχα ιταλικά κράτη (Βενετία, Μιλάνο, Φλωρεντία, Νάπολη και ο Παπισμός) σχημάτισαν την Ιταλική Συμμαχία (*the Italian League*) μετά την *Ειρήνη του Λόντι* το 1454, ως μια αμυντική συμμαχία κατά των Τούρκων, αλλά και της Γαλλίας και της Αυτοκρατορίας¹⁴, για να διατηρήσουν την Ιταλία ελεύθερη από κάθε είδους εξωτερική παρέμβαση.¹⁵

Το πρώτο αυτό διεθνές σύστημα συμμαχιών, μια ταραχώδης ισορροπία ισχύος η οποία οδήγησε στη δημιουργία μιας νέας διπλωματικής δομής με μόνιμους πρέσβεις, μηχανισμούς μεσολάβησης για την επίλυση διαφορών και μια πρώιμη πολιτική σταθερότητα, συνεισέφερε στην ανάπτυξη του πολιτικού ρεαλισμού. Ωστόσο, οι έξι πόλεμοι που μεσολάβησαν «ράγισαν» της Ειρήνη του Λόντι ενώ οι πόλεμοι της Βουργουνδίας κράτησαν μέχρι το 1477 και των Βενετών εναντίον των Τούρκων συνεχίστηκαν. Επιπλέον, οι *Condottiere*, οι αρχηγοί των μισθοφορικών εταιρειών αποτέλεσαν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της διπλωματίας του πολέμου, περιπλέκοντας την κατάσταση ακόμα περισσότερο με τους ιδιωτικούς στρατούς και τις προσωπικές τους φιλοδοξίες. Παρά την απλότητα έτσι του χάρτη της Ιταλίας, μετά την ειρήνη του Λόντι, και τη συγκέντρωση της ισχύος στις κεντρικές διπλωματικές και οικονομικές υπηρεσίες και σε

¹³ Για τους οίκους των ηγεμόνων βλ. Παράρτημα III

¹⁴ σσ Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Holy Roman Empire)

¹⁵ Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 337

γραφειοκρατικούς μηχανισμούς, ο πυρήνας της πολιτικής παρέμεινε η βία και η διεξαγωγή του πολέμου¹⁶.

1.1 Η οργάνωση του στρατού¹⁷

Ένας τυπικός ιταλικός στρατός του 15^{ου} αιώνα ήταν οργανωμένος σε δύο μέρη. Από τη μία πλευρά ήταν οι μισθοφορικές εταιρείες των *condottieri* και της χωροφυλακής και από την άλλη, ένας αυξανόμενος αριθμός από στρατιώτες όλων των κατηγοριών που προσλαμβάνονταν ατομικά από το κράτος.

Τις πρώτες μόνιμες δυνάμεις στην Ιταλία, αποτελούσαν οι φρουρές. Οι φρουρές σχηματίζονταν είτε με την πρόσληψη χωροφυλακής πεζικάριων με συμβόλαια μακράς διάρκειας, είτε ατομικά. Αυτοί καλούνταν *provisionati* καθώς έπαιρναν έναν κανονικό μισθό (*provisione*) από το κράτος. Ωστόσο, οι *provisionati* στα μέσα του 15^{ου} αιώνα στην Ιταλία συνιστούσαν φρουρά ιππικού. Προσλαμβάνονταν από τους τοπικούς αξιωματούχους και έπαιρναν έναν σταθερό μισθό ακόμα και σε περιόδους ειρήνης. Η θητεία τους ήταν κυκλική, για δυο μήνες το χρόνο, και φορούσαν μια στολή με κόκκινους μανδύες¹⁸.

Από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα, τα Ιταλικά κράτη χρησιμοποιούσαν μια άλλου τύπου δύναμη ιππικού, που ονομαζόταν *lanze spezzate*. Το όνομα αυτό σημαίνει σπασμένη λόγχη και υπονοούσε τους ατομικούς καβαλάρηδες που είχαν αποσπαστεί για διάφορους λόγους από τις εταιρείες των *condottieri*. Αυτοί αποτελούνταν από λογχοφόρους και βαρύ ιππικό, ενώ παρά το γεγονός ότι κάποιοι στρατολογούνταν για ιδεολογικούς λόγους (ως ένδειξη ανεξαρτησίας), το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεων αυτών απαρτιζόταν από λιποτάκτες άλλων στρατών.

¹⁶ Χαρακτηριστικό γεγονός που καταδεικνύει τις αντιφάσεις μεταξύ των δεδηλωμένων σκοπών και του πολιτικού ρεαλισμού της Ειρήνης του Λόντι αποτελεί η Συνομωσία των Πάτσι το 1478, η οποία αν και αποτέλεσε μια εσωτερική αντιπαλότητα μεταξύ των οίκων των Πάτσι και των Μεδίκων της Φλωρεντίας, πήρε γρήγορα διεθνείς διαστάσεις. Ο Πάπας Σίξτος ο Δ΄ είχε αντικαταστήσει νωρίτερα τους Μεδίκους από τη θέση των τραπεζιτών του, και είχε θέσει τους Πάτσι, εξαιτίας της αντίδρασης του Λορέντζο των Μεδίκων στις φιλοδοξίες του ανιψιού του Πάπα. Και παρά την αμφιλεγόμενη συμμετοχή του Σίξτου στην αποτυχημένη δολοφονική απόπειρα κατά του Λορέντζο, η οποία προκάλεσε το θάνατο του αδερφού του Τζουλιάνο, η εμπλοκή του έγινε εμφανής όταν έθεσε την παπική απαγόρευση στη Φλωρεντία. (Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 338)

¹⁷ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, κεφάλαιο 5: The Organisation of War

¹⁸ Παραδείγματα τέτοιων δυνάμεων αποτελούσαν οι *provisionati* του Visconti από το Μιλάνο και η *famiglia ducale*. Αντίστοιχη οργάνωση με την τελευταία είχε και το ιππικό της Νάπολης από τον Αλφόνσο τον Ε΄ μετά την κατάληψη του Ναπολιτάνικου θρόνου το 1442. Οι Πάπες διέθεταν επίσης μια παγιωμένη φρουρά η οποία όμως αποτελούνταν από πεζικό. (Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ. 110)

Αντίστοιχα, το πεζικό σχηματιζόταν με τον ίδιο τρόπο όπως και το ιππικό, δηλαδή με φρουρές από έναν σταθερό αριθμό ανδρών για ένα σταθερό χρονικό διάστημα. Ωστόσο, εκτός από το σύστημα της *condotta*, και στο πεζικό υπήρξε αύξηση του αριθμού των ανδρών που προσλαμβάνονταν απευθείας από το κράτος.

Υπολογίζεται λοιπόν ότι ο Δούκας του Μιλάνου εκείνη την περίοδο διατηρούσε και πλήρωνε έναν μόνιμο στρατό περί των 20,000 ανδρών, ενώ μπορούσε να χρηματοδοτήσει και άλλους 20,000 άνδρες αν υπήρχε ανάγκη. Η Βενετία διατηρούσε έναν πολύ μικρότερο στρατό το 1470- πιθανώς κάτι παραπάνω από 10,000 άνδρες-ωστόσο μπόρεσε να ανεβάσει τον αριθμό στους 20,000 για τον Πόλεμο της Φερράρα. Μεγάλο μέρος των δυνάμεων αυτών αποτελούσαν οι *lanze spezzate*, συμπεριλαμβανομένου και του λόχου του Μπαρτολομέο Κολλεόνι (Bartolomeo Colleoni), ενώ οι περισσότεροι *condottieri* προέρχονταν κυρίως από τις αριστοκρατικές οικογένειες των περιχώρων της Βενετίας. Το πεζικό της τέλος, θεωρούταν αρκετά ισχυρό και ο στρατός είχε την υποστήριξη της μεγαλύτερης και καλύτερα εκπαιδευμένης πολιτοφυλακής της Ιταλίας. Επιπλέον από το 1478 υπήρχαν έξι μοίρες από στρατιώτες (*stradiots*) του φημισμένου Αλβανικού ελαφρύ ιππικού.

Ο ισχυρός παπικός στρατός τον οποίο ο Πάπας Παύλος ο Β΄ είχε σχηματίσει τη δεκαετία του 1460 άρχισε να αυξάνεται για τον Πόλεμο των Πάτσι (1478-9) και τον Πόλεμο της Φερράρα (1482-4). Χαρακτηριστική ήταν και η τάση να χρησιμοποιούνται ντόπιοι για τη θέση των διοικητών, και στην περίπτωση του παπικού στρατού, αυτοί ήταν Ρωμαίοι Βαρόνοι, όπως οι Ναπολέονε Ορσίνι, Τζιοβάννι Κόντι κλπ¹⁹. Η θέση του διοικητή του παπικού στρατού δινόταν σε συγγενικό πρόσωπο του Πάπα, ο οποίος έφερε τον τίτλο του *Gonfalonier* της Εκκλησίας.

Οι Βαρόνοι της Νάπολης καθώς ήταν απαγορευμένο να υπηρετούν στα υπόλοιπα ιταλικά κράτη, επωμίζονταν τη διοίκηση του στρατού της Νάπολης αποκλειστικά. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φερράντε Α΄²⁰, τη διοίκηση του στρατού είχε ο γιός του Αλφόνσο, Δούκας της Καλαβρίας με τον έμπειρο Federigo da Montefeltro στο πλευρό του. Παρά τους κινδύνους των εσωτερικών πολιτικών διενέξεων και των συνεπειών τους στο ηθικό του στρατού, ο στρατός της Νάπολης τη δεκαετία του 1490 θεωρούταν ως ο ισχυρότερος στην Ιταλία.

Η Φλωρεντία ήταν αντίθετη στην χρήση των ντόπιων αριστοκρατών στη διοίκηση του στρατού, με τα συμβόλαια πριν το 1454 να είναι τα πιο βραχυπρόθεσμα και ο στρατός της πολύ πιο προσωρινός. Επιπλέον δεν έβλεπε με καλό μάτι τις «παροχές» δυνάμεων από την Ιταλική Συμμαχία ενώ άφηνε τους διοικητές απλήρωτους και δυσανεστημένους. Ως αποτέλεσμα το 1478, προκειμένου να αντισταθεί στην εισβολή του παπικού στρατού και του στρατού της Νάπολης, η Φλωρεντία στράφηκε προς τους συμμάχους της, το Μιλάνο και τη Βενετία, ζητώντας να τους στείλουν δυνάμεις που θα έφεραν τα λάβαρα τους και να τους δανείσουν με αντίτιμο τους *condottiere* τους. Εν τέλει, οι δεσμοί του Λορέντζο ντε Μέντιτσι με την οικογένεια των Ορσίνι οδήγησε σε ένα είδους μόνιμου στρατού, με τον Νικολό Ορσίνι να οδηγεί τη Φλωρεντία στον Πόλεμο της Φερράρα. Ωστόσο, οι φιλοδοξίες

¹⁹ Napoleone Orsini, Braccio Baglioni, Giovanni Conti, Mariano Savelli

²⁰ Ferrante I (r. 1458-92)

του τελευταίου αφορούσαν τα Παπικά Κράτη και τη Νάπολη, και η συνεργασία με τη Φλωρεντία υπήρξε προβληματική και χωρίς να αποδώσει μια λύση για τη δημιουργία ενός μόνιμου στρατού.

Οι στρατοί λοιπόν, έπρεπε να διευθύνονται, να οργανώνονται και να πληρώνονται. Οι στρατιώτες και οι μισθοφόροι ακόμα, έπρεπε να φέρονται με τα κοινωνικά πρότυπα. Ο Μακιαβέλι αυτό το έβλεπε ως μια ιδανική κατάσταση η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω ενός στρατού από πολίτες. Οι στρατοί δεν αποτελούσαν έτσι τη μάζιγα της κοινωνίας, αλλά υπήρξαν και εργοδότες για τους πολίτες. Αυτοί έπρεπε να στρατολογηθούν, να τους παρέχονται τα απαραίτητα και να πληρώνονται. Επιπλέον, έπρεπε να πειθαρχούν, να ελέγχονται και τελικώς να κινητοποιούνται. Η σχέση έτσι του στρατού και κατά προέκταση της κοινωνίας με την κυβέρνηση υπήρξε συνεχής.

Αυτό ίσχυε ιδιαίτερα στην Ιταλία όπου τα κράτη τα οποία διέθεταν παρόμοιες οικονομικές δομές έρχονταν αντιμέτωπα συχνά το ένα με το άλλο. Ο σκοπός τους δεν ήταν να συνθλίψουν τους εχθρούς τους αλλά να κατακτήσουν την ασφάλεια και την αυτοδιάθεσή τους καθώς και να διευρύνουν τις σφαίρες επιρροής τους. Ο πληθυσμός τους ήταν πολύ πιο περιορισμένος από τον πλούτο τους και έτσι όπλα τους αποτελούσαν οι μικροί επαγγελματικοί μισθοφορικοί στρατοί οι οποίοι προσαρμόζονταν στις ανάγκες και απαιτήσεις του κάθε κράτους. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούσαν ήταν η καταστροφή, η αρπαγή των πολιτικών και διπλωματικών αντιπάλων και η αντιμετώπιση των εχθρικών αποπειρών σε παρόμοιες ενέργειες. Οι μάχες έτσι, οι οποίες περιελάμβαναν ελεγχόμενα ρίσκα, σκόπευαν στο να κερδηθεί το πλεονέκτημα και όχι να επιτευχθεί μια αποφασιστική νίκη.²¹

Η Βενετία συγκεκριμένα, κατηγορούνταν για χρόνια ότι επιδίωκε να κατακτήσει όλη την Ιταλία. Ωστόσο αυτές οι κατηγορίες δεν προέρχονταν από τον λαό, αλλά από τις αυλές και τις πολιτικές ηγεσίες των ανταγωνιστών της. Ακόμη και η Φλωρεντία με τις ανυπάκουες πόλεις παρασύρθηκε προς αυτό το κλίμα. Τελικά, η Συμμαχία του Καμπρέ προσέθεσε ένα σοβαρότατο πλήγμα στο κράτος το οποίο όλη η Ιταλία θα έπρεπε να υποστηρίξει ενωμένη. Τα υπόλοιπα κράτη επίσης διακατέχονταν από εχθρικά συναισθήματα και ήταν έτοιμα να χρησιμοποιήσουν οποιοδήποτε όπλο εναντίον των άλλων. Ο Λουδοβίκος «ιλ Μόρο» του Μιλάνου, οι Αραγονέζοι βασιλιάδες της Νάπολης και ο Σίξτος Δ΄ καλλιέργησαν το τεταμένο αυτό κλίμα και βοήθησαν να επεκταθεί και εκτός των συνόρων της ιταλικής χερσονήσου.²²

²¹ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ. 1-4

²² Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 61-64

1.2 Η πολιτική πρακτική

Η πλειοψηφία του λαού έτρεφε συμπάθεια προς το Γάλλο βασιλιά. Η Φλωρεντία ποτέ δεν έκρυψε την παραδοσιακή της προτίμηση σε αυτούς και όταν πια ο Κάρολος ο Η΄ εμφανίστηκε νότια των Άλπεων ο περισσότερος ιταλικός λαός τον υποδέχτηκε με ενθουσιασμό. Βέβαια, αυτή η αυταπάτη διαλύθηκε με την αναχώρηση του Καρόλου, αλλά πέρασε καιρός μέχρι να καταλάβουν πόσο ο Κάρολος ο Η΄, ο Λουδοβίκος ο ΙΒ΄ και ο Φραγκίσκος ο Α΄ είχαν παρερμηνεύσει τη σχέση τους με την Ιταλία αλλά και τα ποταπά κίνητρα με βάση τα οποία κινήθηκαν.

Οι ηγεμόνες από την άλλη πλευρά επιδίωξαν να χρησιμοποιήσουν τη Γαλλία με τελείως διαφορετικό τρόπο. Με το τέλος των Φράγκο-Αγγλικών πολέμων, οι Ιταλικές κυβερνήσεις κατάλαβαν ότι η είσοδος του Καρόλου στην Ιταλία ήταν θέμα χρόνου, ακόμα και αν δεν υπήρχαν ποτέ οι αξιώσεις του για τη Νάπολη, και ότι οι παρεμβάσεις στη Γένοβα και στο Πιεντμόντ ήταν μόνο η αρχή. Οι Βενετοί μάλιστα ανέμεναν τη γαλλική επέμβαση από το 1462.

Έτσι, το σχέδιο για την ισορροπία των τεσσάρων μεγάλων ιταλικών δυνάμεων από τον Λορέντζο τον Μεγαλοπρεπή²³ ήταν τουλάχιστον αβάσιμο και υπεραισιόδοξο. Για τους υπόλοιπους ηγεμόνες, ο βασιλιάς της Γαλλίας αποτελούσε φόβητρο τόσο για τους ίδιους όσο και για τους εχθρούς της και δίσταζαν να το χρησιμοποιούν όταν δεν έβρισκαν άλλο τρόπο να ξεφεύγουν από τις δυσκολίες²⁴. Οι Πάπες από την πλευρά τους απολάμβαναν το γεγονός ότι μπορούσαν να χρησιμοποιούν τον βασιλιά της Γαλλίας, χωρίς αυτοί να απειλούνται, ενώ μέχρι και ο Ιννοκέντιος ο Ζ΄ φανταζόταν τον εαυτό του ως κατακτητή της Ιταλίας, επικεφαλής ενός γαλλικού στρατού.

Τα κράτη λοιπόν της Ιταλίας ήταν καλυμμένα γύρω από μια εσφαλμένη αίσθηση ασφάλειας. Και μπορεί να υπήρχαν προειδοποιήσεις για τους κινδύνους της πρόσκλησης των ξένων ηγεμόνων για την παρέμβασή τους στα εσωτερικά τους ζητήματα, οι περισσότεροι όμως, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που ασκούσαν την πολιτική,

²³ Ο θάνατος του Λορέντζο τον Απρίλιο του 1492 θεωρήθηκε από τον Guicciardini ως καθοριστικό σημείο για την κατάληξη στους Ιταλικούς Πολέμους. Ο Guicciardini το περιέγραφε ως καταλυτική την επίδρασή του στα ιταλικά πολιτικά ζητήματα στα τελευταία χρόνια της ζωής του, και έτσι ο θάνατός του θεωρήθηκε ότι προκάλεσε την ανατροπή της ισορροπίας ισχύος. Ωστόσο, η εμπλοκή του με τη Ρώμη και τη Νάπολη, είχε ήδη προκαλέσει εντάσεις στην Ιταλία και είχε οδηγήσει στο αίσθημα απομόνωσης του Λουδοβίκου Σφόρτσα. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 11, και Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 9)

²⁴ Μεταστροφή παρατηρήθηκε και στην συμπεριφορά τόσο των ιταλικών κρατών όσο και των μεγάλων δυνάμεων ως προς τους Τούρκους, που παρά το γεγονός ότι αποτελούσαν μια πραγματική απειλή, ειδικά όσον αφορούσε την ιταλική χερσόνησο, δεν υπήρχε συνομωσία που να γίνεται κατά άλλων Ιταλικών κρατών και να μη συμμετέχουν ή να μην καρπώνονται τα οφέλη ο Μοχάμεντ ο Β΄ ή οι διάδοχοί του. (Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 61-64)

πίστευαν ότι δεν κινδύνευαν καθώς οι ξένοι ηγεμόνες δε θα μπορούσαν να μείνουν σε ιταλικό έδαφος. Επιπλέον υπήρχε και η ικανοποίηση και ο εφησυχασμός από την πλευρά των Ιταλών πολιτικών για την ικανότητά τους να χρησιμοποιούν τις ξένες δυνάμεις για την προώθηση των συμφερόντων τους. Παρόλη όμως την πολιτική τους δεινότητα, οι Ιταλοί άργησαν πολύ να συνειδητοποιήσουν τη σοβαρότητα και την αποφασιστικότητα των διεκδικήσεων τόσο των βασιλιάδων της Γαλλίας και της Ισπανίας όσο και της Αυτοκρατορίας.²⁵

Η θητεία του φλωρεντινού Πάπα Νικολάου Ε΄ καταδεικνύει την μικρο-πολιτική των Ιταλικών κρατών και ιδιαίτερα την τάση για πελατειακές σχέσεις. Ο Παπισμός, ως το ανώτερο τρόπαιο του εκκλησιαστικού πεδίου συνέχισε να αποζητείται από τις αριστοκρατικές οικογένειες και να ανταγωνίζονται τα Ιταλικά κράτη για την κατάκτησή του ενώ και η πολιτικολογία για τις ψήφους δεν είχε όρια. Οι συγγενείς και υποστηρικτές των υποψηφίων δέχονταν ακολούθως τις παπικές χάρες οι οποίες, όπως στην περίπτωση του τραπεζικού μονοπωλίου των Μεδίκων, μπορούσαν να διατηρούνται και μετά τη θητεία του Πάπα, εντείνοντας τις μελλοντικές αψιμαχίες²⁶. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι πολύ συχνά χάρη στις δυναστικές χειραγωγήσεις παρατηρείται μια συνέχεια στους παπικούς οίκους²⁷ μέχρι το Συμβούλιο του Τρεντ (1563). Χαρακτηριστικά μπορούμε να διακρίνουμε δύο Πάπες από τον οίκο των Βοργιών, δύο από τους Πικκολομίνι, δύο Ντε Λα Ρόβερε και δύο Μεδίκους²⁸.

Αρκετοί λοιπόν προέβλεψαν την εξωτερική εισβολή πολύ πριν την εκστρατεία του Καρόλου Η΄, και όταν πια αυτός πέρασε από τις Άλπεις έγινε αντιληπτό σε όλους ότι μια νέα περίοδος εξωτερικής παρέμβασης θα ξεκινούσε. Ωστόσο, η Γαλλία και η Ισπανία, οι οποίες είχαν εξελιχθεί σε μεγάλες δυνάμεις, δεν θα παρέμεναν ικανοποιημένες μόνο από μια «προφορική υποταγή», αλλά θα μάχονταν μέχρι τελικής πτώσεως για την κατάκτηση εδάφους και επιρροής στην Ιταλία. Είχαν αρχίσει να μοιάζουν στα κεντρικά διευθυνόμενα ιταλικά κράτη, και να τα αντιγράφουν, σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα.

²⁵ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 2-3

²⁶ Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 341

²⁷ Αντίστοιχη ήταν και η πολιτική που διατηρούσε τους ηγεμονικούς οίκους των Ιταλικών κρατών. Ωστόσο, οι Ιταλικοί Πόλεμοι του 16^{ου} αιώνα τελικά ανέτρεψαν τους Μπεντιβόλιο της Μπολόνιας, τους Μαλατέστα του Ρίμινι, τους Ντε Λα Ρόβερε του Ουρμπίνο καθώς και τους Σφόρτσα του Μιλάνου και τους Αραγονέζους της Νάπολης. (Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 342)

²⁸ Για την διαδοχή των Παπών κατά τη διάρκεια της υπό εξέτασης περιόδου, βλ. Παράρτημα Ι

ΜΕΡΟΣ II

Οι Ιταλικοί Πόλεμοι

Η Μάχη της Παβία – 1525

Πίνακας του Ruprecht Heller

Η αντίδραση των Ιταλών ηγεμόνων

Οι Ιταλοί ηγεμόνες έπρεπε λοιπόν να δεχτούν ότι η αναμενόμενη εισβολή των Γάλλων αποτελούσε πια μια πραγματικότητα. Η προσαρμογή αυτή ήταν δύσκολη ακόμα και για τον Λουδοβίκο Σφόρτσα, ο οποίος παρά το γεγονός ότι είχε ενθαρρύνει τον Κάρολο τους προηγούμενους μήνες, παρέχοντας ακόμα και το λιμάνι της Γένοβας για την απόβασή του, έμεινε εμβρόντητος από το μέγεθος του στρατού του Καρόλου αλλά και από το γεγονός ότι θα ηγείτο των δυνάμεών του ο ίδιος. Ο Λουδοβίκος ανέμενε ότι ο Κάρολος θα έστελνε έναν πολύ μικρότερο στρατό μέσω της Γένοβας και ότι το αποτέλεσμα της εκστρατείας του θα ήταν η ήττα και όχι η εκθρόνιση του Αλφόνσο. Έτσι, ανήσυχος και προβληματισμένος έψαχνε τρόπους να προστατεύσει τον ίδιο και το Δουκάτο του Μιλάνου.³¹

Κατά τον Γκουιτσιαρντίνι, η συμμαχία του Λουδοβίκου με τον βασιλιά της Γαλλίας, ήταν για τον ίδιο μια αναγκαιότητα για να διατηρήσει την ασφάλειά του. Φοβούμενος την ισχύ της Δημοκρατίας της Φλωρεντίας και του Βασιλείου της Νάπολης, ο Λουδοβίκος ανέμενε ότι μια επιτυχημένη γαλλική προέλαση, θα άφηνε τη Φλωρεντία αποδυναμωμένη, χάνοντας τις κτήσεις της στην περιοχή της Λουμινιάννα, τον Αλφόνσο υπόλογο στο γαλλικό στέμμα, και τον εαυτό του ως Δούκα του Μιλάνου να διατηρεί την απαραίτητη ασφάλεια που χρειαζόταν, χωρίς να ανησυχεί για τους επικείμενους κινδύνους της γαλλικής νίκης, καθώς ήλπιζε ότι ο βαρύς χειμώνας, η έλλειψη χρημάτων και η συνακόλουθη δυσαρέσκεια των αυλικών του θα περιόριζε την πορεία του Καρόλου.³²

Ο Γκουιτσιαρντίνι επιπλέον κατηγορούσε και τον Δούκα της Φερράρα, Ερκόλ ντ'Εστέ, για το γεγονός ότι ενθάρρυνε το Λουδοβίκο να καλέσει τον Κάρολο στην Ιταλία, καθώς ήλπιζε ότι η επακόλουθη αναταραχή θα του έδινε την ευκαιρία να ανακτήσει τα χαμένα εδάφη από τον Πόλεμο της Φερράρα.³³ Ωστόσο, οι κατηγορίες αυτές ήταν άδικες, καθώς ο ντ'Εστέ προσπαθούσε όπως οι περισσότεροι ηγεμόνες των Ιταλικών κρατών να διασφαλίσει την θέση του, ενώ από την πλευρά του είχε να φοβηθεί περισσότερο τις φιλοδοξίες της Βενετίας παρά του Καρόλου.³⁴

Για την Φλωρεντία ήταν επιβεβλημένη η διατήρηση της ιστορικής και κυρίως εμπορικής σχέσης φιλίας με τη Γαλλία. Ο Πιέρο ντε Μέντιτσι όμως, επέμεινε ότι έπρεπε να υποστηρίξουν τον Αλφόνσο και τους συμμάχους τους. Η Φλωρεντία λοιπόν, δεν έδωσε την απάντηση που ζήταγε ο Κάρολος: από τη μια πλευρά τόνισε τη φυσική αφοσίωση προς τον

³¹ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 16

³² Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 43

³³ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book I, Chapter 4

³⁴ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 16

Γάλλο βασιλιά και την επιθυμία τους να τον ικανοποιήσουν, από την άλλη πλευρά επικαλέσθηκαν λόγους νομιμότητας, καθώς οι Φλωρεντινοί ήταν υποχρεωμένοι όχι μόνο να παράσχουν αμυντική υποστήριξη στη Νάπολη αλλά και να εμποδίσουν το πέρασμα από την επικράτειά τους σε οποιοδήποτε επιδιώκει να επιτεθεί σε αυτήν.³⁵ Ο Βασιλιάς εξοργισμένος με την απάντηση αυτή διέταξε τους φλωρεντινούς πρέσβεις να εγκαταλείψουν τη Γαλλία, και ακολουθώντας τη συμβουλή του Λουδοβίκου Σφόρτσα, διέταξε και όσους φλωρεντινούς εμπόρους εκπροσώπευαν την τράπεζα του Πιέρο ντε Μέντιτσι να εγκαταλείψουν τη Λυών, δείχνοντας έτσι, ότι δεν είχε προσβληθεί από τους φλωρεντινούς αλλά από τον Πιέρο.³⁶

Η στρατηγική άμυνας του Αλφόνσο από την άλλη πλευρά, βασίστηκε στο να καθυστερήσει την εκστρατεία του Καρόλου και να διακόψει την πορεία του προς το Βασίλειο της Νάπολης. Γι αυτόν το σκοπό επεδίωκε να υποστηρίξει μια επανάσταση κατά του Λουδοβίκου Σφόρτσα στη Γένοβα, ώστε οι Γάλλοι να μην μπορέσουν να χρησιμοποιήσουν το λιμάνι για την απόβασή τους στα ιταλικά εδάφη. Η προσπάθεια αυτή θα συνδυαζόταν και με μια άμεση επίθεση στο Μιλάνο από στεριά. Έτσι, η δύναμη 240 ανδρών με επικεφαλής το γιο του Αλφόνσο, Φερραντίνο, πέρασε τα εδάφη της Ρομάνια στα μέσα Ιουλίου, το αρχικό σχέδιο όμως του Αλφόνσο, να την ακολουθήσει με τον υπόλοιπο στρατό του βρήκε την αντίρρηση του Πάπα. Ο Αλέξανδρος επέμενε ότι μέρος του στρατού του Αλφόνσο όφειλε να παραμείνει στη Ρώμη για την υπεράσπισή της, και έτσι ο Βασιλιάς παρέμεινε με τριάντα μοίρες πεζικού στα σύνορα του βασιλείου του, ο Βιρτζίνιο Ορσίνι παρέμεινε με 200 άνδρες στη Ρώμη και την επίθεση κατά του Μιλάνου ανέλαβε ο άπειρος Φερραντίνο.³⁷

Οι Βενετοί διατήρησαν μια ευγενική ουδετερότητα, τόσο στο κάλεσμα του Αλφόνσο για την υποστήριξή του, όσο και στον Κάρολο, ο οποίος προσπάθησε να τους προσελκύσει προσφέροντας του κάποια λιμάνια στην Απουλία και στα Βαλκάνια. Ωστόσο, αρνήθηκαν αφενός στον Κάρολο και αφετέρου επικαλέστηκαν την ανάγκη προσήλωσης στον αγώνα κατά των Τούρκων στον Αλφόνσο. Πέρα από την άμεση απειλή των Τούρκων, οι Βενετοί φαίνεται να προτίμησαν την ουδετερότητα είτε επειδή δεν ήταν ασύμφορο για αυτήν η Ιταλία να βρεθεί σε αναβρασμό και να χρησιμοποιήσει την μελλοντική αποδυνάμωση των υπολοίπων ιταλικών κρατών για να επεκτείνει την αυτοκρατορία της, είτε επειδή ήταν τόσο ισχυρή που δεν φοβόταν τον κατακτητή και έτσι δεν χρειαζόταν να εμπλακεί σε έναν πόλεμο που δεν την επηρέαζε.³⁸

Η ουδετερότητα θα μπορούσε να είναι η κατάλληλη επιλογή και για τον Πάπα Αλέξανδρο ΣΤ', ωστόσο οι πιέσεις που του ασκούσαν ήταν πιο ισχυρές από οποιοδήποτε άλλο κράτος. Όχι μόνο τα Παπικά κράτη συνόρευαν άμεσα με το Βασίλειο της Νάπολης, αλλά ο Πάπας κρατούσε και την επικυριαρχία του Βασιλείου. Επιπλέον, έχοντας

³⁵ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 36-37

³⁶ Desjardins A. and G. Canestrini, *Negociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, 6 vols, Imprimerie Imperiale, Paris 1886, vol. I, σελ 313-314

³⁷ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 15

³⁸ Delaborde H. F., *L'expédition de Charles VIII en Italie: Histoire diplomatique et militaire*, Paris 1888, σελ 360

αναγνωρίσει τον Αλφόνσο ως επίσημο βασιλιά, είχε λάβει οφέλη και για τους γιους του, οπότε είχε και προσωπικό όφελος για την διατήρηση του Αλφόνσο στον θρόνο. Η κατάσταση έγινε ακόμα πιο πολύπλοκη όταν ο πιο επικίνδυνος αντίπαλος του Πάπα, ο καρδινάλιος Τζουλιάνο ντελλα Ρόβερε³⁹, διέφυγε στη Γαλλία, λέγοντας ότι η ελευθερία του και η ζωή του βρισκόταν σε κίνδυνο από τον Πάπα.⁴⁰ Ο Γάλλος βασιλιάς υποδέχτηκε τον καρδινάλιο και τον έθεσε στην ομάδα των συμβούλων του για την επικείμενη εκστρατεία. Ακολούθως του υποσχέθηκε ότι θα προέβαινε στην καθαίρεση του Πάπα αν αυτός δεν του παρείχε βοήθεια. Κάπως έτσι, όλα τα ιταλικά κράτη διχάστηκαν με κάποια να υποστηρίζουν τους Γάλλους και κάποια να αντιτίθενται σε αυτούς.⁴¹

Η στρατιωτική ισχύς του Καρόλου Η΄

Τα Ιταλικά κράτη έμειναν αποσβολωμένα από τη γαλλική στρατιωτική ισχύ, όταν ο Κάρολος Η΄ εισέβαλε στην Ιταλία. Οι Μακιαβέλι, Γκουιτσιαρντίνι και Τσελλίνι, εξέφρασαν τον θαυμασμό τους στα στρατιωτικά κατορθώματα του γάλλου βασιλιά, ενώ ο Πάπας Αλέξανδρος ο VI, διέφυγε από το Βατικανό στο Castel Sant' Angelo μέσω ενός μυστικού περάσματος καθώς άκουσε τις φήμες ότι ο γάλλος βασιλιάς κατευθυνόταν προς τη Ρώμη⁴².

Εκτός από σταθερό στρατό, ο Κάρολος διέθετε και μια εντυπωσιακή πομπή από πυρομαχικά τα οποία μετακινούνταν με τη χρήση άμαξας. Το κανόνι του χρησιμοποιούσε σιδερένια βλήματα τα οποία επέτρεπαν σε μικρότερα βλήματα να έχουν τις ίδιες καταστροφικές συνέπειες με τα μεγαλύτερα τα οποία ήταν από πέτρα. Έτσι, μικρότερα και πιο ευέλικτα κανόνια μπορούσαν και μεταφέρονταν με άμαξες. Με τη χρήση αυτών, ο Κάρολος εισέβαλε στην Ιταλία το 1494 και κατέλαβε τη Νάπολη τον προσεχή Μάρτιο. Το οπλοστάσιό του εντυπωσίασε, καθώς οι Αραγονέζοι το 1495 άρχισαν να βάζουν σιδερένια βλήματα στα κανόνια τους, οι Βενετιάνοι παράγγειλαν το νέο τους κανόνι και να

³⁹ Μετέπειτα Πάπας Ιούλιος Β΄

⁴⁰ Οι κατηγορίες αυτές κάθε άλλο από αποκρήνηματα της φαντασίας ήταν, καθώς εκτός από το μεγαλύτερο μέρος της παπικής φρουράς το οποίο είχε θανατωθεί, σε όσους ο Καίσαρας Βοργιάς δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει εμφανώς βία για να τους εξολοθρεύσει, τους δηλητηρίαζε, ενώ στο τέλος της καριέρας τους, πατέρας και γιός δηλητηρίασαν ο ένας τον άλλο με την ίδια σκόνη η οποία προοριζόταν για έναν πλούσιο καρδινάλιο. Ο ιστοριογράφος των Παπών, ο Ονούφριος Πανβίνιο αναφέρει τρεις καρδινάλιους του οποίους δηλητηρίασε ο Αλέξανδρος ΣΤ΄ (ο εικονιζόμενος), τους Ορσίνι, Φερρέριο και Μίσιελ ενώ τον Τζιοβάννι Βοργιά, τον ανέλαβε προσωπικά ο Καίσαρας. Ο Πανβίνιο αναφέρει επίσης «...θα μπορούσε να είχε βγάλει από τη μέση όλους του πλούσιους καρδινάλιους και ιεράρχες, απλά για να πάρει την περιουσία τους αν, εν μέσω των τρομερών σχεδίων με τον γιό του, δεν τον έβρισκε ο θάνατος». (Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 76-80)

⁴¹ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 17

⁴² Tallet Frank and D. J. B. Trim, *European warfare 1350-1750*, Cambridge university press 2010, σελ 29

αντικαθιστούν τις βαλλίστρες και ο δούκας της Φερράρα να σχεδιάζει την κατασκευή νέου τύπου οχυρώσεων.

Ο Κάρολος ο Η΄ δεν μπόρεσε να διατηρήσει το αρχικό του πλεονέκτημα. Η επιτυχία του προκάλεσε αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό της Ιταλίας, όπου οι υποψίες ότι απέβλεπε στην κατάληψη ολόκληρης της χερσονήσου μεγάλωναν, καθώς και στο εξωτερικό με τους πανίσχυρους ηγέτες να θέλουν να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα: τον Αυτοκράτορα Μαξιμιλιανό τον Α΄, ο οποίος κυβερνούσε την Αυστρία και τις υπόλοιπες κτήσεις των Αψβούργων, και τον Φερδινάνδο της Αραγωνίας, κυβερνήτη της Σικελίας και της Σαρδηνίας, ο οποίος ήταν ετεροθαλής αδελφός του Φερράντε της Νάπολης και σύζυγος της Ισαβέλλας της Καστίλης. Ο Φερδινάνδος έτσι συνδύασε τα ιταλικά συμφέροντα με τους ισπανικούς πόρους, ενώ προσχώρησε μαζί με τη Βενετία, το Μιλάνο και τον Πάπα Αλέξανδρο VI στην Συμμαχία του Αγίου Μάρκου (League of St Mark) στη Βενετία.⁴³

Η κατάκτηση της Νάπολης το 1495 από τον Κάρολο Η΄, αποτέλεσε έναν θρίαμβο των μεσαιωνικών άμεσων επιθέσεων έναντι της ιταλικής μεθόδου ελιγμού και καθυστέρησης. Ο Φερδινάνδος, βασιλιάς της Νάπολης, αρνήθηκε να παλέψει στο πεδίο της μάχης και προτίμησε να διανείμει τον στρατό του σε μια σειρά από φρούρια, ελπίζοντας πως η αντίστασή τους θα του έδινε χρόνο ώστε οι πολιτικές δυνάμεις να έρθουν με το μέρος του. Ωστόσο, το γαλλικό οπλοστάσιο νίκησε τα ιταλικά φρούρια με χαρακτηριστική άνεση και μέσα σε λίγες εβδομάδες ο Φερδινάνδος εξορίστηκε από το βασίλειό του.

Στρατηγικά ωστόσο, η θέση του Καρόλου στη Νάπολη υπήρξε πολύ ευάλωτη. Η παρουσία εχθρικών κρατών στη βόρεια Ιταλία αποτελούσε μια συνεχή απειλή στο δίκτυο επικοινωνιών τόσο στη στεριά όσο και στη θάλασσα, και παρά το ότι κόβοντας το δίκτυο επικοινωνιών δεν προκαλούσε τα προβλήματα που μπορεί να προκαλέσει στη σημερινή εποχή, παρόλα αυτά ένας εχθρικός στρατός ο οποίος θα μπλόκαρε το πέρασμα της επιστροφής και ένας στόλος στο Τυρρηνικό Πέλαγος θα μπορούσε να υποτάξει τον γαλλικό στρατό. Οι ηγέτες του Μιλάνου και της Βενετίας, οι οποίοι ηγούνταν της συμμαχίας εναντίον του Καρόλου ήταν σε θέση να πάρουν αυτά τα μέτρα. Ωστόσο περιόρισαν τη ναυτική τους ισχύ στην υποστήριξη των Ναπολιτάνων ανταρτών και έδωσαν την ηγεσία του στρατού σε έναν στρατιώτη⁴⁴ ο οποίος δεν αντιλαμβανόταν πώς να αξιοποιήσει τα φυσικά εμπόδια⁴⁵.

Η Μάχη στο Φορνόβο - 1495

Ο Κάρολος έτσι αναγκάστηκε να υποχωρήσει, παρότι η προσπάθεια αναχαίτισης της υποχώρησής του αποδείχθηκε αποτυχημένη, στο Φορνόβο στις 6 Ιουλίου 1495: οι ιταλικές δυνάμεις της Συμμαχίας είχαν την αριθμητική υπεροχή⁴⁶ αλλά ήταν κακό-

⁴³ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 71

⁴⁴ Τον μαρκήσιο της Μάντοβα

⁴⁵ Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 13-14

⁴⁶ Υπολογίζεται ότι ο γαλλικός στρατός απαρτιζόταν περί τους 11,000 άνδρες, ενώ ο συμμαχικός στρατός με επικεφαλής τον Γκονζάγκα 20,000 άνδρες. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 30)

οργανωμένες, ενώ το ιππικό τους επηρεάστηκε αρνητικά από το λασπωμένο έδαφος. Η μάχη αποδείχτηκε σε μεγάλο μέρος πάλι για το ιππικό, ενώ φάνηκε ότι το γαλλικό βαρύ ιππικό είχε ακόμα έναν πολύ σημαντικό ρόλο να παίξει στο να πετυχαίνει νίκες στο πεδίο της μάχης.⁴⁷ Στη νότια Ιταλία, το βαρύ ιππικό και οι Ελβετοί λογχοφόροι είχαν φέρει επίσης τη νίκη στους Γάλλους τον Ιούνιο του 1495 στη Σεμινάρα έναντι των ισπανικών δυνάμεων, ωστόσο οι Ναπολιτάνοι σε μεγάλο μέρος εγκατέλειψαν τον Κάρολο. Έτσι, οι γαλλικές δυνάμεις που απέμειναν ηττήθηκαν στην Αττέλα (1496) και οι κτήσεις τους πολιορκήθηκαν και καταλήφθηκαν.

Η μάχη στο Φορνόβο αποτέλεσε μια από τις δυο κύριες μάχες σε όλη την περίοδο από το 1494 έως το 1530 όπου ένας μεγάλος ιταλικός στρατός συνάντησε τον αντίπαλό του σε ανοικτό πεδίο.⁴⁸ Ωστόσο, η αποτυχία του στην προκειμένη περίπτωση δεν οφειλόταν ούτε στη χρήση των γαλλικών κανονιών αλλά ούτε και στο έμπειρο Ελβετικό πεζικό το οποίο ήταν στην υπηρεσία των Γάλλων. Η ιταλική αποτυχία στο Φορνόβο μπορεί να αποδοθεί στους εξής παράγοντες: πρώτον, η απότομη άνοδος της στάθμης του ποταμού Τάρο διατάραξε το αρχικό σχέδιο μάχης και προκάλεσε σύγχυση. Δεύτερον, επιπλέον σύγχυση προκάλεσε το γεγονός ότι υπήρχαν δυο εκλεγμένοι διοικητές ο Φραντσέσκο Γκονζάγκα (Francesco Gonzaga) και ο θείος του και έτσι κανείς δεν ήταν σε θέση να διευθύνει ολοκληρωτικά το σχέδιο μάχης. Τρίτον, το μέγεθος του στρατού και η πολυπλοκότητα του σχεδίου αποτέλεσαν παράγοντες που ενίσχυαν την πιθανότητα αποτυχίας, καθώς από τη μια πλευρά ήταν ο μικρός γαλλικός στρατός που ήταν συνηθισμένος να λειτουργεί με συνεργασία και συντονισμό, και από την άλλη ήταν ένας μεγάλος συμμαχικός στρατός ο οποίος είχε σχηματιστεί για πρώτη φορά.⁴⁹

Η μάχη στο Φορνόβο, στην οποία ο Κάρολος εμβόλισε τον αντίπαλο, αποτέλεσε την αποφασιστική νίκη για τους Γάλλους. Του έδωσε τη δυνατότητα να κερδίσει τον στρατηγικό σκοπό, να ενωθεί δηλαδή με τη βάση του στο Άστι, και με την επιτυχία του να καταστρέψει τα σχέδια των αντιπάλων του. Ο μαρκήσιος της Μάντοβα, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τις επιχειρήσεις του ιταλικού στρατού, θα μπορούσε να σταματήσει την γαλλική απόπειρα με το να τους εγκλωβίσει στα Απέννινα. Αντίθετα, τους επέτρεψε να προχωρήσουν στα ανοικτά και να ξεκουραστούν μετά το δύσκολο πέρασμα από τα βουνά, προτού προβεί στην καλά μελετημένη αλλά αναποτελεσματική επίθεση. Είναι αξιοσημείωτο ότι ένα από τα κίνητρά του για αυτήν την καθυστέρηση υπήρξε μια υποτιμή συμπάθεια για τις δυσκολίες του εχθρού. Σε αυτήν την πρώτη εκστρατεία λοιπόν, οι ιταλικοί πόλεμοι απείχαν πολύ από τη μοντέρνα στρατηγική.

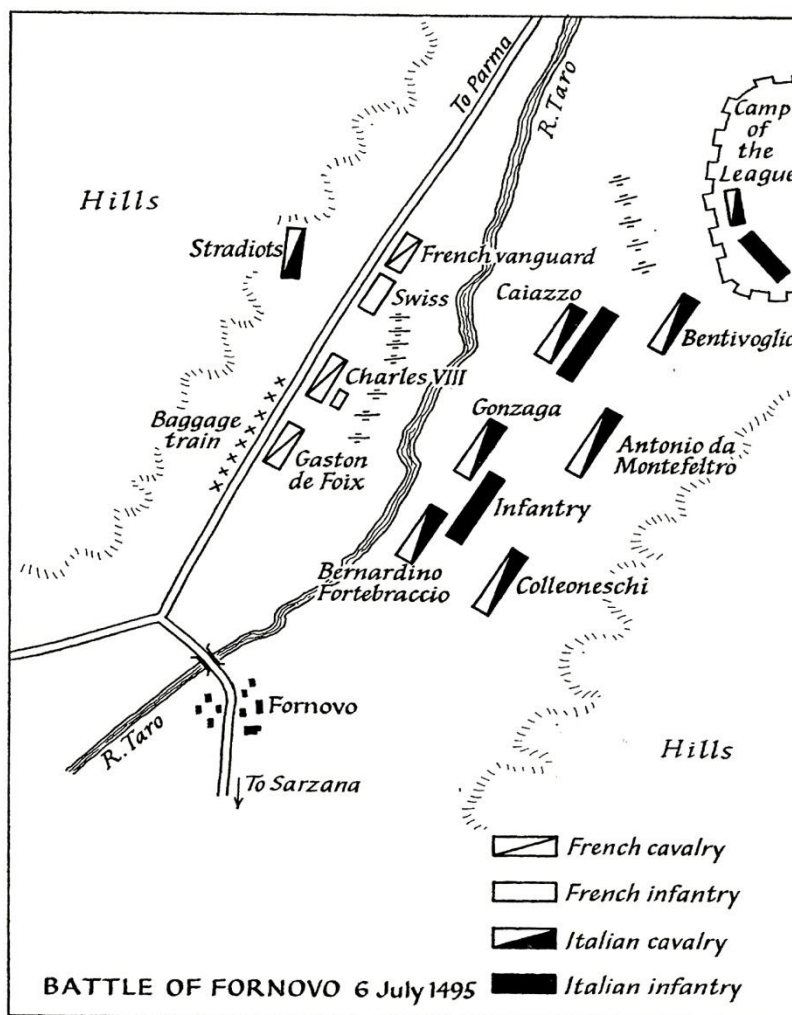
Ο Γκουιτσιαρντίνι υποστηρίζει δικαίως ότι το μάθημα από την εκστρατεία του Καρόλου Η΄ ήταν ότι ο διοικητής ο οποίος δεν μπορεί να αμυνθεί στο ανοικτό πεδίο δεν

⁴⁷ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 71

⁴⁸ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 30-31

⁴⁹ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 247

είχε καμία τύχη στο να αμυνθεί γενικώς.⁵⁰ Το ηθικό δίδαγμα αυτό ωστόσο δεν προήλθε από αυτούς που επηρέασε περισσότερο. Όταν το 1501 οι Γάλλοι και οι Ισπανοί διεξήγαγαν την συντονισμένη επίθεση στη Νάπολη βρίσκουμε το βασιλιά Φεντερίκο να επαναλαμβάνει τα λάθη του προκατόχου του, χρησιμοποιώντας τον στρατό του να επανδρώνει φρούρια και συνεχώς να χάνει από τα όπλα των εχθρών⁵¹.

ΧΑΡΤΗΣ 3 : η μάχη στο Φορνόβο

2.2 Ο Πόλεμος της Πίζας : 1495-1499

Ο Κάρολος δεν ανανέωσε τις διεκδικήσεις του για τον θρόνο της Νάπολης και οι δυνάμεις που άφησε πίσω του στη Νάπολη αποδεκατίστηκαν σταδιακά από τις αυξανόμενες επιθέσεις των Ισπανών. Έτσι, η δυναστεία της Αραγωνίας αποκαταστάθηκε στη Νάπολη, με μια μόνιμη όμως ισπανική δύναμη, με επικεφαλής τον Γκονσλάβο ντε Γκορντόμπα (Gonslavo de Cordoba). Μέχρι λοιπόν το 1499, όποτε και άρχισε η δεύτερη

⁵⁰ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book XV

⁵¹ Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 15

γαλλική εισβολή, στην Ιταλία υπήρξαν διαταραχές μόνο σε ένα σημείο της χερσονήσου, και αυτό αφορούσε την παραδοσιακή έχθρα μεταξύ Φλωρεντίας και Πίζας.

Ο πόλεμος μεταξύ Πίζας και Φλωρεντίας, ο οποίος διήρκησε δεκαπέντε χρόνια, με διαφορετικούς βαθμούς έντασης, αποτελούσε ένα μέρος του παρασκηνίου των Ιταλικών Πολέμων. Ωστόσο, στα τέλη της δεκαετίας του 1490, η σύγκρουση αυτή αποτέλεσε το κύριο σημείο της Ιταλικής πολιτικής. Ο πόλεμος αυτός αποτελούσε μια κοινότυπη σύγκρουση για την Ιταλία του 15^{ου} αιώνα με επιδρομές και ελιγμούς, και κάποιες φορές άγριες συγκρούσεις για την κατάκτηση οχυρών. Όπως και να είχε όμως, ήταν έκδηλο το γεγονός ότι οι διοικητές ενδιαφέρονταν περισσότερο να διατηρήσουν αυτή τη σύγκρουση παρά επιδίωκαν μια αποφασιστική μάχη. Επιπλέον, η κατάσταση έγινε περισσότερο πολύπλοκη λόγω των στρατιωτικών και πολιτικών αντιπαλοτήτων, των υποψιών και των παραδοσιακών συμμαχιών και εχθροτήτων.

Στο αρχικό στάδιο του πολέμου, και οι δυο πλευρές στράφηκαν στην υποστήριξη του Γάλλου βασιλιά. Ωστόσο η στάση του υπήρξε διφορούμενη, ενώ και η αποσαφήνιση των προθέσεων του κατέστη ακόμα πιο δύσκολη και από τη στάση του Γάλλου διοικητή στην Πίζα, Ρόμπερτ ντε Μπαλζάκ, ο οποίος έδειχνε την προτίμησή του σε αυτήν. Έτσι, παρότι υπήρχαν διαταγές να παραδοθούν τα φρούρια στη Φλωρεντία, ο Μπαλζάκ τα πούλησε στην Πίζα, τη Γένοβα και τη Λούκα.

Η αναχώρηση των γαλλικών δυνάμεων δεν άφησαν μόνη την Πίζα αντιμέτωπη με τη Φλωρεντία. Ήδη από το 1495 είχε δεχτεί χρήματα και όπλα από τη Γένοβα, άλογα και στρατό από το Μιλάνο και τη Βενετία, και ο Μαξιμιλιανός είχε στείλει δυνάμεις του Γερμανικού πεζικού. Και ενώ οι αρχικές φιλοδοξίες του Σφόρτσα και της Βενετίας με την παροχή βοήθειας στην Πίζα ήταν να επηρεάσουν αρνητικά τη Φλωρεντία, σύντομα τα κίνητρά τους άλλαξαν και επιδίωκαν και οι δυο τον έλεγχο της για τους δικούς τους σκοπούς. Η Πίζα από τη μεριά της ήταν πρόθυμη να προσφέρει την υποταγή της σε οποιαδήποτε δύναμη, ωστόσο όχι με τους όρους που έθετε ο Λουδοβίκος, ενώ και οι Βενετοί απέρριψαν την προσφορά της για να μην εξαγριώσουν το Μιλάνο. Τελικά, ο ανταγωνισμός μεταξύ Μιλάνου και Βενετίας αποτέλεσαν τροχοπέδη για την άμυνά της, καθώς ο Λουδοβίκος, μετά την άκαρπη αποστολή του Μαξιμιλιανού, απέσυρε τον στρατό του.⁵²

Την αδυναμία της Πίζας δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί η Φλωρεντία καθώς ήταν απασχολημένη με τα εσωτερικά πολιτικά της ζητήματα. Η κοινωνία της είχε διαχωριστεί στους υποστηρικτές και τους αντιπάλους του Σαβοναρόλα, ο οποίος επιδίωκε την ολοκληρωτική αναδιοργάνωση του κράτους. Επιπλέον, η εξάμηνη ανακωχή της Γαλλίας με την Ισπανία, στην οποία συμμετείχαν και η Φλωρεντία και η Πίζα έδωσαν μια προσωρινή παύση στις εχθροπραξίες. Η κατάσταση όμως άλλαξε δραματικά το καλοκαίρι του 1497, όταν μετά σύλληψη και εκτέλεση του Σαβοναρόλα, ο Λουδοβίκος Σφόρτσα υποστήριξε τη Φλωρεντία, ενώ αντίστοιχα η Βενετία την Πίζα.

⁵² Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 40-42

Στρατηγός των φλωρεντινών δυνάμεων ανατέθηκε ο Πάολο Βιτέλλι, ο οποίος ήταν ένας από τους πιο ονομαστούς Ιταλούς *condottieri*. Οι Βενετοί ακολούθως επιδίωξαν να ανοίξουν διάφορα μέτωπα ώστε να απομακρύνουν το επίκεντρο από την Πίζα και έτσι η μάχη συνεχίστηκε στους λόφους του Κασεντίνο. Επιπλέον, κατέκτησαν την πόλη της Βιβιένα, ωστόσο ο Βιτέλλι και ο αδερφός του κατάφεραν να εμποδίσουν την αποστολή ενισχύσεων των Βενετών στα Απέννινα. Η εμπλοκή της Βενετίας στον πόλεμο αυτό όμως μέχρι το 1499 θα αποδεικνυόταν πολύ δαπανηρή και σε συνδυασμό με την απειλή των Τούρκων και την επικείμενη εκστρατεία του Λουδοβίκου ΙΒ΄ για την κατάκτηση του Μιλάνου, οι Βενετοί θεώρησαν σκόπιμο να απεμπλακούν από τον πόλεμο αυτό, με αποτέλεσμα να αποσύρουν τον στρατό τους.

Η Πίζα όμως, παρότι κατέληξε χωρίς καμία υποστήριξη, αρνήθηκε να υποταχθεί στη Φλωρεντία. Η τελευταία εκμεταλλευόμενη τη μειονεκτική θέση της πρώτης πίεσε τον Βιτέλλι να προχωρήσει σε μια άμεση επίθεση στην πόλη. Τμήματα των τειχών της Πίζας έτσι καταστράφηκαν από το πυροβολικό της Φλωρεντίας, η διαταγή όμως για εισβολή δεν δόθηκε, καθώς ο Βιτέλλι καθυστέρησε να εισέλθει στην πόλη, για να αποφύγει μεγάλες απώλειες, πριν αυτή καταστρεφόταν περεταίρω. Τελικά, αυτό δεν στάθηκε δυνατόν να πραγματοποιηθεί, καθώς την ημέρα που σχεδίαζε την εισβολή, τόσο ο ίδιος όσο και μεγάλο μέρος του στρατεύματος ήταν άρρωστο, και έτσι η πολιορκία τελείωσε άδοξα από την πλευρά της Φλωρεντίας.⁵³

Σε αυτήν τη σύγκρουση η Φλωρεντία συμφιλιώθηκε ως ένα βαθμό με το προηγούμενο πρόβλημα της διατήρησης μονίμου στρατού, όμως οι υποψίες της προς το σύστημα των *condottiere* δεν άλλαξε. Ωστόσο, η φύση του πολέμου αυτού δεν ευνοούσε τη χρήση τους, καθώς ο Βιτέλλι, ο οποίος επωμίστηκε την αποτυχία της κατάκτησης της Πίζας, δεν ήταν περισσότερο αποτυχημένος από το γαλλικό στρατό ο οποίος επίσης αποδείχτηκε ανίκανος να το πραγματοποιήσει δυο χρόνια μετά.

Το «πρόβλημα της Πίζας» δεν ήταν απλό, καθώς είχε δεχτεί υποστήριξη από σχεδόν όλα τα υπόλοιπα Ιταλικά κράτη, στην προσπάθειά τους είτε να χτυπήσουν τη Φλωρεντία είτε να αυξήσουν την επιρροή τους στην περιοχή, αλλά και από τη Γαλλία και την Ισπανία. Η λύση λοιπόν θα έπρεπε να είναι και διπλωματική- η προσέγγιση των πιθανών συμμάχων της Πίζας και η διπλωματική απομόνωσή της- και στρατιωτική. Για το στρατιωτικό σκέλος, η Φλωρεντία στράφηκε σε μονιμότερες δυνάμεις πεζικού, για να καταλήξει στην πολιτοφυλακή⁵⁴ του Μακκιαβέλλι⁵⁵, και να αναγκάσει εν τέλει την Πίζα να παραδοθεί.

⁵³ Οι Φλωρεντινοί θεώρησαν τον Βιτέλλι εξολοκλήρου υπεύθυνο για την αποτυχία αυτή, ενώ υπήρχαν και κατηγορίες ότι είχε χρηματισθεί από την Πίζα για να μην προβεί σε επίθεση. Τελικά συνελήφθη, βασανίστηκε και εκτελέστηκε στη Φλωρεντία. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 42)

⁵⁴ Σύμφωνα με το νόμο του Δεκεμβρίου του 1503, ο οποίος συντάχθηκε από τον ίδιο το Μακκιαβέλλι, προβλεπόταν σύσταση μιας μόνιμης φλωρεντινής πολιτοφυλακής. (Paret Peter, *Makers of Modern Strategy, from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, 1986, σελ 30)

⁵⁵ Το 1504 ο Μακκιαβέλλι σχεδίαζε να κατακτήσει την Πίζα μεταξύ άλλων και με τη συνδρομή 2,000 ανδρών οι οποίοι θα έσκαβαν κανάλια και θα έχτιζαν ένα φράγμα. Το σχέδιο αυτό όμως αποδείχτηκε μεγαλειώδες για να επιτευχθεί και έπρεπε να εγκαταλειφθεί, όχι προτού όμως κοστίσει 7,000 δουκάτα. Όπως σχολίαζε και ο Γκουιτσιαρντίνι, ο Μακκιαβέλλι ήταν άνθρωπος των άκρων. Και μπορεί

Όμως, η ποιότητα της μόνιμης αυτής δύναμης δεν έφτασε ποτέ στο επίπεδο της Βενετίας, ενώ οι επιθέσεις που δέχτηκε από τον στρατό του Καίσαρα Βοργία το 1501 και 1502, από τους Ισπανούς το 1512 και τον ίδιο χρόνο η λεηλασία του Πράτο επέδειξε την αδυναμία της στην οργάνωση και διατήρηση μιας μόνιμης και αξιόλογης στρατιωτικής δύναμης.⁵⁶

2.3 Η δεύτερη γαλλική εισβολή : 1499-1504

Ο διάδοχος του Καρόλου, Λουδοβίκος ο Β΄⁵⁷ (1498-1515), ο οποίος είχε λάβει μέρος στην εισβολή του 1494, εισέβαλε στο Δουκάτο του Μιλάνου το 1499, διεκδικώντας το σύμφωνα με τα κληρονομικά του δικαιώματα στον οίκο των Βισκόντι. Οι Βενετοί επίσης εισέβαλαν στο Δουκάτο. Οι κύριες θέσεις έτσι, έπεσαν στους Γάλλους τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο, ενώ η Γένοβα δέχτηκε Γάλλο κυβερνήτη. Οι γαλλικές δυνάμεις επιπλέον στάλθηκαν προς υποστήριξη του γιου του Αλεξάνδρου VI, Καίσαρα Βοργία⁵⁸, στη Ρομάνια⁵⁹. Ωστόσο, η πολιτική δυσαρέσκεια προς τη γαλλική κυριαρχία οδήγησε στην αυξανόμενη υποστήριξη του Λουδοβίκου Σφόρτσα ο οποίος και ξαναπήρε το Μιλάνο το Φεβρουάριο του 1500. Στη συνέχεια, η ισχύς του γαλλικού στρατού και η διάλυση της Ελβετικής δύναμης οδήγησε στην κατάρρευση του στρατού του Σφόρτσα. Ο Λουδοβίκος, οδηγήθηκε ως αιχμάλωτος στη Γαλλία, όπου και πέθανε, ενώ ο βασιλιάς της Γαλλίας επανέκτησε το Μιλάνο.⁶⁰

Η δεύτερη γαλλική εισβολή του 1499, έχοντας πλέον απορροφήσει το Μιλάνο, οδήγησε σε μια αναμέτρηση με την Ισπανία, στη Νάπολη. Η Νάπολη αποδείχθηκε πολύ πιο δύσκολη υπόθεση από το Μιλάνο, καθώς ο Λουδοβίκος Β΄ και ο Φερδινάνδος την είχαν διχοτομήσει με τη Συνθήκη της Γρανάδα (11 Νοεμβρίου 1500). Διαφωνίες όμως με τον Φερδινάνδο το 1502, οδήγησαν τους Γάλλους να προσπαθήσουν να καταλάβουν όλο το βασίλειο, και έτσι ο γαλλικός στρατός εισέβαλλε στην Κάπουα και πολιορκήσε τη Νάπολη το 1501.

να ήταν αυτό το μυστικό του για την επιτυχία του ως θεατρικός συγγραφέας, ήταν όμως και ο λόγος της αποτυχίας του ως πολιτικός. (Cronin Vincent, *The Flowering of the Renaissance*, Collins/Fontana, Great Britain 1969, σελ 119)

⁵⁶ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 248-250

⁵⁷ Ο εικονιζόμενος (Windsor, collections de S.M. la Reine d'Angleterre)

⁵⁸ Επονομαζόμενος και ως Δούκας Βαλεντίνο

⁵⁹ Ο στρατός του καίσαρα Βοργία αποτελούσε ένα αποτελεσματικό όπλο στους «μικρούς πολέμους». Διέθετε στρατεύματα τα οποία θα μπορούσαν να αναμετρηθούν με αυτά των Γάλλων ή των Ισπανών, και οι Γάλλοι συγκεκριμένα έκανα ότι μπορούσαν ώστε να εξασφαλίσουν την υποστήριξη του. Ωστόσο δεν διατηρούσε το μονοπώλιο των «καλών» ιταλικών στρατευμάτων στις αρχές του 16^{ου} αιώνα. (Michael Mallet, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 250)

⁶⁰ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 72

Η συνεπακόλουθη μάχη στην Τσερινιόλα (28 Απριλίου 1503) προσέφερε μια εντυπωσιακή παρουσίαση της αξίας των νέων όπλων. Και στις δυο πλευρές οι Ιταλοί διοικητές έπαιξαν έναν μεγάλο ρόλο. Τον Απρίλιο του 1503 στη Τσερινιόλα ο γαλλικός και ο ισπανικός στρατός συναντήθηκαν για πρώτη φορά σε μια μεγάλη μάχη. Ο γαλλικός στρατός διέθετε ένα μεγάλο μέρος ιταλικών δυνάμεων, τα οποία όμως είχαν επικουρικό ρόλο στο γαλλικό ιππικό και τους Ελβετούς. Οι Ισπανοί διοικούσαν από τον Γκονσλάβο ντε Γκορντόμπα, τον «Μεγάλο στρατηγό», έναν βετεράνο στη μάχη της Γρανάδα, ο οποίος υποστήριζε την τακτική ευελιξία και είχε ενισχύσει τον αριθμό των αρκεβουζιοφόρων στο στρατό του. Επιπλέον, βασιζόταν στους Ιταλούς condottiere Πρόσπερο και Φαμπρίτσιο Κολόννα (Prospero και Fabrizio Colonna), οι οποίοι όχι μόνο ηγούνταν του ιππικού αλλά είχαν σχεδιάσει και τις ισχυρές ισπανικές οχυρώσεις που συνέβαλαν στην τελική νίκη.⁶¹

Southern Italy

ΧΑΡΤΗΣ 4 : Νότια Ιταλία

⁶¹ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 250-251

Ο Γκορντόμπα διατήρησε τους άντρες τους σε αμυντική στάση πίσω από τα χαρακώματα, τα οποία σταματούσαν το επιτιθέμενο γαλλικό ιππικό και στη συνέχεια τους εξέθεταν στην ισπανική δύναμη πυρός. Καθώς οι Γάλλοι ακινητοποιούνταν από το χαρακώμα, του οποίου την ύπαρξη αγνοούσαν, ήταν εκτεθειμένοι στη δύναμη πυρός από κοντινή απόσταση. Ουσιαστικά, δεν ήταν τόσο τα αρκεβούζια που αποδείχθηκαν αποτελεσματικά, όσο τα βαλλιστικά όπλα ενάντια σε έναν ακινητοποιημένο επιτιθέμενο.

Αυτή ήταν μια από τις μάχες στις οποίες τα όπλα παρείχαν την βαλλιστική δύναμη πυρός, αλλά δεν έκαναν τίποτα παραπάνω από αυτό που θα έκαναν οι βαλλίστρες και τα τόξα. Το ηθικό των Γάλλων ήταν επίσης πεσμένο, καθώς είχαν επηρεαστεί από τη μοίρα του ηγέτη τους, ο οποίος πυροβολήθηκε στο άλογό του από έναν αρκεβουζιοφόρο. Η αναγέννηση των οχυρώσεων στο πεδίο της μάχης από τον Γκορντόμπα χρησιμοποιήθηκε σε εξαντλητικό ρυθμό, παρότι αυτό κατέστη δυνατό εξαιτίας του γεγονότος ότι οι Γάλλοι επιτίθονταν γρήγορα και χωρίς σχέδιο. Έτσι, οι τελευταίοι, απέτυχαν να χρησιμοποιήσουν το οπλοστάσιό τους εναντίον των Ισπανικών οχυρώσεων. Έχοντας δει τους γάλλους, οι Ισπανοί τότε τους επιτέθηκαν με το πεζικό και ιππικό, ολοκληρώνοντας τη νίκη τους. Τέλος, η Τσερινιόλα αποτέλεσε μια από τις πιο σημαντικές μάχες καθώς επέδειξε και τη λύση της αντιμετώπισης του ελβετικού πεζικού, που θεωρούταν ως τότε αήττητο.

Η μάχη της Τσερινιόλα αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο για τον πόλεμο της Νάπολης. Οι Γάλλοι, με πεσμένο το ηθικό άρχισαν να υποχωρούν και οι περισσότερες από τις γαλλοκρατούμενες θέσεις, συμπεριλαμβανομένης και της Νάπολης, έπεσαν. Ο Γκορντόμπα νίκησε τους Γάλλους και πάλι στον ποταμό Γκαριλιάνο (28 Δεκεμβρίου 1503), σπάζοντας τις θέσεις τους στα πιο αδύναμα σημεία. Ακολούθως, ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ αποκήρυξε τις διεκδικήσεις του με τη συνθήκη του Μπλουά (Treaty of Blois) της 12^{ης} Οκτωβρίου 1505, και το βασίλειο της Νάπολης έγινε μέρος της ισπανικής αυτοκρατορίας.⁶²

⁶² Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : 1508-1516

Οι πόλεμοι της Συμμαχίας του Καμπρέ και της Αγίας Συμμαχίας

DE FOEDERE GALLORUM CUM VENETIS

Federation of the Gallic cock, Venetian lion, and German eagle (SATIRICAL ENGRAVING FROM ULRICH VON HUTTEN, AD DIVUM MAXIMILIANUM BELLO IN VENETOS EUNTEM EXHORTATIO, 1517)

3.1 Η Συμμαχία του Καμπρέ (League of Cambrai)

Οι περισσότεροι από τους Ιταλούς που είχαν πάρει μέρος στις προηγούμενες εκστρατείες ήταν οι δυνάμεις της Νάπολης και ο Παπικός στρατός. Ο στρατός της Βενετίας παρέμενε ακόμα στο περιθώριο, αφοσιωμένος στον πόλεμο κατά των Τούρκων μέχρι το 1503. Η Βενετία, είχε υποστηρίξει τη δεύτερη γαλλική εισβολή του 1499 και παρέμενε σύμμαχος της Γαλλίας παρά το γεγονός ότι δεν είχε λάβει ενεργό μέρος στον πόλεμο, μέχρι τον Φεβρουάριο του 1508, όπου ο αυτοκρατορικός στρατός εισέβαλε στα βόρεια σύνορά της, για να καρπωθεί τα οφέλη από τη διχοτόμηση της Ιταλίας. Ο αυτοκρατορικός στρατός όμως ήταν αδύναμος και δεν περιελάμβανε παραπάνω από 5-6,000 ελβετικό και γερμανικό πεζικό. Συνεπώς ηττήθηκε βαριά από τον Μπαρτολομέο ντ' Αλβιάνο (Bartolomeo d'Alviano) κοντά στο Πιέβε ντι Καντόρε. Αυτή ήταν μια σημαντική νίκη για τον ιταλικό στρατό ο οποίος

αποτελούνταν κυρίως από πεζικό και ελαφρύ ιππικό, και καθιέρωσε τον Αλβιάνο δίπλα στους αδερφούς Κολόννα σαν κορυφαίο διοικητή.⁶³

Οι φιλοδοξίες της Γερουσίας για επέκταση της αυτοκρατορίας της, οδήγησαν τη Βενετία στην απομόνωση στις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Από τη γαλλική εισβολή του 1494 και μετά, η Βενετία αποκτούσε συνεχώς νέα εδάφη, βάζοντας τους ανταγωνιστές της να αλληλοεξουδετερώνονται. Έτσι, καθώς το αίσθημα δυσaréσκειας προς αυτήν κλιμακώνονταν⁶⁴, το 1509, ο Πάπας Ιούλιος Β' ηγήθηκε μιας συμμαχίας που υπογράφηκε στο Καμπρέ της Γαλλίας (League of Cambrai), και η οποία διατεινόταν ότι προετοίμαζε σταυροφορία κατά των Τούρκων, αποστερώντας πρώτα από τους Βενετούς τις κτήσεις τους.⁶⁵

Οι κτήσεις της Βενετίας θα μοιράζονταν στα μέλη της Συμμαχίας του Καμπρέ ως εξής: ο πάπας θα έπαιρνε όλη την περιοχή της Ρομάνια, ο αυτοκράτορας το Φριούλι, το Βένετο, την Πάδοβα και το Τρεβίζο, ο Δούκας της Σαβοΐας θα έπαιρνε την Κύπρο, ο βασιλιάς της Ουγγαρίας τη Δαλματία, ο βασιλιάς της Γαλλίας τη Λομβαρδία και ο βασιλιάς της Ισπανίας την Απουλία, ενώ τέλος μερίδιο από τα εδάφη θα έπαιρναν και η Μάντοβα και η Φερράρα⁶⁶. Η απόφαση να διαμοιραστεί όμως η Βενετία και η μεγάλη της ενδοχώρα τελέστηκε με λιγότερη προθυμία και αποφασιστικότητα από όσο αναμενόταν, και έτσι, την άνοιξη του 1509 οι Γάλλοι και οι επιθέσεις τους από τα ανατολικά αποτελούσαν τη μοναδική σοβαρή απειλή. Αυτό οδήγησε στη δεύτερη και τελευταία αναμέτρηση ενός ιταλικού στρατού και των ξένων εισβολέων στο Ανιαντέλλο.⁶⁷

⁶³ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 251

⁶⁴ Σε μια συνάντηση του Λουδοβίκου με τον Φερδινάνδο στη Σαβόνα τον Ιούνιο του 1507, ο πρώτος επιδίωξε να πείσει τον Φερδινάνδο για τη σύσταση μιας συμμαχίας κατά της Βενετίας. Ο Λουδοβίκος απεχθανόταν τους Βενετούς για αρκετά χρόνια εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν είχαν στείλει βοήθεια όταν οι Ελβετοί είχαν εισβάλει στο Μιλάνο, αλλά και για το ότι, όπως πίστευε ο ίδιος είχαν δείξει την προτίμησή τους στους Ισπανούς κατά τη διάρκεια της εκστρατείας στη Νάπολη. Επιπλέον διεκδικούσε και την περιοχή που κατείχαν τώρα οι Βενετοί και ήταν παλιότερα κτήση του Δουκάτου του Μιλάνου. Επιπλέον σε αυτήν την προσπάθεια, οι δυο βασιλιάδες συμφώνησαν να εμπλέξουν τον Πάπα αλλά και τον Μαξιμιλιανό. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 85)

⁶⁵ Δυο συνθήκες συνάφθηκαν στο Καμπρέ στις 10 Δεκεμβρίου 1508. Η πρώτη ήταν ανάμεσα στον Μαξιμιλιανό και τον εγγονό του Κάρολο με τον Λουδοβίκο, και έλυνε τα προβλήματα κυριαρχίας στη Navarre, Guelders, Flanders and Artois. Σύμφωνα με αυτήν ο Λουδοβίκος θα έπαιρνε το Μιλάνο για αυτόν και τους διαδόχους του. Η δεύτερη συνθήκη, η οποία συνάφθηκε μυστικά, αφορούσε τον Πάπα και τη συμμετοχή του σε μια συντονισμένη επίθεση από τον Μαξιμιλιανό και τον Λουδοβίκο κατά της Βενετίας,. Ως αποτέλεσμα η Βενετία θα έχανε όλες τις κτήσεις της εκτός από την πόλη της Βενετίας. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 87)

⁶⁶ Lane Frederic C., *Βενετία η θαλασσοκράτειρα*, Μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2007

⁶⁷ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009

Η Μάχη του Ανιαντέλλο

Η στρατηγική της Βενετίας για την αντιμετώπιση του συνασπισμού αυτού ήταν να επιδιώξει να αποξενώσει κάποια μέλη της συμμαχίας, προσφέροντάς τους κομμάτια από τις διεκδικήσεις τους, ενώ παράλληλα συγκέντρωνε στρατό που ήταν ο καλύτερος και ο μεγαλύτερος που είχε σχηματισθεί ποτέ από ιταλικό κράτος. Ο στρατός αυτός στρατοπέδευσε γύρω στα τριάντα τρία χιλιόμετρα έξω από το Μιλάνο και αποτελούνταν από εταιρείες Ιταλών μισθοφόρων και πολιτοφυλακή και από μικρό ελαφρύ ιππικό⁶⁸.

Οι αντιμέτωποι στρατοί ήταν εξίσου ισχυροί. Οι Βενετοί, με επικεφαλής τον Πιτιλιάνο (Pitigliano) και τον Αλβιάνο, διέθεταν 10,000 ιππικό και 22,000 πεζικό στη μάχη. Το πεζικό αποτελούνταν επιπλέον από δύναμη πολιτοφυλακής 9,000 ανδρών καθώς και από έναν πυρήνα λογχοφόρου πεζικού εκπαιδευμένου όπως οι Ελβετοί, τους Ρομανιόλ. Οι Γάλλοι άρχισαν να διασχίζουν τη συνοριακή γραμμή του ποταμού Άντα με δύναμη ύψους 40,000 ανδρών συμπεριλαμβανομένων 15,000 βαρύ ιππικού και 8,000 Ελβετών.⁶⁹ Ωστόσο, η δυνατότητα να τους επιτεθούν όσο αυτοί διέσχιζαν το ποτάμι χάθηκε, καθώς ο Πιτιλιάνο προτίμησε να μην προβεί σε επίθεση, έως ότου βρει μια οχυρωμένη θέση.

Ο Αλβιάνο αντίθετα επεδίωκε να αγνοήσει το γαλλικό στρατό και να στραφεί προς το Μιλάνο. Η ιδέα του όμως απορρίφθηκε, και με διαταγή από τη Βενετία, ο Πιτιλιάνο άρχισε να οδηγεί το στρατό προσεκτικά για να αποκτήσει μια καλύτερα οχυρωμένη θέση. Η μετακίνηση από τη μια οχυρωμένη θέση στην επόμενη αποτέλεσε και την καταστροφή των Βενετών καθώς οι Γάλλοι τους επιτέθηκαν στα ανοικτά. Την επίθεση επωμίσθηκε η οπισθοφυλακή την οποία ηγούταν ο Αλβιάνο, και η οποία όμως με σοβαρές απώλειες κατάφερε να αποκρούσει. Ωστόσο, ο στρατός των Βενετών είχε απλωθεί για να πάρει το πλεονέκτημα ενώ το τάγμα δίπλα στον Αλβιάνο δεν ήρθε προς υποστήριξή του. Αντίθετα το νεοσυσταθέν τάγμα από την Μπρέτσια, όταν δέχτηκε την επίθεση έσπασε από την υπόλοιπη πομπή και τράπηκε σε φυγή. Έτσι ο Αλβιάνο και η οπισθοφυλακή απομονώθηκε ενώ ο Πιτιλιάνο, που ήταν περί τα δυο χιλιόμετρα πιο μακριά και δεν έδειχνε πρόθυμος να έρθει για βοήθεια. Ο Αλβιάνο βρισκόταν σε απελπιστική κατάσταση, με τις δυνάμεις του

⁶⁸ Lane Frederic C., *Βενετία η θαλασσοκράτειρα*, Μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2007

⁶⁹ Desjardins A. and G. Canestrini, *Negociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, 6 vols, Imprimerie Imperiale, Paris 1886, vol II, σελ 312

ιππικού να έχουν περικυκλωθεί και στη συνέχεια αιχμαλωτισθεί, ενώ το πεζικό πάλεψε θαρραλέα. Περικυκλωμένο όμως από μεγάλους αριθμούς Γασκώνων και Ελβετών σφαγιάστηκε ολοκληρωτικά.⁷⁰

Ο Αλβιάνο θεωρήθηκε ότι έφερε μεγάλο μέρος για την ήττα των Βενετών, καθώς επιδίωξε να αντεπιτεθεί στους Γάλλους αντί να προσπαθήσει να βγάλει τις δυνάμεις του από την επικίνδυνη θέση στην οποία βρισκόταν. Κατηγορίες δέχτηκε επίσης και ο Πιτιλιάνο καθώς δεν έκανε τίποτε για να τον βοηθήσει. Ωστόσο, οι Βενετοί επιθυμούσαν να απελευθερώσουν τον πρώτο παρά τις κατηγορίες, ο Λουδοβίκος όμως ήταν αποφασισμένος να τον κρατήσει αιχμάλωτο και έτσι τον έστειλε στη Γαλλία.⁷¹

Η ήττα στο Ανιαντέλλο είχε κάποιες ομοιότητες με αυτήν στο Φορνόβο. Σε αυτήν την περίπτωση όμως ήταν οι Ιταλοί που βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση. Επίσης, η ασυνέπεια στον συντονισμό του μεγάλου βενετικού στρατού, αποτέλεσε έναν ακόμα παράγοντα που επηρέασε το αποτέλεσμα της μάχης. Η ποιότητα του στρατού ήταν κορυφαία και παρά το γεγονός ότι η φυγή του τάγματος από την Μπρέσια ήταν καθοριστική, ο υπόλοιπος στρατός πάλεψε με θάρρος ενώ τα τάγματα των *condottiere* στάθηκαν εξίσου αντάξια. Ο Αλβιάνο έκανε ό,τι μπορούσε, και παρά το ότι η κρίση του Πιτιλιάνο μπορεί να εγείρει ερωτηματικά, το γεγονός ότι διέσωσε το μισό στράτευμα αποδείχθηκε ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για το μέλλον της εκστρατείας. Η ηρωική άμυνα της Πάδοβα, δυο μήνες αργότερα κατέστη δυνατή λόγω του ότι μεγάλο μέρος του στρατού, και συγκεκριμένα του πεζικού των Ρομανιόλ είχε διατηρηθεί ακέραιο.⁷²

Συνέπειες της ήττας της Βενετίας

Η μάχη στο Ανιαντέλλο αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες μάχες των Ιταλικών Πολέμων, όχι μόνο για τον τρόπο με τον οποίο τελέστηκε η μάχη, αλλά κυρίως για το ότι είχε σαν συνέπεια η Βενετία να χάσει όλες της κτήσεις της, τις οποίες είχε επιτύχει στη διάρκεια του περασμένου αιώνα. Παρότι μεγάλο μέρος του στρατού της ήταν άθικτο, το ηθικό του ήταν πεσμένο και το γεγονός ότι πολλές πόλεις της *Terraferma*⁷³ τους αρνήθηκαν την είσοδο για προμήθειες έκανε τα πράγματα πολύ χειρότερα.

Το Τρεβίζο αποτέλεσε τη μοναδική πόλη στο Βένετο που δεν υποτάχθηκε. Οι Βενετοί καθώς ανησυχούσαν ότι αν έκαναν προσπάθειες να υπερασπιστούν τα εδάφη που διεκδικούσε ο Μαξιμιλιανός, θα προκαλούσαν μια νέα προέλαση των Γάλλων, αλλά και ότι υπολόγιζαν ότι θα ήταν πιο εύκολο να ανακτήσουν τα εδάφη από τον Μαξιμιλιανό παρά από τους Γάλλους, επέτρεψαν στους πολίτες της Βερόνα και της Βιντζένζα να αναγνωρίσουν την αυτοκρατορική κυριαρχία και απέσυραν τους αξιωματούχους τους και τις φρουρές. Η

⁷⁰ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 252-253

⁷¹ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 90

⁷² Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 19-21

⁷³ *Terraferma*, που στα λατινικά σημαίνει «σκληρή γή», ονομάζεται η ενδοχώρα και τα περίχωρα της Δημοκρατίας της Βενετίας.

Βερόνα, η Βιτσένζα και η Πάδοβα όντας έτοιμες να αναγνωρίσουν τον Μαξιμιλιανό, έστειλαν σε αυτόν απεσταλμένους προσφέροντας την υποταγή τους.

Οι Βενετοί έμειναν εμβρόντητοι με το πόσο γρήγορα είχαν χάσει το μεγαλύτερο μέρος της *Terraferma*. Εκτός από το ότι κατηγορούσαν τους διοικητές του στρατού, αποδοκιμασία δέχτηκε και η πολιτική της κυβέρνησης, καθώς αρκετοί Βενετοί θεώρησαν ότι στην προσπάθεια πραγμάτωσης των στόχων της πολιτικής ηγεσίας, η Βενετία απέκτησε πολλούς εχθρούς. Ως αποτέλεσμα, η πλειονότητα αποκήρυξε την πολιτική της η οποία είχε παρασυρθεί από τις πολυτέλειες, τη διαφθορά και τις φιλοδοξίες για την ενδοχώρα, παραγκωνίζοντας έτσι τη ναυτική και εμπορική φύση της.

Η απροθυμία των πόλεων της *Terraferma* μπορεί να εξηγηθεί ως εξής: οι Βενετοί έκαναν γνωστές τις προτεραιότητες τους από νωρίς, και η πολιτική ηγεσία προτίμησε να διατηρήσει το στρατό της για την άμυνα της πόλης της Βενετίας, παρά να τον διασπάσει σε φρουρές για την προστασία των υποκείμενων πόλεων της επαρχίας. Επιπλέον, και οι πόλεις της *Terraferma*, όπως και οι πόλεις του Μιλάνου μια δεκαετία νωρίτερα, είχαν μια λανθασμένη εικόνα για την επικυριαρχία τους από έναν ξένο ηγεμόνα. Έτσι βλέποντας τα οφέλη των Γερμανικών πόλεων προτιμούσαν να παραδοθούν στον Μαξιμιλιανό παρά στον Λουδοβίκο, όπως και να είχε όμως οι περισσότερες πόλεις της επαρχίας επιδίωκαν να απαλλαχτούν από την εκμετάλλευση της αριστοκρατίας της Βενετίας.⁷⁴

Η πραγματικότητα της διαβίωσης υπό την παρουσία των γαλλικών ή αυτοκρατορικών στρατών όμως, θα διέλυε τις αυταπάτες των πόλεων της *Terraferma*. Υπήρχαν κάποιοι οι οποίοι ακόμα έδειχναν την προτίμησή τους στους ξένους εισβολείς και προτιμούσαν την υποταγή σε αυτούς παρά στη Βενετία, υπήρχαν και άλλοι όμως που παρέμεναν πιστοί σε αυτήν και υπηρετούσαν στον στρατό της όσο η πόλη τους τελούσε υπό ξένη κυριαρχία. Ωστόσο, η πλειοψηφία των πολιτών, και ιδιαίτερα αν η πόλη τους άλλαζε συχνά κυβερνήτες, επιθυμούσαν ειρήνη και ασφάλεια για αυτούς και τις οικογένειές τους και δεν απασχολούνταν με τις νέες συμμαχίες που δημιουργούνταν.

Οι στρατιώτες και από τις δυο πλευρές λήστευαν και κακομεταχειρίζονταν τους πολίτες. Αντίθετα, η Βενετία διατηρούσε τους στρατιώτες της πειθαρχημένους, ως ένδειξη καλής θέλησης, προσπαθούσε να ανατρέψει το βαρύ κλίμα. Η εμπειρία με τους Γάλλους και τους Γερμανούς ήταν εμφανώς χειρότερη⁷⁵, καθώς απαιτούσαν από τους πολίτες να τους παρέχουν με φαγητό, ποτό αλλά ακόμα και λεφτά για τις υπηρεσίες τους. Οι αγροτικές κοινότητες υπέφεραν όμως περισσότερο. Καθώς ήταν ενήμερες ότι η απουσία του ελέγχου της Βενετίας θα άνοιγε τον δρόμο για τις τοπικές ελίτ να ισχυροποιήσουν την επιρροή τους

⁷⁴ χαρακτηριστική δυσaréσκεια προς την πολιτική ελίτ της Βενετίας έδειχνε η ελίτ της Πάδοβας. Έτσι, απεσταλμένοι της Πάδοβας είχαν εκφράσει τις ευχαριστίες τους προς τον Μαξιμιλιανό που τους είχε ελευθερώσει από την τυραννία των 3,000 Βενετών (που αποτελούσαν τους ευγενείς και τα μέλη του Μεγάλου Συμβουλίου), οι οποίοι είχαν καταλάβει όλα τα κτήρια, τις εκκλησίες, τα γραφεία και τα κτήματα έξω από την πόλη. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 92)

⁷⁵ Mallet Michael and J. R. Hale, *The Military Organization of a Renaissance State: Venice c. 1400 to 1617*, Cambridge University Press, Cambridge 1984, σελ 341-342

και τις κτήσεις τους στις περιοχές, έδειχναν την προτίμησή τους στην κυβέρνηση της Βενετίας και συνεισέφεραν και στον Βενετικό στρατό.⁷⁶

Οι Βενετοί φαίνεται πως ακολούθησαν τα δίδαγμα από τη μάχη στο Ανιαντέλλο όσον αφορά τη σημασία των στρατηγικών εμποδίων. Έτσι, σχημάτισαν αρχικά μια γραμμή από φυλάκια γύρω από τα περιορισμένα πλέον περίχωρα της Δημοκρατίας, ενώ επικεντρώθηκαν κυρίως στην περιοχή της Κολόνια. Εκεί, διαμορφώθηκε μια μόνιμη γραμμή άμυνας από φυλάκια, η οποία απλωνόταν κατά μήκος του καναλιού Τραμένγκα και του ποταμού Αντίτζε και βασιζόταν στις οχυρωμένες πόλεις της Βιτζένζα, Σουάβ και Λενιάνο. Επιπλέον, αυτή η γραμμή ενισχυόταν από τάφρους και από μια συνδυασμένη δύναμη ελαφρύ ιππικού και πεζικού. Παρότι το σύστημα αυτό δεν δοκιμάστηκε ποτέ στην πράξη, το γεγονός ότι οι οχυρωμένες πόλεις αποτελούσαν μέρος ενός ευρύτερου αμυντικού σχεδίου, δηλαδή οι οχυρώσεις ήταν υποταγμένες στην στρατηγική και όχι το αντίθετο, δείχνει μια ξεχωριστή πρόοδο στην χάραξη στρατηγικής εκείνη την εποχή.

Η επιτυχημένη άμυνα επίσης των Βενετών έναντι του Μαξιμιλιανού στα ορεινά σύνορα της Βενετίας τον χειμώνα του 1509-1510 αποδεικνύει το γεγονός ότι οι Βενετοί διοικητές είχαν αρχίσει να λαμβάνουν υπόψη τον γεωγραφικό παράγοντα στη χάραξη στρατηγικής. Ενώ στην προηγούμενη εκστρατεία είχαν επιτρέψει τον Μαξιμιλιανό να κατέβει το ορεινό πέρασμα και να πολιορκήσει την Πάδοβα, τώρα με το άκουσμα των νέων της εισβολής του Μαξιμιλιανού, οι Βενετοί οχυρώθηκαν στο πέρασμα της Λα Σκάλα καθώς και στις πόλεις του Κόκολο και του Μπασιάνο και έτσι ανάγκασαν τον αυτοκρατορικό στρατό να επιστρέψει⁷⁷.

Η αδυναμία των ιταλικών δυνάμεων δεν υποδείκνυε την ανικανότητά τους να ανταποκριθούν στην πρόκληση της μεταβαλλόμενης φύσης της μάχης. Για την ακρίβεια, οι Ιταλοί, προσαρμόζονταν στις εξελίξεις, για παράδειγμα με την ένταξη και τη χρήση του κανονιού και των πυροβόλων όπλων του πεζικού. Έχτισαν πάρκα πυρομαχικών, χρησιμοποίησαν τα κανόνια σε συνδυασμό με χαρακώματα, και υιοθέτησαν τόσο τα αρκεβούζια όσο και τις λόγχες. Ωστόσο, δεν διέθεταν τους πόρους για να φτάσουν τους γαλλικούς ή ισπανικούς στρατούς σε ετοιμότητα στη μάχη. Όπως και με άλλες περιόδους στην στρατιωτική ιστορία, αυτό αντικατόπτριζε τόσο την στρατηγική κουλτούρα όσο και την πολιτική κατάσταση. Στην πρώτη περίπτωση, το πρωτεύον ιταλικό ανεξάρτητο κράτος, η Βενετία, είχε κυρίως ναυτικό ρόλο, όπως και εκτεταμένες στρατιωτικές δεσμεύσεις στις υπεράκτιες κτήσεις της. Προτεραιότητά τους ήταν συνεπώς ο πόλεμος με τους Τούρκους το 1499-1502. Η Γένοβα επίσης επικεντρώθηκε στη ναυτική ισχύ. Η πολιτική κατάσταση ήταν εξίσου σημαντική. Οι Ιταλοί ηγεμόνες προσαρμόζονταν στις φιλοδοξίες των ξένων εισβολέων και επιδίωκαν να τους χρησιμοποιούν για την πραγματοποίηση των δικών τους σκοπών. Έτσι, δεν υπήρχε έμφυτη κόντρα ανάμεσα σε αυτούς τους ηγεμόνες και στις ξένες

⁷⁶ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 91-93

⁷⁷ Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 19-21

δυνάμεις. Αντίθετα τόσο οι Αψβούργοι όσο και οι Βαλουά μπορούσαν να βρουν τοπικούς σύμμαχους.⁷⁸

Η μεγάλη αυτή καταστροφή της επηρέασε τους Ιταλούς με διάφορους τρόπους. Κάποιοι την απόλαυσαν, ενθουμούμενοι ότι οι Βενετοί δεν δίστασαν να επιχειρήσουν να υποτάξουν όλη την Ιταλία, και μπροστά στην άκρατη φιλοδοξία τους ενέργησαν με τρόπους που αγνοούσαν τη δικαιοσύνη, αθετώντας τις προηγούμενες υποσχέσεις τους, μπροστά στην δυνατότητα να αρπάξουν ότι μπορούσαν. Από την άλλη πλευρά, πολλοί, υπολογίζοντας την κατάσταση με βάση τη λογική και όχι τα απεχθή προς τους Βενετούς αισθήματα, συνειδητοποιώντας πόσο καταστροφικό για την Ιταλία θα ήταν να βρίσκεται υπό ξένο ζυγό, υποδέχθηκαν τα νέα της πτώσης της Βενετίας με δυσπιστία και δυσάρεσκεια που μια τέτοια δύναμη είχε πέσει σε τέτοιες ακρότητες.⁷⁹

Επιπλέον, τα νέα της πτώσης ήταν ιδιαίτερος δυσάρεστα για τον Πάπα, ο οποίος παρέμενε σκεπτικός για την ισχύ του Αυτοκράτορα και του Βασιλιά της Γαλλίας. Από τη στιγμή που οι διεκδικήσεις του Πάπα αλλά και του Φερδινάνδου είχαν ικανοποιηθεί, δεν επιθυμούσαν αφενός την εξολόθρευση της Βενετίας, και αφετέρου τη Λομβαρδία να μοιράζεται στον Μαξιμιλιανό και τον Λουδοβίκο. Ο Φερδινάνδος παρέμενε στη Συμμαχία καθώς ήθελε να διασφαλίσει μέσω του Μαξιμιλιανού τις διεκδικήσεις στην Καστίλη, αλλά σταμάτησε να στέλνει δυνάμεις στο βορρά. Η συμμετοχή του Πάπα επίσης είχε τελειώσει αν και μια ανοικτή αποχώρησή του από τη Συμμαχία θα προκαλούσε την εισβολή των δυνάμεων του Μαξιμιλιανού και του Λουδοβίκου στα Παπικά Κράτη.⁸⁰ Έτσι αποφάσισε, παρότι μυστικά, και δέχτηκε τα γράμματα του Δούκα της Βενετίας για συγχώρεση. Η κίνηση αυτή έτυχε της δυσάρεσκειας του Αυτοκράτορα και του Γάλλου βασιλιά, οι οποίοι θύμισαν στον Πάπα ότι σύμφωνα με τη Συμμαχία του Καμπρέ ήταν υποχρεωμένος να τιμωρήσει τους Βενετούς τόσο πνευματικά όσο και με τα όπλα, έως ότου τα μέλη της λεγεώνας δικαιώνονταν.⁸¹

Η συνακόλουθη ήττα του στόλου της Βενετίας έξω από τη Φερράρα, αποτέλεσε ένα μεγάλο χτύπημα για το ηθικό των Βενετών οι οποίοι υπερηφανεύονταν για τη ναυτική τους ισχύ. Η ήττα αυτή όμως, άνοιξε και το δρόμο για την εξομάλυνση των σχέσεων της με τον Πάπα. Έτσι, από τον Ιούλιο είχαν αποσταλεί έξι πρέσβεις στη Ρώμη και οι διαπραγματεύσεις υπήρξαν δύσκολες και συνεχείς. Η Φερράρα αποδείχτηκε ένα πολύ δύσκολο σημείο για την επίτευξη συμφωνίας, καθώς παρότι αποτελούσε τιμάριο του Πάπα, οι Βενετοί είχαν αξιώσεις πάνω σε αυτήν. Τελικά, μετά την ήττα του στόλου τους στη

⁷⁸ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002

⁷⁹ « Διότι τώρα δεν υπήρχε κανένα αντιστάθμισμα ισχύος ενάντια στην οργή των εθνών πέρα από τις Άλπεις. Η πτώση της Βενετίας σήμαινε την αποκοπή του πιο ένδοξου μέλους της Ιταλίας, ενός κράτους που διατήρησε όσο κανένα άλλο την ισχύ και τη φήμη της». (Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 202)

⁸⁰ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 93

⁸¹ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 202

συμφώνησαν να τις εγκαταλείψουν, και τον Φεβρουάριο του 1510, ο Πάπας απέσυρε τον αφορισμό της Βενετίας.

3.2 Η Αγία Συμμαχία (Holy League)

Η συμμαχία κατά των Βενετών μετασχηματίστηκε γρήγορα σε συμμαχία κατά των Γάλλων στη Λομβαρδία και ονομάστηκε Αγία Συμμαχία (Holy League) επειδή ήταν προς το συμφέρον του παπισμού.⁸² Ο Φερδινάνδος, ο οποίος είχε προτείνει τη σύστασή της και θα συνεισέφερε τη μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη, διατεινόταν ότι η συμμαχία αυτή δεν θα έπρεπε να είναι σε βάρος κανενός κράτους, ωστόσο οι προθέσεις του ήταν ο περιορισμός του Λουδοβίκου, καθώς πίστευε ότι οι προθέσεις του τελευταίου ήταν να κατακτήσει όλη την Ιταλία.

Ο Ιούλιος⁸³ συμφώνησε και οι Βενετοί ήταν ικανοποιημένοι που θα έβγαιναν από την διπλωματική απομόνωση. Η συμμετοχή τους ήταν σχετικά μικρή: να συνεισφέρουν ό,τι μπορούν μαζί με τις γαλέρες τους. ο Πάπας θα παρείχε 600 στρατιώτες υπό έναν διοικητή που θα επέλεγε ο Φερδινάνδος ενώ ο τελευταίος θα παρείχε 1,200 στρατιώτες, ελαφρύ ιππικό δύναμης 1,000 ανδρών, και ισπανικό πεζικό ύψους 10,000 ανδρών⁸⁴. Επιπλέον, ο Πάπας και η Βενετία θα πλήρωναν 40,000 δουκάτα για τα έξοδα του ισπανικού πεζικού. Στη συμμαχία συμμετείχε έμμεσα και ο Ερρίκος ο Η΄ της Αγγλίας, καθώς ο Φερδινάνδος σύνηψε ξεχωριστή συνθήκη με την οποία ο πρώτος θα επιτίθετο στην Γαλλία.⁸⁵

Ο Πάπας Ιούλιος Β΄⁸⁶, άφησε πίσω του τις σκέψεις για ειρήνη, κυριευμένος από την απληστία για να κατακτήσει την Μπολόνια, φοβούμενος επιπλέον το Συμβούλιο και υποπτευόμενος ότι θα τον εγκατέλειπαν οι σύμμαχοι του, και συμμετείχε στην Αγία Συμμαχία μαζί με τον Καθολικό βασιλιά και την βενετσιάνικη Γερουσία. Η συνθήκη

⁸² Desjardins A. and G. Canestrini, *Negociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, 6 vols, Imprimerie Imperiale, Paris 1886, vol II, σελ 539

⁸³ Οποιαδήποτε και να ήταν η προσωπική ηθική του Ιουλίου Β΄, σε όλες τις βασικές παραμέτρους αποτέλεσε τον σωτήρα του Παπισμού. Ήταν εξοικειωμένος με το θεσμό, από την εποχή της θητείας του θείου του, Σίξτου, ενώ δημιούργησε και αφιερώθηκε στη δική του πολιτική, ενώ ανήλθε στους κόλπους της Εκκλησίας και εν τέλει στο θρόνο του Αγίου Πέτρου χωρίς να προβεί σε σιμωνία ή άλλα τεχνάσματα και εν μέσω κλίματος γενικής αποδοχής. Οτιδήποτε και αν κατέκτησε, είτε στο πεδίο της μάχης είτε από τις διπλωματικές νίκες του το αφιέρωσε στην Εκκλησία και όχι στην οικογένειά του. (Jacob Burckhardt, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 80)

⁸⁴ Αναλυτικά βλ. και Sanuto Marino, *I Diarii*, ed R. Fulin, Venice 1879-1903, vol XIII, σελ 89-93

⁸⁵ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 103

⁸⁶ Ο εικονιζόμενος, σε πορτρέτο από τον Ραφαήλ (1511, London, National Gallery)

επικυρώθηκε στις 5 Οκτωβρίου με τον Πάπα και τους Καρδινάλιους να είναι παρόντες στη Σαντα Μαρία ντε Ποπολο.

Οι στόχοι της συνθήκης ήταν:

- ❖ Να διατηρήσει την ενότητα της Εκκλησίας
- ❖ να «ξεριζώσει» το Συμβούλιο στην Πίζα ώστε να αποτρέψει ένα πιθανό σχίσμα
- ❖ να επανακτήσει την Μπολόνια και άλλες πόλεις που ανήκαν στην Εκκλησία
- ❖ να αντισταθεί σε οποιονδήποτε έμπαινε εμπόδιο για την πραγμάτωση των παραπάνω στόχων (και κυρίως των Γάλλων)

Την συμμαχία υποδέχτηκαν με διάφορα συναισθήματα: άλλοι θεώρησαν ιερό και ευγενή τον σκοπό της σύστασής της ενώ άλλοι πιο σκεπτικοί θεώρησαν ότι οι πόλεμοι που θα άρχιζαν με σκοπό την εκδίωξη των «βαρβάρων» θα προξενούσαν πολύ περισσότερη ζημιά στην Ιταλία από τους αρχικούς πολέμους, καθώς υπήρχε πάντα ο φόβος ότι μια αποδυναμωμένη Ιταλία θα ήταν εύκολη λεία για τους άλλους λαούς⁸⁷.

Ο Γκουιτσιαρντίνι θεωρούσε πως ήταν η διχόνοια και οι συνακόλουθες συνομωσίες οι οποίες είχαν ανοίξει τον δρόμο για την εισβολή των ξένων στρατών, και η δημιουργία της Αγίας Συμμαχίας έδειχνε την επιθυμία της Ιταλίας να απαλλαγεί από αυτούς. Το γεγονός όμως ότι δυο από τα πιο «ευγενή» μέλη⁸⁸ τελούσαν υπό γαλλική και ισπανική κυριαρχία, σήμαινε ότι θα έπρεπε να παραμείνουν ως είχαν μέχρι να παρουσιαζόταν κάποια ευκαιρία. Ωστόσο τώρα δημιουργούνταν μια δύσκολη κατάσταση καθώς η έχθρα των δυο βασιλιάδων θα είχε ως αποτέλεσμα τα μέλη της Ιταλίας, που δεν τα είχαν αγγίξει οι σφαγές και οι αιματοχυσίες, να κινδυνεύουν για όσο διαρκούσε ο πόλεμος⁸⁹.

Αβεβαιότητα υπήρχε και στις πλευρές των δυο βασιλιάδων. Οι Γάλλοι Καρδινάλιοι επιδίωκαν να φέρουν στρατό στην Πίζα, αλλά οι Φλωρεντινοί αντιτίθετο σε αυτό. Κακώς υποδεχόμενο στην Πίζα, το Συμβούλιο μεταφέρθηκε στο Μιλάνο, που δεν έτυχε καλύτερης αποδοχής ενώ και η στάση του Μαξιμιλιανού σε σχέση με το Συμβούλιο υπήρξε διφορούμενη. Ο Γάλλος βασιλιάς από την πλευρά του, υποπτευόταν τον Μαξιμιλιανό, σκεπτόμενος ότι αν τον εγκατέλειπε θα ένωνε τις δυνάμεις του με τους εχθρούς του, αλλά και ότι αν συμμαχούσε μαζί του η συμμαχία αυτή θα ερχόταν με υψηλό τίμημα. Έτσι, ήλπιζε ότι ο στρατός του θα κατακτούσε όλο το μέρος της Ρομάνια πριν οι Ισπανοί πλησιάσουν, και μετά οι δυνάμεις του είτε θα παρέλαυναν περαιτέρω, ή θα διατηρούσαν τον πόλεμο στις περιοχές μέχρι την άνοιξη.

⁸⁷ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 236

⁸⁸ Μιλάνο και Νάπολη

⁸⁹ Στη Φλωρεντία, οι απειλές του Πάπα οδήγησαν σε ετοιμασίες για πόλεμο. «ανάμεσα στα άλλα, προτάθηκε ως λογικό σχέδιο, να αντισταθούν με τα λεφτά και τα αγαθά της Εκκλησίας στον πόλεμο, που Αυτή άδικα είχε κηρύξει εναντίον τους » (Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, σελ 239)

Η εικόνα λοιπόν της Ιταλίας το 1511 είχε διαμορφωθεί ως εξής: οι Ελβετοί απειλούσαν το Μιλάνο από το βορρά, η Βενετία παρέμενε ετοιμοπόλεμη από την ανατολή, ενώ οι κύριες δυνάμεις της συμμαχίας, ο στρατός του Πάπα και της Ισπανίας είχαν επικεντρωθεί στη Ρομάνια. Αυτή ήταν η στρατηγική κατάσταση, όταν στο τέλος του έτους ο Γκαστόν ντε Φουά (Gaston de Foix) (1489-1512) τέθηκε επικεφαλής του γαλλικού στρατού. Η κατάσταση απαιτούσε μια γρήγορη και ενεργητική επίθεση εναντίον των κυρίων δυνάμεων του εχθρού και συνεπώς η στρατιωτική ιδιοφυΐα του Φουά φάνηκε από την καθαρή κρίση και την γρήγορη και τολμηρή λήψη στρατηγικών αποφάσεων.

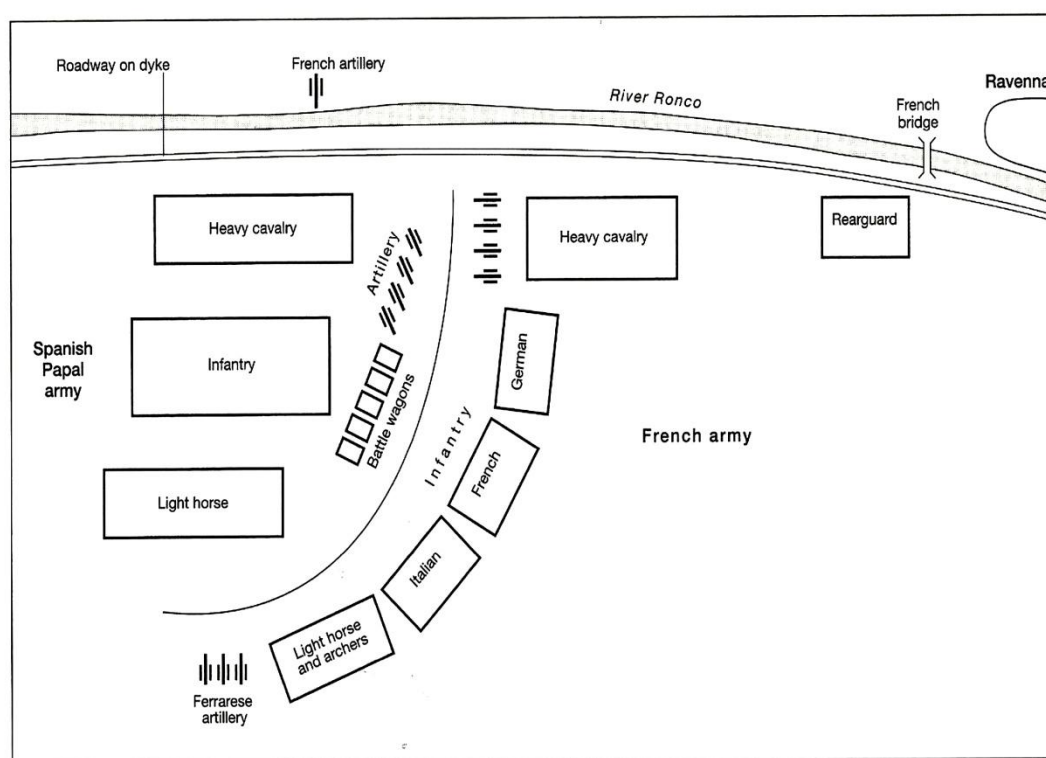
Παρά το γεγονός ότι οι δρόμοι ήταν κλειστοί λόγω του βαρύ χειμώνα, έπεισε τους άνδρες του να προχωρήσουν με μεγάλη ταχύτητα. Επιπλέον, ενώ οι Βενετοί απειλούσαν το πέρασμα του ποταμού μεταξύ της Λομβαρδίας και της Ρομάνια, ο Φουά επιδίωξε να βρει τη θέση του κυρίως εχθρού του γνωρίζοντας ότι ένα αποφασιστικό χτύπημα θα εξουδετέρωνε όλους τους άλλους κινδύνους⁹⁰. Ο Φερδινάνδος πίεσε τον Καρντόνα να καθυστερήσει μέχρι οι προετοιμασίες για τις επιθέσεις των Βενετών και των Ελβετών κατά των Γάλλων στη Λομβαρδία είχαν ολοκληρωθεί, όπως και οι αντίστοιχες των Ισπανών και των Άγγλων. Οι οδηγίες αυτές βόλευαν τον Καρντόνα, καθώς ήθελε να είναι προσεκτικός και σίγουρος για το αποτέλεσμα. Καθώς οι γαλλικές δυνάμεις πλησίαζαν, ο Παπικός και Ισπανικός στρατός υποχώρησε. Οι Γάλλοι όμως, οι οποίοι είχαν προβλήματα ανεφοδιασμού και δεν είχαν την πολυτέλεια χρόνου, πίεσαν την κατάσταση και επιτέθηκαν στην πόλη της Ραβέννα. Παρότι η επίθεση σε αυτήν στις 9 Απριλίου ήταν ανεπιτυχής, ανάγκασε τον Καρντόνα να έρθει προς υπεράσπιση της πόλης.⁹¹

⁹⁰ Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 21

⁹¹ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 106

Η μάχη της Ραβέννα - 1512

Οι Γάλλοι έτσι, πολιορκήσαν τη Ραβέννα στις 11 Απριλίου⁹² 1512, και η ισπανική δύναμη υπό τον Καρντόνα και τον Ναβάρρο, που είχε διοικήσει τους αρκεβουζιοφόρους και τον οπλισμό στην Τσερινιόλα, προχώρησε και πήρε αμυντική θέση, κάτι που υποδείκνυε τη φιλοσοφία του Ναβάρρο ότι το πλεονέκτημα είχε η άμυνα. Η άνευ προηγουμένου ανταλλαγή πυρών κατά την αρχή της μάχης (διάρκειας 2 ωρών) υποδείκνυε την αυξανόμενη σημασία της χρήσης του κανονιού. Για να τους πιάσουν να αφήσουν την αμυντική τους θέση και να επιτεθούν, οι Γάλλοι βομβάρδισαν τους Ισπανούς, επιτυγχάνοντας τελικά μια μη σχεδιασμένη επίθεση του ισπανικού ιππικού, η οποία και αναχαιτίστηκε από το βαρέως εξοπλισμένο γαλλικό ιππικό. Ωστόσο οι Ισπανοί αρκεβουζιοφόροι αναχαίτισαν στη συνέχεια μέρος του γαλλικού πεζικού.

Battle of Ravenna 1512

ΧΑΡΤΗΣ 5 : η μάχη της Ραβέννα

Οι Γερμανοί λογχοφόροι (Landsknechte) που βρίσκονταν στην υπηρεσία του γαλλικού στρατού υπήρξαν περισσότερο επιτυχημένοι, ωστόσο αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν από τους ισπανούς μαχητές. Το γαλλικό ιππικό εκμεταλλεύτηκε τα κενά άμυνας των ισπανών και περικύκλωσε το ισπανικό πεζικό, ενώ το γαλλικό πεζικό, ενθαρρυνόμενο συνέχισε τις επιθέσεις κατά των ισπανικών θέσεων. Τελικά οι Ισπανοί

⁹² Η οποία ήταν και Κυριακή του Πάσχα

υποχώρησαν, παρά το γεγονός ότι διατήρησαν τη συνοχή τους ενώ τα θύματα ανήλθαν σε μεγάλο αριθμό : 4,000 στον γαλλικό στρατό και 9,000 στον ισπανικό.

Οι Γάλλοι στέφθηκαν νικητές, κυρίως λόγω του βαρύ ιππικού και της ανώτερης συνεργασίας και συντονισμού των διαφόρων δυνάμεων του στρατού. Η μάχη αντιπροσωπεύει έναν αξιοσημείωτο ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών οπλικών συστημάτων, συνδέοντας τα διαφορετικά κράτη με αντίστοιχες μεθόδους. Έτσι, οι Γάλλοι, ήταν γνωστοί για τη χρήση μεγάλου αριθμού αρκεβουζιοφόρων, ενώ το κύριο συστατικό τους ήταν το βαρύ ιππικό (*gendarmerie*), το οποίο ήταν οπλισμένο με λόγχες. Επιπλέον, οι τοξότες στα άλογα παρείχαν υποστήριξη. Οι Ελβετοί και Γερμανοί ήταν γνωστοί ως επιτυχημένοι λογχοφόροι, εξίσου δυνατοί σε άμυνα και επίθεση αλλά ευάλωτοι στο πυροβολικό και τακτικά πολύ λιγότερο ευέλικτοι από τους Ισπανούς ξιφομάχους. Οι τελευταίοι είχαν ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην μάχη κοντινής απόστασης καθώς μπορούσαν να πηγαίνουν κάτω από τις λόγχες με το να τις σπρώχνουν με τις ασπίδες τους, αλλά ήταν ευάλωτοι στους λογχοφόρους από μεγάλη απόσταση. Επιπλέον οι ισπανοί είχαν αποτελεσματικό ελαφρύ ιππικό. Η Ραβέννα επέδειξε και την σημασία του πυροβολικού: το γαλλικό κανόνι προκάλεσε τους Ισπανούς να επιτεθούν, αλλά η πορεία της μάχης αποφασίστηκε από τη μεγαλύτερη ευελιξία του γαλλικού ιππικού, το οποίο ήταν όχι μόνο ικανό να κερδίσει το αντίπαλο ιππικό αλλά και να καθορίζει τη μάχη του πεζικού.⁹³

Ο θάνατος του Φουά⁹⁴ αποτέλεσε μια σκιά πάνω σε μια λαμπρή νίκη των Γάλλων, καθώς παρά τη μικρής διάρκειας θητεία του είχε αποδείξει την ικανότητα να ηγείται και να εμπνέει τον στρατό του. Αντίθετα ο Καρντόνα, ο οποίος φαίνεται πως άφησε τη διοίκηση σε υφιστάμενους του διοικητές, κατηγορήθηκε ευρέως για την ήττα αυτή.

Οι σκοτωμοί συνεχίστηκαν και την επόμενη μέρα, καθώς η πόλη της Ραβέννα, μετά από μια συνθηκολόγηση, λεηλατήθηκε από τους Γασκόνους και τους Γερμανούς, οι οποίοι εισήλθαν από τα καταστραμμένα τείχη. Μέσα σε λίγες μέρες το μεγαλύτερο μέρος της Ρομάνια είχε υποχωρήσει στους Γάλλους, και μόνο τα φρούρια μπόρεσαν να κρατήσουν λίγο ακόμα. Ωστόσο, η κατάκτηση αυτή δεν προήλθε από μια συντονισμένη προσπάθεια των Γάλλων, καθώς οι περισσότερες δυνάμεις ήταν απασχολημένες στο να φροντίζουν τους τραυματίες από τη μάχη της Ραβέννα και να συγκεντρώσουν τα λάφυρα. Καθώς όμως τα νέα της εισβολής των Άγγλων και των Ισπανών στη Γαλλία έφτασαν, όπως επίσης και αυτά της ανακωχής μεταξύ Βενετίας και Μαξιμιλιανού και της απειλής του Μιλάνου από τους Ελβετούς, ο Λα Παλίζ, ο οποίος είχε αναλάβει τη διοίκηση του στρατού, αγνόησε τις εντολές του Λουδοβίκου ΙΒ΄ για προέλαση στη Ρώμη-οι οποίες φαίνεται ότι είχαν δοθεί πριν συμβούν τα παραπάνω- και έφυγε για το Μιλάνο στις 20 Απριλίου.⁹⁵

⁹³ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 73-74

⁹⁴ Αν ζούσε είναι πολύ πιθανόν να είχε καταλάβει και τη Ρώμη, καθώς οι διαταγές του από τον Λουδοβίκο ΙΒ΄ ήταν να εισέλθει σε αυτήν (Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book X)

⁹⁵ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 108

3.3 Η εκδίωξη των Γάλλων ⁹⁶

Παρά τη βαριά ήττα και τις απώλειες στις δυνάμεις τους, τόσο ο Φερδινάνδος όσο και έως ένα βαθμό ο Πάπας, ήταν αποφασισμένοι να συνεχίσουν τη μάχη κατά των Γάλλων. Διαλύοντας έτσι τους φόβους ότι η Νάπολη βρισκόταν σε κίνδυνο, ο Φερδινάνδος διέταξε να σταλούν ενισχύσεις στον Καρντόνα. Ο Ιούλιος επίσης προέβη σε αναδιοργάνωση του στρατού του. Παρότι όμως ο Λα Παλίσ ήταν ενήμερος για τις κινήσεις των αντιπάλων τους, πιεζόταν από το πιο άμεσο πρόβλημα των Ελβετών.⁹⁷

Η κατάσταση των Γάλλων στο Μιλάνο συνεχώς χειροτέρευε, καθώς πολλοί από τους στρατιώτες ανυπομονούσαν να γυρίσουν στην πατρίδα τους, όπως επίσης ανυπομονούσαν και οι κάτοικοι της πόλης. Επιπλέον, ο Λα Παλίσ δεν έτυχε αποδοχής από μεγάλο μέρος του στρατού του, καθώς και κάποιοι διοικητές αρνούνταν να τον αναγνωρίσουν ως ανώτερό τους. τέλος παρά την υποχρέωση της Φλωρεντίας προς τη Γαλλία, καμία άλλη δύναμη δεν φαινόταν να είναι πρόθυμη να τους υποστηρίξει. Ακόμα και ο Μαξιμιλιανός, ο οποίος ήδη από τον Μάιο είχε συνάψει ανακωχή χωρίς όμως να συμμετέχει στη Συμμαχία, είχε επιτρέψει το πέρασμα των Ελβετών στο Τιρόλο, ενώ όταν οι Ελβετοί έφτασαν στη Βερόνα, στις 25-26 Μαΐου, τους υποδέχτηκαν οι αυτοκρατορικοί αξιωματούχοι.⁹⁸

Οι Ελβετοί όμως συμπεριφέρονταν ως μισθοφόροι, και αρνούνταν να φύγουν από τη Βερόνα αν δεν τους παρείχαν προμήθειες και χρήματα. Οι Βενετοί, ο Πάπας και ο Φερδινάνδος έτσι τους έδωσαν ένα ποσό και τους υποσχέθηκαν περισσότερα με την κατάκτηση του Μιλάνο. Επιπλέον, η Συμμαχία αποφάσισε να προβεί σε άμεση επίθεση στο Μιλάνο και να μην περιμένει το Καρντόνα, καθώς ο Βενετικός στρατός είχε ενωθεί με τους Ελβετούς. Η κατάσταση του Λα Παλίσ ήταν απελπιστική, καθώς είχε πολύ λιγότερες δυνάμεις ενώ τον εγκατέλειψαν και οι 4,000 Γερμανοί μετά από διαταγή του Μαξιμιλιανού. Έτσι εγκατέλειψε την Κρεμόνα στις προελαύνουσες δυνάμεις των Ελβετών και των Βενετών και στη συνέχεια υποχώρησε στην Παβία. Εν μέσω της πολιορκίας, τελικά κατάφερε να αποχωρήσει από αυτήν και τελικά από το Μιλάνο. Ο γαλλικός στρατός εγκατέλειψε το Δουκάτο και ήταν πίσω στη Γαλλία μέχρι τον Ιούλιο. Μέρος της γαλλικής αριστοκρατίας επίσης τράπηκε σε φυγή ή σκοτώθηκε εν μέσω των επαναστάσεων στις πόλεις του δουκάτου. Η Γένοβα επίσης κατακτήθηκε από τη Συμμαχία, και μέχρι τον Ιούλιο του 1511, ότι είχε απομείνει από τους Γάλλους ήταν σκορπισμένες φρουρές σε διάφορα φρούρια της Γένοβας και της Λομβαρδίας.⁹⁹

Η γρήγορη πτώση των Γάλλων ξάφνιασε τα μέλη της Συμμαχίας, καθώς δεν είχαν γίνει σχέδια για το πώς θα διανεμόνταν οι προηγούμενες του κτήσεις, ούτε μεταξύ των μελών της αλλά ούτε και με τους Ελβετούς. Η κάθε πλευρά είχε διαφορετικές ιδέες για τα

⁹⁶ Ibid, σελ 108-112

⁹⁷ Οι Ελβετοί, ακολουθώντας το δημοφιλές στα καντόνια αντι-γαλλικό κίνημα, είχαν συμφωνήσει να υποστηρίξουν τον αγώνα της Αγίας Συμμαχίας.

⁹⁸ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book XI, Ch. 4

⁹⁹ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002

κρίσιμα ζητήματα, και κυρίως για το ποιες περιοχές έπρεπε να συμπεριληφθούν στο Δουκάτο του Μιλάνου αλλά και ποιος θα το κυβερνάει. Οι διαφωνίες αυτές, συνδυασμένες με τις παραδοσιακές κόντρες θα δημιουργούσαν αλλαγές στις συμμαχίες και στη γεωπολιτική κατάσταση της βόρειας Ιταλίας.

Με τη συνθηκολόγηση Βενετίας και Γαλλίας, ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ είχε απαλλαχτεί από έναν από τους κυριότερους εχθρούς του. Ο Ιούλιος Β΄ πέθανε στις 20 Φεβρουαρίου 1513, και νέος Πάπας χειροτονήθηκε ο Τζιοβάννι ντε Μέντιτσι, επονομαζόμενος Πάπας Λέων Ι΄. Πολύ νεότερος από τον Ιούλιο, ο Λέων ήταν πιο ευφυής αλλά και πιο ευμετάβλητος στη διπλωματία του. Οι προθέσεις του αρχικά ήταν δύσκολο να φανούν, ωστόσο ο σκοπός του αργότερα έγινε εμφανής: η αποκατάσταση της ισχύος των Μεδίκων. Συνεπώς η θέση των Μεδίκων στη Φλωρεντία ισχυροποιήθηκε και ο Πάπας υπαγόρευε αποτελεσματικά την εξωτερική της πολιτική.¹⁰⁰

Καθώς προετοιμαζόταν για την εισβολή στο Μιλάνο, ο Λουδοβίκος δεν μπορούσε να βασιστεί ούτε στον Πάπα, αλλά ούτε και στη Φλωρεντία. Ήλπιζε ότι θα εξουδετέρωνε τουλάχιστον έναν αντίπαλο στην Ιταλία, με τη σύναψη ανακωχής για έναν χρόνο με τον Φερδινάνδο. Ωστόσο η ανακωχή αφορούσε τα σύνορα μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας και όχι τον γεωγραφικό χώρο της Ιταλίας. Ο Καρντόνα είχε ήδη επιστρέψει στη Νάπολη με τον στρατό του, αφήνοντας το πεζικό στη διάθεση άλλων υπό πληρωμή.

Ο Σφόρτσα και οι Ελβετοί μισθοφόροι υποχώρησαν τελικά στη Νοβάρα όπου και πολιορκήθηκαν από τους Γάλλους. Η μάχη της Νοβάρα (ή Αριόττα) σημάδεψε το απόγειο της φήμης των Ελβετών κατά τη διάρκεια των Ιταλικών Πολέμων. Περίπου 10,000 άνδρες, η πλειοψηφία των οποίων είχαν μόλις φτάσει στη Νοβάρα μετά από ταξίδι ημερών, με ελάχιστο πυροβολικό και χωρίς υποστήριξη από ιππικό, κατάφεραν να κατατροπώσουν τον αριθμητικά ανώτερο γαλλικό στρατό, συμπεριλαμβανομένης και της δύναμης 7,000 περίπου Γερμανών. Χάρη στην εντατική πρακτική και πειθαρχία, όπως επίσης και του θάρρους τους αλλά και τους στοιχείου αιφνιδιασμού, οι Ελβετοί κατάφεραν να εξευτελίσουν τους Γάλλους, οι οποίοι ήταν τόσο πολύ απλωμένοι που δεν μπόρεσαν να αμυνθούν.

Μετά την ταπεινωτική ήττα των Γάλλων, οι Ισπανοί ενώθηκαν με τους Ελβετούς σε μια προσπάθεια να εκδιώξουν τους πρώτους από την Ιταλία. Ο Καρντόνα έστειλε 400 λοχοφόρους υπό τον Πρόσπερο Κολόννα προς υποστήριξη του Μαξιμιλιανού, και τον Φερράντε Φραντσεσκο ντ' Αβαλό, δούκα της Πεσκάρα με δύναμη 3,000 πεζικού και 200 ελαφρύ ιππικού στη Γένοβα για την εκθρόνιση του Αντονιόττο Αντόρνο ως Δόγη. Οι Ελβετοί όμως δυσανεστήθηκαν με αυτήν την κίνηση καθώς είχαν έρθει σε συμφωνία με τον Αντόρνο, και έτσι κατέλαβαν το Άστι, προχώρησαν στο Πιεντμόντ και λεηλάτησαν το Μονφερράτο.

Ήταν προφανές ότι ο Λουδοβίκος δεν ήταν σε θέση να στείλει ακόμα μια αποστολή στην Ιταλία εκείνη τη χρονιά, καθώς αντιμετώπιζε μια εισβολή από τους Άγγλους και τον Μαξιμιλιανό. Επιπλέον, τον Αύγουστο οι Ελβετοί εισέβαλαν στα εδάφη της Βουργουνδίας

¹⁰⁰ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 120

και πολιορκήσαν την Ντιζόν. Οι Ελβετοί στη συνέχεια κυριάρχησαν στο Δουκάτο του Μιλάνου, ενώ ο Μαξιμιλιανός συμφώνησε να τους πληρώσει 400,000 φιορίνια για τις υπηρεσίες τους. Ωστόσο, μπόρεσε να τους δώσει αυτό το ποσό λόγω έλλειψης πόρων για να τους ικανοποιήσει αλλά ούτε και μπορούσε να τους πληρώσει για να επιτεθούν στους Βενετούς. Τον πόλεμο κατά των Βενετών επωμίσθηκε ο Ισπανικός και ο αυτοκρατορικός στρατός, με την επίθεση του Καρντόνα στη Λα Μόττα (7 Οκτωβρίου 1513), ενώ την επόμενη χρονιά, η Πάδοβα έπεσε στους Ισπανούς.¹⁰¹

Διπλωματική διευθέτηση της Λομβαρδίας

Οι εκστρατείες του 1513 και 1514 έπαιξαν σημαντικό ρόλο για τις διπλωματικές αποφάσεις που αφορούσαν τη διάθεση του Δουκάτου του Μιλάνου και των Βενετικών κτήσεων στη Λομβαρδία. Η πολυπλοκότητα της κατάστασης οφειλόταν κατά κύριο λόγο στις αντιφατικές πολιτικές του Φερδινάνδου: από τη μία πλευρά ήθελε να κρατήσει τους Γάλλους εκτός Ιταλίας, από την άλλη επιδίωκε να πάρει επιδοτήσεις για τον στρατό του από τα υπόλοιπα Ιταλικά κράτη. Κυριότερος στόχος του ήταν να αποκτήσει το Μιλάνο ή τα εδάφη στο Βένετο ή και τα δυο, για ένα από τα εγγόνια του και να τα κυβερνάει ο ίδιος εκ μέρους τους. για αυτόν το λόγο διατηρούσε τον στρατό του στη Λομβαρδία και υποστήριζε το Μαξιμιλιανό στον πόλεμο κατά της Βενετίας.

Για τη διεκδίκηση του Μιλάνου, ο Φερδινάνδος δε βασίστηκε σε στρατιωτικά μέσα αλλά σε διπλωματικά: διαπραγματευόταν μια συμμαχία μέσω του γάμου του εγγονού του Φερδινάνδου και της Ρενέ, κόρης του Λουδοβίκου, στην οποία ο πρώτος θα έπαιρνε ως προίκα το Μιλάνο. Ο Μαξιμιλιανός παρέμενε σκεπτικός για αυτή τη σημασία, ενώ έδειχνε και τη δυσαρέσκειά του που ο Φερδινάνδος θα έπαιρνε τις Βενετικές κτήσεις. Οι Βενετοί, πιεζόμενοι από τον Λέοντα και τον Φερδινάνδο, να κάνουν παραχωρήσεις στον Μαξιμιλιανό, ήταν διστακτικοί να διαπραγματευτούν την μόνιμη απώλεια των δικαιωματικών κτήσεών τους, και ιδιαίτερα της Βερόνας (την οποία διεκδικούσε ο πρώτος).¹⁰²

Ο Πάπας προσπάθησε να κανονίσει μια συμφωνία για τους Βενετούς και τον Μαξιμιλιανό, καθώς δεν ήθελε να πραγματοποιηθεί το σχέδιο του Φερδινάνδου. Αλλά δεν επιθυμούσε επίσης οι Γάλλοι να επανακτήσουν το Μιλάνο. Η στάση του Πάπα προς τους Γάλλους ήταν περίπλοκη καθώς έπρεπε να λάβει υπόψη τα συμφέροντα τόσο του Παπισμού όσο και της Φλωρεντίας και των Μεδίκων. Η Φλωρεντία είχε ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς με τη Γαλλία, και αρκετοί φλωρεντινοί προτιμούσαν τον Γάλλο βασιλιά παρά τους Ελβετούς στο Μιλάνο. Όμως, καθώς οι Γάλλοι είχαν υποστηρίξει το καθεστώς της Φλωρεντίας κατά την εξορία των Μεδίκων, ο Πάπας δεν τους έβλεπε με καλό μάτι. Επιπλέον διακυβεύονταν και πολύ σημαντικά εκκλησιαστικά ζητήματα, με πρώτο και κυριότερο την επίλυση της διαφωνίας για ένα πιθανό σχίσμα. Έτσι, τον Οκτώβρη του 1513 αποκήρυξε το Συμβούλιο της Πίζας και αναγνώρισε το Συμβούλιο του Λατερανού. Από τη στιγμή που λύθηκε αυτό το ζήτημα, η πολιτική του Πάπα προς τον Λουδοβίκο ήταν δύσκολο

¹⁰¹ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 75

¹⁰² Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 126

να αποκρυπτογραφηθεί, καθώς επεδίωξε να έχει καλές σχέσεις με όλες τις δυνάμεις, ωστόσο όχι ως ουδέτερο μέλος.

Ο ανταγωνισμός για το Μιλάνο

Την 1^η Ιανουαρίου 1515, ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ πέθανε αφήνοντας ως διάδοχό του τον 20χρονο εξάδελφό του, Φραγκίσκο τον Α΄. Σύντομα μετά την στέψη του στο γαλλικό θρόνο, ο Φραγκίσκος (1515-1547) εισέβαλε εκ νέου στο Μιλάνο. Ήταν νικητής στο Μαρινιάνο (13-14 Σεπτεμβρίου 1515), και η βραχεία διάρκεια της μάχης υποδεικνύει ότι μπορούν να βγουν διάφορα συμπεράσματα ως προς την αποτελεσματικότητα: την πρώτη μέρα, το γαλλικό ιππικό έπαιξε έναν πολύ σημαντικό ρόλο στο να αντισταθεί στους Ελβετούς, ενώ τη δεύτερη μέρα οι Ελβετοί υπέστησαν σοβαρές απώλειες από το κανόνι, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι Γάλλοι πολέμησαν από χαρακώματα. Η νίκη αυτή οδήγησε σε μια νέα πολιτική και εδαφική αρχή. Έχοντας κατακτήσει το Μιλάνο το 1499-1500 και το 1500-12, οι Γάλλοι το επανέκτησαν από το 1515 έως το 1521.¹⁰³

Τον θάνατο του Λουδοβίκου ΙΒ΄ ακολούθησε τέσσερα χρόνια μετά, το 1519, και ο θάνατος του Μαξιμιλιανού. Διάδοχός του αναδείχθηκε ο Κάρολος Ε΄¹⁰⁴. Ο Κάρολος συνδύαζε τον πλούτο και τους πόρους των κληρονομιών της Βουργουνδίας και πλέον των Αψβούργων, των Ισπανικών βασιλείων και των κτήσεών τους στο Νέο Κόσμο αλλά και στην Ιταλία, με τη δικαιοδοσία του Αυτοκράτορα. Αποτελούσε τον πιο ισχυρό μονάρχη της Ευρώπης με άμεσες συνέπειες στην Ιταλία, καθώς μέσω του *Regnum Italiae*, των εδαφών της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας που θεωρούνταν μέρος της Αυτοκρατορίας, ο Κάρολος είχε το δικαίωμα να επεμβαίνει στα εσωτερικά τους. Αυτά περιελάμβαναν το Δουκάτο του Μιλάνου, και τα βασίλεια της Νάπολης και της Σικελίας. Από την άλλη πλευρά, ο Φραγκίσκος ο Α΄ είχε κατακτήσει το Μιλάνο και διεκδικούσε και τη Νάπολη. Κάπως έτσι λοιπόν η Ιταλία θα γινόταν για ακόμη μια φορά το πεδίο αντιπαλότητας των Βαλουά και των Αψβούργων για τα επόμενα σαράντα χρόνια.¹⁰⁵

¹⁰³ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 75

¹⁰⁴ Ο εικονιζόμενος, σε πορτρέτο από τον Tiziano Vecellio.

¹⁰⁵ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : 1520-1529

Οι πόλεμοι του Φραγκίσκου του Α΄

Οι κτήσεις των Αψβούργων αποτελούσαν πρόκληση για το κύρος και τις φιλοδοξίες του βασιλιά της Γαλλίας. Ο Φραγκίσκος ο Α΄¹⁰⁶ κήρυξε πόλεμο εναντίον του Καρόλου το 1521, και το κυρίως θέατρο της σύγκρουσης αποτέλεσε πάλι η βόρεια Ιταλία, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν και συγκρούσεις στις Κάτω Χώρες και τα Πυρηναία. Οι Γάλλοι έχασαν το Μιλάνο το Νοέμβριο του 1521 και υπέστησαν μια μεγάλη ήττα στην κοντινή Μπικόκα στις 27 Απριλίου 1522. Η μάχη αυτή χαρακτηρίστηκε από το γεγονός ότι ο περιορισμένος έλεγχος των διοικητών στους στρατούς έπαιξε έναν πολύ σημαντικό ρόλο. Ο γάλλος διοικητής Μαρκήσιος του Λοτρέκ, ήταν σε πολύ ισχυρή θέση μετά και την πολιορκία της Παβία, όμως υπήρχε έλλειψη πόρων και χρημάτων ενώ και οι κορυφαίοι στρατιώτες, οι Ελβετοί μισθοφόροι, ήταν υπό περιορισμένο έλεγχο.¹⁰⁷

Η δύναμη υποστήριξης των Αψβούργων, με επικεφαλής τον Ιταλό διοικητή Πρόσπερο Κολόννα, είχε ακινητοποιηθεί κοντά στην Παβία, και ο Λοτρέκ ήλπιζε ότι κόβοντας τους δρόμους και στερώντας τον εφοδιασμό τους θα ανάγκαζε τον Κολόννα να βγει στα ανοικτά. Οι Ελβετοί απαίτησαν μια άμεση επίθεση εναντίον του Κολόννα. Η αυξημένη έμφαση που είχε δοθεί στα οχυρωματικά έργα κατά τους Ιταλικούς Πολέμους, φαίνεται και στη θέση του τελευταίου. Πίσω από έναν βυθισμένο δρόμο, υπήρχαν τέσσερις σειρές από αρκεβούζιοφόρους, υποστηριζόμενους από λογχοφόρους ενώ τα κανόνια ήταν τοποθετημένα σε μια σειρά από επάλξεις. Ο Μαρκήσιος του Λοτρέκ έτσι έκρινε ότι θα ήταν πολύ δύσκολο να κατακτήσει αυτήν τη θέση, και πρότεινε να εφοδιαστεί με αρκετά πυρομαχικά προτού αρχίσει την επίθεση.

Απλήρωτοι και δυσареστημένοι, οι Ελβετοί αρνήθηκαν να περιμένουν και προχώρησαν με τους 8,000 λογχοφόρους. Δέχτηκαν όμως βαριές απώλειες από τα πυρά τόσο των αρκεβούζιων όσο και των κανονιών, στην προσπάθειά τους να περάσουν το πρόχωμα, ενώ όσοι από αυτούς τα κατάφεραν απωθήθηκαν από τους Landsknechte. Έχοντας χάσει περίπου 3,000 άνδρες, συμπεριλαμβανομένων και πολλών βετεράνων, οι Ελβετοί υποχώρησαν και εγκατέλειψαν τη μάχη απλήρωτοι.

Μετά την Μπικόκα, ο Λοτρέκ έμεινε χωρίς αποτελεσματικό στρατό και η γαλλική θέση στη βόρεια Ιταλία έπεσε. Το 1523, η Βενετία έκρινε σκόπιμο να συμμαχήσει με τον

¹⁰⁶ Ο εικονιζόμενος, σε πορτρέτο από τον Joos Van Cleve (Saint Louis Art Museum)

¹⁰⁷ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 76

Κάρολο Ε΄, αλλά, οι απόπειρες εισβολής στη Γαλλία το έτος εκείνο από τη Γερμανία, την Ισπανία και την Αγγλία αποδείχτηκαν αποτυχημένες. Ακολούθως ο Φραγκίσκος Α΄ έστειλε μια δύναμη στη Βόρεια Ιταλία για την πολιορκία του Μιλάνου, η οποία όμως αποδείχτηκε και αυτή αποτυχημένη, προτού εκδιωχθούν από τους Αψβούργους το 1524, με τη βοήθεια Γερμανών και Βενετών.

4.1 Η Μάχη της Παβία - 1525

Ο Φραγκίσκος εισέβαλε ξανά στην Ιταλία τον Οκτώβρη του 1524. Οι Ισπανοί, επηρεασμένοι από την αποτυχημένη εισβολή δεν ήταν σε θέση να αντισταθούν στο πεδίο της μάχης. Αντίθετα, επικεντρώθηκαν στο να κρατήσουν τις οχυρωμένες θέσεις όπως και το 1523. Οι γαλλικές δυνάμεις εισέβαλαν στο Μιλάνο και επιχείρησαν να πολιορκήσουν την Παβία. Με σύμμαχους τον Πάπα Κλήμη Ζ΄ και τη Βενετία, ο Φραγκίσκος εξαπέλυσε έναν στρατό¹⁰⁸ υπό τον Δούκα της Αλβανίας¹⁰⁹, για να εισβάλει στη Νάπολη, αλλά αυτό απέτυχε στο να κάνει τους Ισπανούς να εγκαταλείψουν τη βόρεια Ιταλία. Αντίθετα, αυτοί κινήθηκαν προς βοήθεια της Παβία, οδηγώντας σε μάχη στις 24 Φεβρουαρίου 1525.

Υπό την πίεση των μειωμένων πόρων, οι Ισπανοί επιτέθηκαν γρήγορα, και επέτυχαν αιφνιδιασμού με το να φτάσουν στις πρώτες γραμμές των Γάλλων τη νύχτα. Έχοντας τοποθετηθεί κατά μήκος των γαλλικών γραμμών επικοινωνίας, οι Ισπανοί υιοθέτησαν μια αμυντική στάση, με αρκεβουζιοφόρους στις πλευρές και λογχοφόρους και ιππικό στο κέντρο, ώστε να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν την αντεπίθεση των Γάλλων. Το γαλλικό ιππικό νίκησε το ισπανικό, αλλά συγκρατήθηκε από τους λογχοφόρους και υπέστη ζημιές από τους αρκεβουζιοφόρους. Η ακόλουθη επίθεση από τους Ελβετούς στην υπηρεσία των Γάλλων αντικρούστηκε από τους αρκεβουζιοφόρους, χωρίς τη βοήθεια των Αυτοκρατορικών δυνάμεων. Τέλος, ένας συνδυασμός των Ισπανών αρκεβουζιοφόρων και των λογχοφόρων νίκησαν τους Landsknechte, των οποίων η υπηρεσία στους Γάλλους είχε κριθεί παράνομη σύμφωνα με τον Αυτοκράτορα. Οι γαλλικές απώλειες ήταν πολύ περισσότερες και ο ίδιος ο Φραγκίσκος αιχμαλωτίστηκε.¹¹⁰

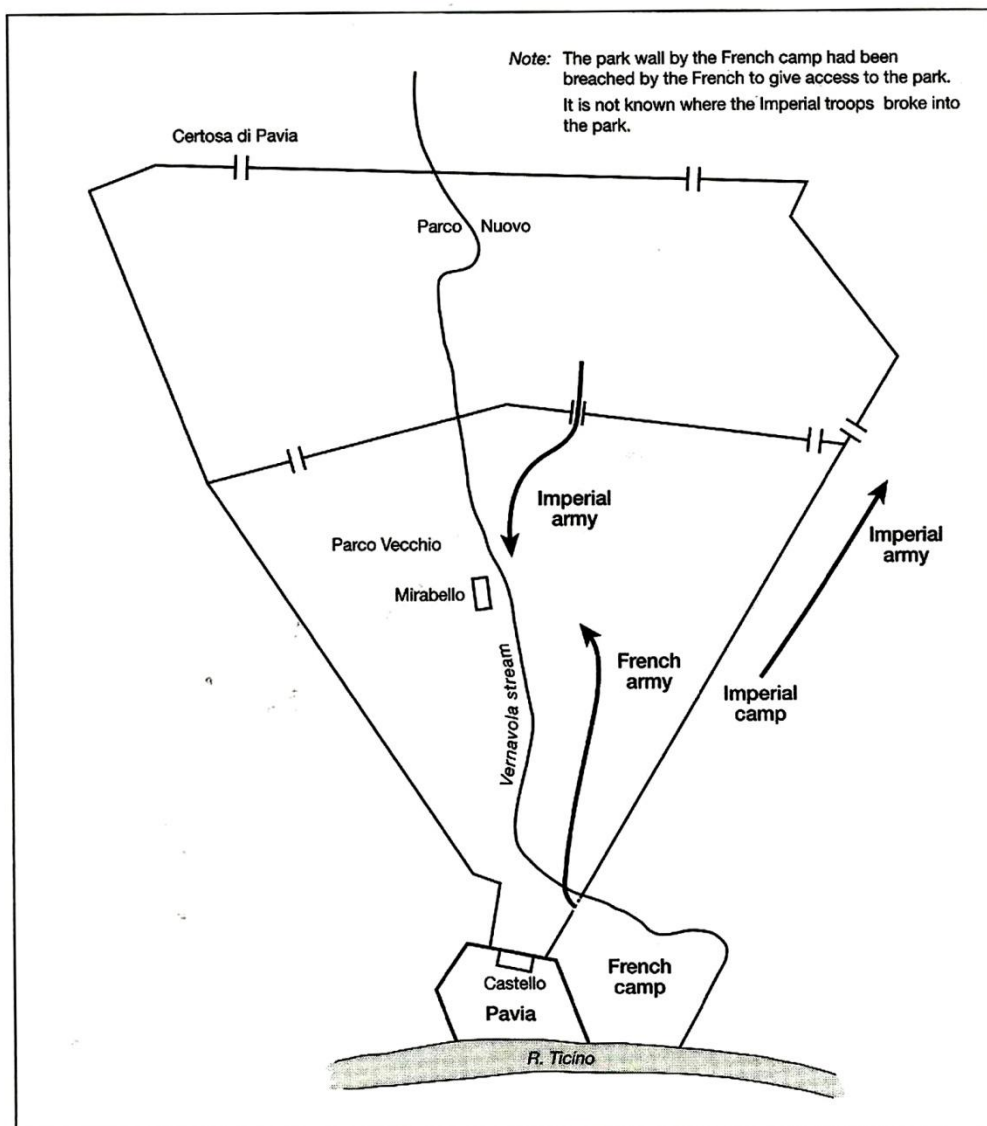
Είναι δύσκολο να χρησιμοποιήσουμε την Παβία για να προβούμε σε συμπεράσματα όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των όπλων καθώς τα συμπεράσματα είναι συγκεχυμένα λόγω της επήρειας της βαριάς πρωινής ομίχλης καθώς επίσης και του γεγονότος ότι οι αψιμαχίες γίνονταν από μικρές μονάδες που ήταν ασυντόνιστες. Επιπλέον, τα επιχειρήματα περί της ανωτερότητας του αρκεβούζιου έναντι του ιππικού πρέπει να συνοδεύονται από την αποτελεσματικότητα των Ισπανών στις συμπλοκές μικρής κλίμακας. Οι Ισπανοί ήταν διασκορπισμένοι σε μικρές ομάδες σε όλο το πεδίο της μάχης χωρίς να έχουν μια συγκεκριμένη κύρια γραμμή μάχης. Αυτοί οι σχηματισμοί χρησιμοποιήθηκαν αποτελεσματικά, με το να μένουν εκτός κινδύνου και με το να χρησιμοποιήσουν σωστά τη δύναμη πυρός ώστε να αποδεκατίσουν το γαλλικό ιππικό. Επίσης, είναι πολύ σημαντικό να

¹⁰⁸ Ο στρατός του Γάλλου βασιλιά αποτελούταν από 30,000 πεζικό, 2,200 λογχοφόρους και 1,400 ελαφρύ ιππικό. (Desjardins A. and G. Canestrini, *Negociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, 6 vols, Imprimerie Imperiale, Paris 1886, vol II, σελ 787)

¹⁰⁹ Desjardins A. and G. Canestrini, *Negociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, 6 vols, Imprimerie Imperiale, Paris 1886, vol II, σελ 800-801

¹¹⁰ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 77

δοθεί έμφαση και στο έδαφος. Μέρος του πεδίου μάχης ήταν ακατάλληλο για το ιππικό καθώς ήταν ελώδες και γεμάτο χαμόκλαδα, γεγονός που καθυστέρουσε το γαλλικό ιππικό και το καθιστούσε εύκολο στόχο.¹¹¹ Η Παβία αποτέλεσε μια μάχη της οποίας το αποτέλεσμα κρίθηκε από τον συνδυασμό των λογχοφόρων και των αρκεβουζιοφόρων οι οποίοι μάχονταν σε ένα ανοικτό πεδίο αντί να εξαρτώνται στις οχυρώσεις. Οι επαναλαμβανόμενες γαλλικές επιθέσεις οδήγησαν σε ήττα ενώ τα πυρομαχικά έπαιξαν μικρό ρόλο.¹¹²

Battle of Pavia 1525

ΧΑΡΤΗΣ 6 : η μάχη της Παβία

¹¹¹ Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 26

¹¹² Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 78

Οι συνέπειες της μάχης

Ότι απέμεινε από το γαλλικό στρατό εγκατέλειψε γρήγορα το Μιλάνο, οι Ελβετοί κατευθύνθηκαν προς τις Άλπεις, ο μαρκήσιος του Σαλούτσο εγκατέλειψε τη Ριβιέρα για τη Γαλλία και ο στόλος του Ανδρέα Ντόρια κατευθύνθηκε νότια για να παραλάβει τον Δούκα της Αλβανίας και τον στρατό του από τα Παπικά κράτη.

Μετά από τρεις μήνες αιχμαλωσίας ο βασιλιάς στάλθηκε στη Γένοβα και από εκεί στην Ισπανία. Τα νέα της νίκης, ο Κάρολος τα υποδέχτηκε με συγκράτηση, καθώς δεν ήταν σίγουρος για τις επόμενες πράξεις του. Από τη μια πλευρά ήθελε να τιμωρήσει τον Φραγκίσκο για τον πόλεμο που είχε αρχίσει, από την άλλη ήθελε να βάλει τα θεμέλια για μια χρόνια συνθήκη ειρήνης. Απαίτησε από το Γάλλο βασιλιά το δουκάτο της Βουργουνδίας, αναγνώριση της κυριαρχίας του στη Φλάνδρα και το Αρτουά και την αποκήρυξη των διεκδικήσεών του στο Μιλάνο και τη Νάπολη. Για τους Γάλλους, οι απαιτήσεις αυτές ήταν ταπεινωτικές, ενώ ο Φραγκίσκος ανάμενε να επωφεληθεί από κάποια ιπποτική χειρονομία εκ μέρους του Καρόλου. Ωστόσο αυτό παρέμεινε αμετάκλητος.

Ο αυτοκράτορας επίσης εξέταζε το πώς θα αντιμετωπίσει τα ιταλικά κράτη που είχαν συμμαχήσει με τη Γαλλία, ή που δεν είχαν υποστηρίξει τον αυτοκρατορικό στρατό. Η αντιμετώπιση της Φλωρεντίας, της Λούκα και της Σιένα αποτέλεσε καθήκον του Λανουά. Ο ίδιος αποφάσισε να μην τιμωρήσει τον Κλήμη και τους Βενετούς και υπόγραψε συνθήκη με τον Πάπα, στην οποία θα μπορούσαν να προσχωρήσουν και τα υπόλοιπα ιταλικά κράτη τον Απρίλιο. Η Βενετία όμως δεν ήταν έτοιμη να αποδεχτεί τους όρους, καθώς η συνθήκη αυτή αποτελούσε απλά ένα πρόσχημα για τον αυτοκράτορα και τους πράκτορές του στην Ιταλία, να λάβουν χρήματα από τα ιταλικά κράτη, για την πληρωμή του στρατού του.¹¹³

Δεν ήταν όμως μόνο οι χρηματικές απαιτήσεις που προσέδιδαν στους αυτοκρατορικούς πράκτορες μια υπεροψία. Πολύ συχνά θεωρούσαν ότι είχαν κάθε δικαίωμα να επεμβαίνουν στα εσωτερικά των ιταλικών κρατών και να δημιουργούν κυβερνήσεις που προωθούσαν τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Σιένα, η οποία προσέλκυσε το ενδιαφέρον λόγω της γεωγραφικής της θέσης ανάμεσα στη Φλωρεντία και τα Παπικά κράτη. Όταν ένας απεσταλμένος έφτασε στη Σιένα για να εισπράξει τα 15,000 δουκάτα, ο αρχηγός της κυβέρνησης, Αλεσσαντρο Μπιχι, δολοφονήθηκε καθώς έδινε τα χρήματα. Στη συνέχεια το νέο καθεστώς ηγήθηκε ο Μόντε ντελ Πόπολο, τον οποίο είχαν επιλέξει οι πράκτορες του αυτοκράτορα.

Η αλαζονεία αυτή προκάλεσε μεγάλη απέχθεια, και αποτέλεσε έναν λόγο για τον οποίο η θριαμβευτική νίκη στην Παβία δεν μπόρεσε να μεταφραστεί σε πολιτική ηγεμονία στην Ιταλία. Οι προσπάθειες διατήρησης του στρατού βρίσκονταν σε δύσκολη κατάσταση, και η κακομεταχείριση και η πίεση που δέχτηκαν τα ιταλικά κράτη έκανε τα πράγματα χειρότερα. Οι κυβερνήσεις συνειδητοποίησαν ότι ο αυτοκρατορικός στρατός ήταν στα

¹¹³ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 152-155

πρόθυρα διάλυσης και δεν βρήκαν το λόγο να παραδώσουν τα υπέρογκα χρηματικά ποσά που τους ζητούσαν. Έτσι, μέχρι τον Ιούλιο, η Βενετία, ο Πάπας και το Μιλάνο συζητάγαν για μια κοινή προσπάθεια να διώξουν την αυτοκρατορία από την Ιταλία, προσπάθεια στην οποία θα μπορούσε να συμμετάσχει και η Γαλλία αν αποκήρυσσε τις διεκδικήσεις της στην Ιταλία.

4.2 Η Συμμαχία του Κονιάκ

Φυλακισμένος ακόμα, ο Φραγκίσκος τελικά συμφώνησε στους όρους του Καρόλου τον Ιανουάριο 1526 με τη Συνθήκη της Μαδρίτης. Ωστόσο, φαινόταν ότι δεν επρόκειτο να τηρήσει τους όρους για την παράδοση της Βουργουνδίας και την αποκήρυξη των διεκδικήσεών του στη Νάπολη, το Μιλάνο και τη Γένοβα.¹¹⁴ Ο Αυτοκράτορας παράλληλα προσπαθούσε να διαπραγματευτεί και με τον Πάπα και με τη Βενετία, αλλά η εμμονή του πρώτου με το Μιλάνο τους έκανε να προωθήσουν την νέα Ιταλική συμμαχία. Κρίνοντας ότι ο Φραγκίσκος έπρεπε να είναι μέλος οπωσδήποτε, έστειλαν απεσταλμένους στη Γαλλία και τον παρότρυναν να συμμετάσχει. Ο Φραγκίσκος συμφώνησε και η Αγία Συμμαχία του Κονιάκ (Holy League of Cognac) ολοκληρώθηκε στις 22 Μαΐου 1526.

Εκτός από τις τρεις κύριες δυνάμεις, στη Συμμαχία του Κονιάκ συμμετείχε και η Φλωρεντία, η οποία αναγκάστηκε από τον Πάπα και ο Φραντσέσκο Σφόρτσα. Ο Ερρίκος ο Η΄ ονομάστηκε προστάτης της. Θεωρητικά, η συμμαχία παρέμενε ανοικτή και στον Κάρολο, με την προϋπόθεση όμως ότι αυτός θα εγγυόταν την ανεξαρτησία της Ιταλίας, κάτι που φυσικά δεν έγινε. Ο σκοπός της τέλος ήταν η εκδίωξη του αυτοκρατορικού στρατού από την βόρεια Ιταλία, και αν ο Κάρολος αρνιόταν να διαπραγματευτεί, το Βασίλειο της Νάπολης θα κατακτούνταν και ο Κλήμης θα το χειριζόταν όπως πίστευε αυτός. Τέλος, για τον Φραγκίσκο, ο κυριότερος λόγος της συμμετοχής του ήταν να κάνει τον Κάρολο περισσότερο πειθήνιο, και να παρέχει το κάλυμμα για τις διαπραγματεύσεις με τον Ερρίκο.

Ο πόλεμος ξανάρχισε το 1526, με μια επιτυχημένη ισπανική πολιορκία στην καστροπολιτεία του Μιλάνου. Η παπική-βενετσιάνικη δύναμη βοήθειας υπό τον Δούκα Φραντσέσκο του Ουρμπίνο κινήθηκε αργά και προσεκτικά. Ο Ουρμπίνο έπειτα πολιορκήσε επιτυχώς την Κρεμόνα και στράφηκε εναντίον του Μιλάνου, μόνο για να αναγκαστεί να εγκαταλείψει αυτήν την προσπάθεια όταν κατέφθασαν οι γερμανικές δυνάμεις.¹¹⁵

Το Μάρτη του 1527, η ανακωχή μεταξύ Πάπα και Καρόλου άφησε τον στρατό του τελευταίου αναπασχόλητο. Ο Κάρολος ελλείψει πόρων δεν μπορούσε να πληρώσει τους Landsknechte και οργισμένος, παρέλασε μέχρι τη Ρώμη υπό τον Μπουρμπόν και εισέβαλε στην πόλη στις 6 Μαΐου. Η Λεηλασία της Ρώμης προκάλεσε τεράστιες ζημιές και αποτέλεσε μια βάρβαρη επίδειξη το βαθμού του οποίου ο στρατός μπορεί να στραφεί εναντίον της κοινωνίας. Ο Κλήμης έτσι αναγκάστηκε να παραδοθεί και ο Φραγκίσκος στράφηκε να εκμεταλλευτεί την κατάσταση. Με μια δύναμη 21,000 ανδρών υπό τον Λοτρέκ η οποία στάλθηκε από τις Άλπεις, ξεπέρασε το αδιέξοδο του Μιλάνου και εισέβαλε στην Παβία, ενώ

¹¹⁴ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book XVII, σελ 369

¹¹⁵ Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002, σελ 79

η αυτοκρατορική δύναμη έχασε τον έλεγχο της Γένοβας. Ο Λοτρέκ εισέβαλε στο βασίλειο της Νάπολης, και η πόλη της αποκλείστηκε από στεριά και από θάλασσα. Ωστόσο, η κακομεταχείριση του Φραγκίσκου προς τον Ανδρέα Ντόρια οδήγησε το ναπολιτάνικο στόλο να στραφεί προς βοήθεια στον Κάρολο,¹¹⁶ ενώ οι Γάλλοι, οι οποίοι είχαν περικυκλώσει την πόλη κατακερματίστηκαν από την πανούκλα, αναγκάστηκαν και μετά το θάνατο του Λοτρέκ από την αρρώστια να εγκαταλείψουν την πολιορκία. Στη βόρεια Ιταλία, ο νέος γαλλικός στρατός υπό τον Σαν Πολ στα τέλη του 1528 αποτέλεσε πρόκληση για τους Ισπανούς. Παρόλα αυτά ο γαλλικός στρατός ηττήθηκε στο Λαντριάνο το 1529, ενώ τον Ιούνιο ο Κλήμης και ο Κάρολος υπέγραψαν τη Συνθήκη της Βαρκελώνης.

Η Ληλασία της Ρώμης¹¹⁷

4.3 Οι Συνθήκες της Βαρκελώνης και του Καμπρέ

Ακόμα και πριν την νίκη του αυτοκρατορικού στρατού, φαινόταν ότι θα υπήρχαν αλλαγές στη διπλωματική κατάσταση των Ιταλικών Πολέμων. Παρά το ότι ο Κάρολος βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση, ο ίδιος επιθυμούσε τον τερματισμό του πολέμου όσο και ο Φραγκίσκος, καθώς είχε να αντιμετωπίσει την θρησκευτική έχθρα στη Γερμανία.

Εφόσον έπρεπε να τον στέψει ο Πάπας, ο Κάρολος έπρεπε να έρθει σε μια συμφωνία με τον Κλήμη. Η συμφωνία αυτή υπογράφηκε στη Βαρκελώνη, στο τέλος Ιουνίου του 1529. Σύμφωνα με αυτήν, ο Κάρολος θα φρόντιζε ώστε η Βενετία να αποκαταστήσει τη Ραβέννα και τη Σέρβια, ενώ ο δούκας της Φερράρα θα έδινε τη Μοδένα και το Ρέτζιο. Ακόμη, οι αυτοκρατορικές δυνάμεις θα βοηθούσαν την αποκατάσταση των Μεδίκων στη Φλωρεντία και τέλος ο Φραντσέσκο Σφόρτσα θα επέστρεφε στο Μιλάνο, αν κρινόταν αθώος. Από την πλευρά του ο Πάπας, έπρεπε να ανανεώσει την τελετή απονομής του βασιλείου ης Νάπολης, να προβεί σε φορολογίες του κλήρου και της εκκλησιαστικής

¹¹⁶ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book XIX, σελ 405-406

¹¹⁷ *The sack of Rome in 1527*, από τον Johannes Lingelbach, 17th century

περιουσίας αλλά και να δώσει άφεση αμαρτιών σε όσους συμμετείχαν στην λεηλασία της Ρώμης.¹¹⁸

Οι διαπραγματεύσεις για την σύναψη ειρήνης μεταξύ της Αυτοκρατορίας και της Γαλλίας έλαβαν χώρα στο Καμπρέ τον Αύγουστο το 1529. Το γεγονός ότι οι διαπραγματεύσεις δεν τελέστηκαν από τους ίδιους, αλλά από τη Μαργαρίτα της Φλάνδρας, θεία του Καρόλου, και τη Λουΐζα τη Σαβοΐας, μητέρα του Φραγκίσκου, σήμαινε ότι οι υπόλοιπες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένου του Πάπα και του Ερρίκου, δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν. Η Συνθήκη του Καμπρέ αποτελούσε σε μεγάλο μέρος μια επανάληψη των όρων της Συνθήκης της Βαρκελώνης, με την προσθήκη της δυνατότητας του Φραγκίσκου να πληρώσει λύτρα για την απελευθέρωση των γιών του στην Ισπανία. Επίσης ο Γάλλος βασιλιάς αποκήρυξε τις διεκδικήσεις του στην Ιταλία, και εγκατέλειψε τους Ιταλούς συμμάχους τους, αφήνοντας τους να διαπραγματευτούν μόνοι τους με τον Κάρολο.¹¹⁹

¹¹⁸ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 172

¹¹⁹ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book XIX, σελ 410-413

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Το τέλος των «Ιταλικών»¹²⁰ Πολέμων

Charles V enthroned over his defeated enemies (Giulio Clovio, mid-16th century). From left, the figures represent Suleiman the Magnificent, Pope Clement VII, Francis I, the Duke of Cleves, the Duke of Saxony

¹²⁰ Τα εισαγωγικά δηλώνουν την ελάχιστη συμμετοχή των Ιταλικών κρατών στους Ιταλικούς Πολέμους των επόμενων δεκαετιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Οι πόλεμοι του 1530-1559

Η κατάσταση στην Ιταλία στα τέλη της δεκαετίας του 1520 είχε ως εξής: Ο Σφόρτσα αποκαταστάθηκε στο Μιλάνο, το δικαίωμα όμως της φρούρησης της καστροπολιτείας διατήρησε ο Κάρολος, δείχνοντας πόσο σημαντικές θεωρούνταν οι οχυρώσεις. Η Βενετία, η οποία είχε τον έλεγχο ενός αριθμού λιμανιών στην Απουλία το 1495-1509 και 1528-1529, τελικά τα επέστρεψε στο βασιλείο της Νάπολης, ενώ η Ραβέννα και η Σέρβια επανακτήθηκαν από τον Πάπα. Η αυτοκρατορική ισχύς επιδείχθηκε με βάρβαρο τρόπο στην πολιορκία της Φλωρεντίας το 1529-1530¹²¹, μετά την οποία οι Μεδικοί αποκαταστάθηκαν στην εξουσία από τον Κάρολο. Η δύναμή του φάνηκε επίσης και στην Μπολόνια στις 24 Φεβρουαρίου 1530 όταν και ο Πάπας Κλήμης τον έστεψε Αυτοκράτορα. Η απομάκρυνση του Αρτουά και της Φλάνδρας από την επικυριαρχία των Γάλλων στις συνθήκες του 1525 και 1529 αποτέλεσε την πρώτη ήττα του στέμματος από το 843. Τελικά το χάσμα μεταξύ των περιοχών του Φραγκίσκου και του Καρόλου, αποτέλεσαν τα σύνορα μεταξύ Γαλλίας και της Αυτοκρατορίας.

Καθώς η Ειρήνη του Καμπρέ ολοκληρωνόταν, ο Κάρολος Ε΄ ήταν ήδη καθοδόν για την Ιταλία. Παραδοσιακά, η άφιξή του θα σήμαινε το τέλος της Ιταλικής πολιτικής ελευθερίας και ανεξαρτησίας και η αρχή της ισπανικής κυριαρχίας στην ιταλική χερσόνησο. Ωστόσο, υπήρχε ακόμα περιθώριο για πολιτικούς ελιγμούς από τα μικρότερα Ιταλικά κράτη, καθώς επίσης χώρος και για τις γαλλικές φιλοδοξίες. Εκτός από την στέψη του από τον Πάπα, τα σχέδια του Καρόλου δεν ήταν ξεκάθαρα, καθώς ήταν προετοιμασμένος ακόμα και για πόλεμο αν χρειαζόταν.¹²² Επιπλέον αβεβαιότητα στην κατάσταση προσέδιδε και η διφορούμενη στάση του Γάλλου βασιλιά, με τη διαμαρτυρία του να αποκηρύξει τα δικαιώματά του στο Μιλάνο, τη Γένοβα και το Άστι. Ο Κάρολος, καθώς ήξερε ότι ούτε ο Πάπας, ούτε και τα υπόλοιπα ιταλικά κράτη θα δέχονταν να κρατήσει ο ίδιος το Μιλάνο, εξέταζε να διχοτομήσει το δουκάτο, δίνοντας κάποια εδάφη σαν τιμάρια και πουλώντας τα υπόλοιπα στα γειτονικά κράτη.¹²³

Οι Βενετοί βλέποντας όλες τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο Κάρολος, αποφάσισαν να μην συνθηκολογήσουν μαζί του και να συνεχίσουν τις εχθροπραξίες στη Λομβαρδία. Ο στρατός του Καρόλου από τη Γερμανία, έμεινε στα εδάφη της Βενετίας όπου και

¹²¹ Η πολιορκία της Φλωρεντίας και η παρουσία του αυτοκρατορικού στρατού εκεί, είχε επιπτώσεις και στις άλλες δημοκρατίες της Τοσκάνης. Αφήνοντας τη Φλωρεντία, ο στρατός κατευθύνθηκε στη Σιένα, την οποία και πολιορκήσε. Επιπλέον, εξόριστοι της Σιένα είχαν κανονίσει με τον Κάρολο την επιστροφή τους, ενώ του είχαν προτείνει να ανανεώσει την κυβέρνηση της Σιένα, ορίζοντας έναν κυβερνήτη, αλλά να κρατήσουν το δημοκρατικό της καθεστώς. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 225)

¹²² Έτσι κατέφθασε με ισπανικό πεζικό, δύναμης 9,000 ανδρών και ιππικό δύναμης 1,000 ανδρών. Επιπλέον, μια δύναμη ύψους 8,000 λογχοφόρων είχε στρατολογηθεί στη Γερμανία (Landsknechte), και κατευθυνόταν προς τη Λομβαρδία. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 220)

¹²³ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 218-220

συγκρούστηκε με το στρατό της Βενετίας, ενώ η υπόλοιπη δύναμη κατέκτησε την Παβία. Ο Κάρολος όμως έκρινε πως δεν είχε τους πόρους για να νικήσει τη Βενετία, καθώς υπήρχε έλλειψη χρημάτων για να πληρώσει τον στρατό του και αποφάσισε να διαπραγματευτεί και όχι να επιβάλει μια λύση για τα ιταλικά ζητήματα, και στο μεταξύ να μαζέψει και τα απαραίτητα χρήματα για τον στρατό.¹²⁴

Τελικά, σκεπτόμενος ότι ήταν πιο προσοδοφόρο να διασφαλίσει την κυριαρχία του από το να εμπλακεί σε διαμάχη με τη Βενετία, συμφώνησε να κρατήσει το Μιλάνο ο Φραντσέσκο Σφόρτσα, και οι Βενετοί να παραδώσουν τις κτήσεις τους στη Νάπολη. Οι Βενετοί συμφώνησαν να πληρώσουν 10,000 δουκάτα για τα έξοδα πολέμου και να στείλουν 15 γαλέρες για την προστασία της Νάπολης όταν παραστεί η ανάγκη. Επίσης, η Ραβέννα και η Σέρβια θα επέστρεφαν στον Πάπα, ενώ ο Κάρολος και η Βενετία υποχρεώνονταν να προστατεύουν το Μιλάνο.¹²⁵ Η συνθήκη αυτή υπογράφηκε ως συνομοσπονδία του Φερδινάνδου, του Πάπα, του Σφόρτσα, της Βενετίας και του Αυτοκράτορα, ενώ περιλάμβανε και τους συμμάχους τους.¹²⁶ Ωστόσο, ποτέ δεν τελέστηκε στην πράξη και αντί να καθιερώσει ένα νέο σύστημα κρατών στην Ιταλία, χρησιμοποιήθηκε από τον Αυτοκράτορα ως μέσο για τη συντήρηση (με τη συμμετοχή και των Ιταλικών κρατών) του στρατού του. Τελικά, αφού φαινόταν ότι είχε λύσει τα ιταλικά ζητήματα, ο Κάρολος στέφθηκε αυτοκράτορας από τον Πάπα στις 24 Φεβρουαρίου 1530 στην Μπολόνια.

5.1 Τα σχέδια του Φραγκίσκου

Ο Φραγκίσκος ήταν αποφασισμένος να καταλάβει τουλάχιστον ένα μέρος από τις χαμένες του κτήσεις, παρά τις ελπίδες του Καρόλου ότι θα αποκήρυττε πλήρως τις διεκδικήσεις του στην Ιταλία. Διατηρούσε ακόμη αρκετούς υποστηρικτές, και παρά το γεγονός ότι είχε εγκαταλείψει τους Ιταλούς συμμάχους τους κατά τις διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη του Καμπρέ, θεωρούσε ακόμα τη Βενετία¹²⁷ και τη Φερράρα ως φυσικούς του συμμάχους.

Ο βασιλιάς πίστευε ακόμα ότι η Γένοβα, το Μιλάνο και το Άστι ήταν δικαιωματικές κτήσεις του και η ανάκτηση του Μιλάνου αποτελούσε τον κύριο σκοπό του στην Ιταλία. Παρόλο που δεν είχε κάνει σοβαρά σχέδια για μια επικείμενη εκστρατεία ανάκτησής του, πίστευε ότι αποτελούσε νόμιμη κληρονομιά και ότι θα έπρεπε να κυβερνάται από τον ίδιο

¹²⁴ Lanz K., *Correspondenz des Kaisers Karl V*, 3 vols, Brockhaus-Leipzig 1846, vol I, σελ 367-368

¹²⁵ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 228

¹²⁶ Lanz K., *Correspondenz des Kaisers Karl V*, 3 vols, Brockhaus-Leipzig 1846, vol I, σελ 367-368

¹²⁷ η Βενετία θεωρούταν ότι είναι φυσικός σύμμαχος της Γαλλίας και για αυτόν το λόγο δεν είχε πάρει μέρος στη συμμαχία του Φεβρουαρίου του 1533. Παρόλα αυτά οι Βενετοί ήταν δυσαρεστημένοι από τον Γάλλο βασιλιά μετά το Καμπρέ. Ο Δόγης της Βενετίας μάλιστα, ο Ανδρέα Γκρίττι είχε πει «οι Γάλλοι δεν είναι αξιόπιστοι, ενδιαφέρονται μόνο για τον εαυτό τους».(29) (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 228)

ή τους γιούς του. Επιπλέον, εποφθαλμιούσε και την Σαβοΐα, η οποία αποτελούσε ένα στρατηγικό πέρασμα για το Μιλάνο ή τη Γένοβα.¹²⁸

Ο γάμος του γιού του Ερρίκου με την Κατερίνα ντε Μέντιτσι, έδωσε έδαφος στον Φραγκίσκο να διεκδικήσει εκ μέρους του γιού του τη Φλωρεντία και το Ουρμπίνο. Ωστόσο, παρά την επιθυμία του Πάπα να προχωρήσει αυτός ο γάμος, αναγνωρίζοντας παράλληλα και τα δικαιώματα του Ερρίκου στο Ουρμπίνο, δεν συμφώνησε σε συμμαχία για την ανάκτηση του Μιλάνου. Ο Φραγκίσκος φαίνεται ότι συνωμοτούσε και με Γερμανούς ηγεμόνες, Καθολικούς και Προτεστάντες κατά των Αψβούργων. Επίσης ήταν γνωστό, ότι για χρόνια είχε επαφή με τον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή και τους μουσουλμάνους κουρσάρους της βόρειας Αφρικής, κανονίζοντας επιθέσεις κατά του Φερδινάνδου στην Ουγγαρία και την Αυστρία, αλλά και στις μεσογειακές κτήσεις του Καρόλου, συμπεριλαμβανομένων και της Σικελίας και της Νάπολης.

Ο πόλεμος συνεχίστηκε μετά το 1535, όταν ο θάνατος του Σφόρτσα οδήγησε σε διαμάχες για τη διαδοχή στο Μιλάνο. Ο Φραγκίσκος εισέβαλε στην Ιταλία το Μάρτιο του 1536 κατακτώντας τη Σαβοΐα και το Πιεντμόντ ώστε να «ανοίξει» τον δρόμο της Βόρειας Ιταλίας. Ακολούθως οι Ισπανοί εισέβαλαν στην Πρόβενς τον Ιούλιο του 1536, μόνο για να βρουν τον γαλλικό στρατό απρόθυμο να προβεί σε μάχη και την επαρχία της κατεστραμμένη. Έτσι, αποφάσισαν να υποχωρήσουν και η πολιορκία της Περόνα από τις αυτοκρατορικές δυνάμεις επίσης εγκαταλείφθηκε. Οι Γάλλοι τότε επιτέθηκαν στο Αρτουά το 1537, ωστόσο οι τοπικές κοινότητες ήταν πρόθυμες να παράσχουν προμήθειες για να ενισχύσουν την άμυνά τους και έτσι ο Φραγκίσκος αποσύρθηκε.

Η αντιπαλότητα το Φραγκίσκου και του Καρόλου συνεχίστηκε και ενθαρρύνθηκε και από τους φημολογούμενους δεσμούς του πρώτου με τους Οθωμανούς. Ο Φραγκίσκος ενθαρρύνθηκε από την αποτυχημένη εκστρατεία του Καρόλου στο Αλγέρι το 1541 και το επόμενο καλοκαίρι ανανέωσε την εκστρατεία του. Στις 11 Απριλίου του 1544, οι Γάλλοι νίκησαν τη μάχη στο Πιεντμόντ. Το ανώτερο γαλλικό ιππικό, με την εύνοια του εδάφους νίκησε τους αντιπάλους του και οι Landsknechte υποχώρησαν. Το πυροβολικό έπαιξε περιορισμένο ρόλο.

Όμως η νίκη στη Ceresole δεν ανέτρεψε την κατάσταση στην Ιταλία, καθώς λόγω της έλλειψης χρημάτων, οι Ελβετοί μισθοφόροι ήταν απρόθυμοι να συνεχίσουν τη μάχη για το Μιλάνο, και έτσι οι Ισπανοί διατήρησαν τις θέσεις τους στη Λομβαρδία. Αντίθετα, η συγχρονισμένη επίθεση του Αυτοκράτορα και του Ερρίκου Η' με τις αντίστοιχες κατακτήσεις του Λουξεμβούργου και της Βουλώνης έστρεψαν την προσοχή του Φραγκίσκου στο γαλλικό έδαφος. Κάτω από την πίεση αυτή, ο Φραγκίσκος ήταν έτοιμος να συνθηκολογήσει.

¹²⁸ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 228

Η Ειρήνη του Κρεπύ 1544¹²⁹

Στις 18 Σεπτεμβρίου 1544, ο Κάρολος και ο Φραγκίσκος συμφώνησαν τους όρους ειρήνης στην Κρεπύ. Ο Ερρίκος, σύμμαχος του Καρόλου δεν συμμετείχε σε αυτήν και θα συνέχιζε τον πόλεμο ενάντια στη Γαλλία για τα επόμενα δυο χρόνια. Κατά τη συμφωνία, όλες οι περιοχές που είχαν κατακτηθεί και από τις δυο πλευρές από την ανακωχή της Νίκαιας, θα αποκαθίσταντο. Επιπλέον, ο Φραγκίσκος αποκήρυξε τις διεκδικήσεις τους στη Νάπολη, στη Φλάνδρα και το Αρτουά, ενώ ο Κάρολος τις δικές του στη Βουργουνδία.

Παρόλο που καμία πλευρά δεν ήταν ευχαριστημένη με τους όρους, δεν ήθελαν να συνεχιστεί ο πόλεμος. Ο Κάρολος είχε προβλήματα χρηματοδότησης και επιθυμούσε να επικεντρωθεί στη Γερμανία, ενώ ο Φραγκίσκος ήταν απασχολημένος από την απώλεια της Βουλώνης, την οποία είχαν κατακτήσει οι Άγγλοι, και η ανάκτησή της ήταν για αυτόν στρατιωτική προτεραιότητα. Τελικά τον Ιούλιο του 1545, μετά τον θάνατο του γιου του Φραγκίσκου, Καρόλου της Ορλεάνης, και την συνακόλουθη ακύρωση του γάμου του με την κόρη ή την ανιψιά του Καρόλου, ο τελευταίος έδωσε το Δουκάτο του Μιλάνου στον γιο του Φίλιππο. Η κίνηση αυτή, παρόλο που ήταν οριστική, δεν δημοσιεύτηκε παρά τρία χρόνια αργότερα, καθώς ο αυτοκράτορας φοβόταν τόσο την αντίδραση του Γάλλου βασιλιά όσο και των υπόλοιπων Ιταλικών κρατών.

5.2 Η τελευταία δεκαετία των Ιταλικών Πολέμων - 1547-1559

Την τελευταία δεκαετία των Ιταλικών Πολέμων, η ισπανική και αυτοκρατορική κυριαρχία στην Ιταλία, απειλούταν από τους Γάλλους, οι οποίοι υπερίσχυαν στο Πιετμοντ, είχαν επεκτείνει τη βάση τους από το Μιραντόλα μέχρι τη Πάρμα, είχαν παγιωθεί στη Σιένα και είχαν επιτεθεί στη Νάπολη. Ο Κάρολος Ε΄ ο οποίος δεν είχε τους πόρους αλλά και την ενέργεια να ανταποκριθεί στις γαλλικές προκλήσεις, έδωσε σταδιακά τον έλεγχο των κτήσεων και του στρατού του στην Ιταλία, στο γιο του Φίλιππο.

Από τον Απρίλιο του 1547 είχε στεφθεί βασιλιάς της Γαλλίας, ο Ερρίκος ο Β΄. Ο Ερρίκος μιλούσε άπταιστα ιταλικά, και η αυλή του ήταν γεμάτη από Ιταλούς συμβούλους, πολλοί από τους οποίους ήταν εξόριστοι. Οι δεσμοί του επίσης ήταν ισχυροί και λόγω γάμου, καθώς η γυναίκα του, Κατερίνα των Μεδίκων είχε ισχυρούς δεσμούς με τους εξόριστους της Φλωρεντίας. Αντίθετα με τον Φραγκίσκο, ο Ερρίκος δεν ενδιαφερόταν για την κατάκτηση του Μιλάνου ή της Νάπολης, αλλά περισσότερο για την ανάκτηση της Σαβοΐας, του Πιεντμόντ και του Σαλούτσο, εδάφη τα οποία συνιστούσαν προπύργιο για την άμυνα της Γαλλίας έναντι επιθέσεων από την Ιταλία.

Η γαλλική πρόκληση στην Ιταλία κατά τη διάρκεια της θητείας του, ήταν αποτέλεσμα των πρωτοβουλιών και των φιλοδοξιών των αντιπροσώπων και των πρακτόρων του, των ιταλών εξόριστων της αυλής του και της γυναίκας του. Όπως ο πατέρας του, ο Ερρίκος δεν δίστασε να σχηματίσει συμμαχίες κατά του εχθρού του. Ο

¹²⁹ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 242-243

Ερρίκος μισούσε τον Κάρολο για τον τρόπο που τον είχε μεταχειριστεί όταν τον είχε αρπάξει ως όμηρο στην Ισπανία, ενώ ήταν έτοιμος να διατηρήσει και το δεσμό του πατέρα του με τον Σουλειμάν, συντονίζοντας τις επιθέσεις τους σε στεριά και θάλασσα. Ο πόλεμος τελικά άρχισε σε ιταλικό έδαφος, στην Πάρμα και στο Πιεντόντ.¹³⁰

Το ζήτημα για τον Γάλλο βασιλιά κατά τη διάρκεια της τελικής φάσης των Ιταλικών Πολέμων, δεν αποτελούσε πια η Ιταλία, αλλά συνιστούσε τη μάχη της Γαλλικής Αυτοκρατορίας των Βαλουά εναντίον των Αψβούργων. Με την ήττα τους στην Τοσκάνη, στη Μάχη του Μαρσιάνο το 1553, και την πτώση της Σιένα, ο γαλλικός στρατός επικεντρώθηκε στις Κάτω Χώρες, χωρίς όμως να σημειώσει καμία καθοριστική νίκη. Έτσι, παρά το γεγονός ότι οι Γάλλοι ανέκτησαν το Καλαί από τους Άγγλους, αναγκάστηκαν εν τέλει να συνθηκολογήσουν στο Cateau-Cambresis το 1559, τερματίζοντας οριστικά τις διεκδικήσεις τους και τους Ιταλικούς Πολέμους.

5.3 Η Ειρήνη του Cateau-Cambresis

Η ειρήνη του Cateau-Cambresis κηρύχτηκε επίσημα στις 3 Απριλίου 1559. Ο Ερρίκος κράτησε το Καλαί και παρέδωσε το Λουξεμβούργο. Επιπλέον, οι Γάλλοι υποχώρησαν από τα εδάφη της Σαβοΐας και από τις υπόλοιπες κτήσεις τους στην Ιταλία, εκτός από ορισμένα φρούρια στο Πιεντόντ και από το μαρκησάτο του Σαλούτσο. Τέλος, ο ισπανικός στρατός θα διατηρούσε το Άστι και το Βερτσέλι. Τα Ιταλικά κράτη δεν είχαν λάβει μέρος στις επίσημες διαπραγματεύσεις για την ειρήνη. Ο Ερρίκος είχε εγκαταλείψει και τους συμμάχους του και αυτούς που του είχαν ζητήσει την προστασία του. Ο Φίλιππος όμως, δεν εκμεταλλεύτηκε το γεγονός αυτό για να διεκδικήσει περισσότερα εδάφη. Τελικά, μετά από διαπραγματεύσεις με τους αντιπροσώπους του Φιλίππου, αποφασίστηκε η Κορσική να αφεθεί στη Γένοβα, τα εδάφη της Σιένα στον Κόσμο ντε Μέντιτσι, το Πιεντόντ στον Δούκα της Σαβοΐας και το Μονφεράτο στον Δούκα της Μάντοβα.

Η ειρήνη υπογράφηκε μέσα σε κλίμα σκεπτικισμού και αμφισβήτησης για τη διάρκειά της, καθώς ορισμένοι σύμβουλοι του Φιλίππου πίστευαν ότι η Ιταλία αποτελούσε ακόμα στρατηγικό σημείο για τους βασιλιάδες της Γαλλίας και της Ισπανίας, και ότι ήταν θέμα χρόνου μέχρι ο Ερρίκος να ανανεώσει το ενδιαφέρον του για την ιταλική χερσόνησο. Ωστόσο, η Γαλλία θα έμπαινε σύντομα σε ένα κλίμα εμφυλίου πολέμου και ο Φίλιππος θα ήταν απασχολημένος να διατηρήσει τις ήδη τεράστιες κτήσεις του. Έτσι, για την Ιταλία τουλάχιστον με την Ειρήνη του Cateau-Cambresis θα τερματίζονταν οι πόλεμοι που είχαν αρχίσει από το 1494.

¹³⁰ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 250

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Η Ιταλία στη «μουγκή ειρήνη»

Ο πολιτικός χάρτης της Ιταλίας το 1559 ήταν πολύ διαφορετικός από ότι ήταν το 1494. Από τα πέντε κύρια Ιταλικά κράτη, των οποίων οι συμμαχίες και διαμάχες είχαν διαμορφώσει το πολιτικό σύστημα της ιταλικής χερσονήσου, το Μιλάνο¹³¹ και η Νάπολη¹³² τελούσαν υπό ισπανική κυριαρχία, η Φλωρεντία από δημοκρατία, κυβερνούνταν από έναν δούκα ο οποίος ήταν πολύ πιο ισχυρός από τους υπόλοιπους ηγεμόνες. Η Βενετία, η οποία είχε κατηγορηθεί τα προηγούμενα χρόνια για τις επεκτατικές της βλέψεις σε ολόκληρη την Ιταλία, τώρα διατηρούσε ένα χαμηλό προφίλ και δεν εμπλεκόταν στα Ιταλικά ζητήματα.¹³³ Η Νάπολη (1503) και το Μιλάνο (1535) αποτέλεσαν τα δυο μεγάλα λάφυρα που κέρδισε η Ισπανία στους Ιταλικούς Πολέμους και βοήθησαν να παγιωθεί η ισπανική ηγεμονία στην Ιταλία. Τα υπόλοιπα κράτη, είτε διοικούνταν από τους τραπεζίτες της Γένοβας, από τους Μεδίκους, από τους καρδινάλιους της Ρώμης είτε από τους στρατιωτικούς ηγέτες της Σαβοΐας, εξαρτιόνταν όλοι από την ισπανική στρατιωτική ισχύ, εκτός από τη Βενετία που κατάφερε να διατηρηθεί μεταξύ των ισορροπιών ισχύος ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Ισπανική.¹³⁴ Επιπλέον, δεν υπήρχε καμία συμμαχία η οποία να δεσμεύει τα κράτη, είτε σαν σύνολο είτε σαν δυο αντίπαλους συνασπισμούς, όπως ήταν η συνήθης πολιτική πρακτική του 15^{ου} αιώνα. Τέλος, κάποια από τα μικρότερα κράτη είχαν εξαφανιστεί, όπως για παράδειγμα η δημοκρατία της Σιένα, η οποία είχε γίνει μέρος της Φλωρεντίας, ή κάποια από τα κράτη της Ρομάνια τα οποία ήταν υπό την άμεση κυριαρχία του Πάπα.¹³⁵

¹³¹ Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, η μιλανέζικη κυβέρνηση και οι οικονομικές πολιτικές υποβλήθηκαν σε αλλαγές που παρείχαν τη βάση για την οικονομική πρόοδο. Οι μεταρρυθμίσεις της Γερουσίας του Μιλάνου για παράδειγμα το 1584, που αναθεώρησε την ιδιότητα μέλους της από 28 φεουδαρχικούς άρχοντες και κληρικούς σε 15 επαγγελματίες δικηγόρους, υπονόμεινε άμεσα την παλιά φεουδαρχική αριστοκρατική τάξη υπέρ της ισπανικής κεντροποίησης. Επιπλέον, οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που προέβλεπαν εξισορροπήσεις φόρων στους κατόχους αγροτικών γαιών μετά το 1564 και των εμπορών μετά το 1594 έθεσαν τα θεμέλια για την οικονομική άνθηση της επαρχίας τον 17^ο και 18^ο αιώνα. (Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 347-348)

¹³² Η πολιτική κεντροποίησης της Νάπολης χαρακτηρίστηκε από πολιτικές συμβιβασμού μεταξύ της μοναρχικής και φεουδαρχικής εξουσίας, μεταξύ μονάρχη και Καπιτωλίου, μεταξύ οικονομικών απαιτήσεων και αποθέματα πόρων και τέλος μεταξύ οικονομίας, εκκλησίας και πολιτικής. Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού της Νάπολης μέχρι το 1560 και η άνοδος των οικονομικών πιέσεων συνδυασμένη με την πτώση της παραγωγής και τον λιμό μετά το 1585 δημιούργησε κοινωνική αναταραχή η οποία έχτισε τα θεμέλια της επανάστασης του 1647. (Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 349)

¹³³ Mallet Michael and J. R. Hale, *The Military Organization of a Renaissance State: Venice c. 1400 to 1617*, Cambridge University Press, Cambridge 1984, σελ 372

¹³⁴ Brady Thomas A. Jr., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ. 346

¹³⁵ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 296

Όμως, από τους Ιταλικούς Πολέμους, είχαν καταφέρει να αναδειχθούν και κάποια μικρότερα κράτη. Η πόλη της Λούκα διατηρούσε έτσι το δημοκρατικό της καθεστώς, ενώ η Γένοβα, η Τρίτη δημοκρατία, είχε αναδυθεί στο προσκήνιο, πολύ ισχυρότερη από ότι υπήρξε κατά τη διάρκεια των περασμένων δεκαετιών, χάρη και στη συνταγματική αναθεώρηση του 1528.

Η θέση του Παπισμού ανάμεσα στα Ιταλικά κράτη μεταμορφώθηκε επίσης. Οι Πάπες, που πολύ συχνά κινούνταν με βάση τα προσωπικά και όχι τα εκκλησιαστικά κίνητρα, είχαν διαδραματίσει έναν καταληκτικό ρόλο στα πολιτικά και στρατιωτικά δρώμενα των Ιταλικών Πολέμων. Αυτό είχε αλλάξει και τη στάση των εξωτερικών εισβολέων απέναντι στον Πάπα, τον οποίο και αντιμετώπιζαν ως Ιταλό ηγεμόνα και πιθανό σύμμαχο ή αντίπαλο. Ανέμεναν από τον εκάστοτε Πάπα να λαμβάνει μέρος σε συμμαχίες, να κηρύσσει πολέμους, όχι μόνο στους Μουσουλμάνους ή τους αιρετικούς, και θεωρούσαν αδιανόητη την πιθανή τους ουδετερότητα. Καθώς τα θρησκευτικά ζητήματα απέκτησαν περισσότερο ενδιαφέρον και τίθεντο ως προτεραιότητα στη διεθνή ατζέντα, ο Παπισμός απέκτησε έναν κυριότερο ρόλο στην Ευρωπαϊκή διπλωματία, χωρίς όμως να καταστεί η Ρώμη στο διπλωματικό κέντρο της Ευρώπης.¹³⁶

Η Ιταλία είχε προσεγγίσει περισσότερο το σύστημα κρατών της Ευρώπης, λόγω των δεσμών της Νάπολης και του Μιλάνου με την ισπανική μοναρχία, αλλά και του ενδιαφέροντος του Γάλλου βασιλιά. Η βόρεια Ιταλία ξαναέγινε το σκηνικό του πολέμου μεταξύ των Ευρωπαϊκών δυνάμεων λόγω της κατάκτησης της Λομβαρδίας ενώ η μοίρα των Ιταλικών κρατών εξαρτιόταν από τις διαπραγματεύσεις του βασιλιά της Ισπανίας και της Γαλλίας. Συνεπώς το περίπλοκο σύστημα δεσμών πολιτικής προστασίας και «πελατειακών σχέσεων» μεταξύ των Ιταλικών κρατών άλλαξε ραγδαία. Εκτός από τον Ισπανό μονάρχη, η σημασία του θεσμού της αυτοκρατορίας θα αναβίωνε στην πολιτική σκηνή της Ιταλίας, καθώς τα περισσότερα Ιταλικά κράτη επιζητούσαν την πρόνοια και την προστασία, είτε του ενός είτε του άλλου, ή σε ορισμένες περιπτώσεις όπως της Λούκα, και των δυο. Επιπλέον, ο Πάπας, ειδικά κατά τη διάρκεια των Θρησκευτικών Πολέμων αποτελούσε μια ισχυρή πηγή παροχής προστασίας και μετά το πέρας αυτών και ο βασιλιάς της Γαλλίας.

Οι Ιταλικοί Πόλεμοι όμως προκάλεσαν και δραματικές αλλαγές στην ιταλική κοινωνία μέσω της εξέλιξης του στρατιωτικού τομέα. Το σύστημα της *condotta* με τους *condottiere* που κυριάρχησε τον Μεσαίωνα στην Ιταλία και διαμόρφωσε την στρατιωτική και ακολούθως μέρος της πολιτικής οργάνωσης των περισσότερων Ιταλικών κρατών, ήδη εν μέσω των πολέμων είχε αρχίσει να δίνει τη θέση του στη σύσταση μονίμων δυνάμεων. Με το πέρας των πολέμων ωστόσο, υπήρχαν πολύ λιγότερες ευκαιρίες για αυτούς που ήθελαν να ακολουθήσουν μια στρατιωτική καριέρα ή επιθυμούσαν να ενισχύσουν το κύρος τους στον τομέα αυτόν. Αντίθετα, υπήρχε μεγάλη ζήτηση για στρατιωτικές υπηρεσίες στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως για παράδειγμα την Ολλανδία, ή στις εκστρατείες κατά των Τούρκων. Έτσι, αρκετοί Ιταλοί προτιμούσαν να πηγαίνουν στο εξωτερικό ή να υπηρετούν τον Ισπανό βασιλιά παρά να υπηρετούν στον Παπικό στρατό. Ακόμα και οι αριστοκράτες της Νάπολης και της Λομβαρδίας, οι οποίοι επιθυμούσαν την εύνοια του βασιλιά

¹³⁶ Shaw Christine, "The papal court as a centre of diplomacy from the Peace of Lodi to the Council of Trent", Florence Alazard and Frank La Brasa, *La papauté a la Renaissance*, Paris 2007

αναγκάζονταν και έφευγαν παρόλο που η Νάπολη και η Λομβαρδία διατηρούσαν βάσεις στρατιωτικής εκπαίδευσης.¹³⁷

Καθώς η παρουσία των ξένων στρατιωτών έγινε ένα μόνιμο φαινόμενο για τους ανθρώπους της Νάπολης και της Λομβαρδίας, όπως επίσης και επηρέασε τους περισσότερους Ιταλούς στον τομέα αυτό, λόγω της εμπειρίας τους είτε στο εξωτερικό είτε στις ισπανικές δυνάμεις, εξίσου μεγάλη αλλαγή παρατηρήθηκε και στην εικόνα των πόλεων όσον αφορά τις οχυρώσεις. Τα κάστρα με τα οχυρωμένα χωριά, ή οι πόλεις με τα μεγάλα τείχη που αποτέλεσαν μια χαρακτηριστική εικόνα της Αναγεννησιακής Ιταλίας, με το πέρας των Ιταλικών Πολέμων, άλλαξαν μορφή. Έτσι, με κριτήριο την αποτελεσματικότητα κατά τη διάρκεια των Ιταλικών Πολέμων, οι περισσότερες οχυρώσεις αναβαθμίστηκαν και ενισχύθηκαν με μοντέρνα μέσα, ενώ άλλες, όπως τα τείχη του Μιλάνου ή της Κρεμόνας κατασκευάστηκαν εκ νέου.¹³⁸

Η μεγαλύτερη αλλαγή όμως που παρατηρήθηκε ήταν το γεγονός ότι μεγάλο μέρος της ιταλικής χερσονήσου τελούσε υπό ξένη κυριαρχία. Γενικότερα, ήταν οι τομείς της πολιτικής κοινωνίας και τα δίκτυα εξάρτησης και προστασίας, αντιπαλότητας και εχθρότητας που συνέδεαν τους διχασμένους ηγεμόνες, τα μέλη της στρατιωτικής αριστοκρατίας και τις τοπικές ελίτ σε όλη την Ιταλία που επηρεάστηκαν.

Το πολύπλοκο σύστημα σχέσεων είχε ανατραπεί από την είσοδο ενός από τους περισσότερο ισχυρούς μονάρχες της Ευρώπης και όλοι πλέον έπρεπε να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Έτσι, οι Ιταλοί έπρεπε τώρα να είναι περισσότερο προσεκτικοί και επιφυλακτικοί για το πώς άλλαζαν και εξισορροπούσαν τις σχέσεις και τις συμμαχίες με κράτη πολύ πιο ισχυρά από αυτούς, διατηρώντας παράλληλα έναν βαθμό ανεξαρτησίας, ενώ και οι ευρωπαίοι μονάρχες έπρεπε να μάθουν ότι υπήρχαν όρια στην ικανότητά τους να ελέγχουν τους Ιταλούς ηγεμόνες και τις πολιτικές ελίτ, καθώς δεν μπορούσαν να ζητήσουν τυφλή πίστη και υποταγή από αυτούς.¹³⁹

¹³⁷ Τρία από τα tercios, τα μόνιμα σώματα πεζικού δηλαδή ήταν στην Ιταλία, και πιο συγκεκριμένα στη Νάπολη, τη Λομβαρδία και τη Σικελία. Ωστόσο, η στρατολόγηση γινόταν στην Ισπανία. (Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 308)

¹³⁸ Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012, σελ 308

¹³⁹ Ibid σελ 310-311

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στον Μεσαίωνα, η στρατιωτική στρατηγική υπήρξε μόνο σε μια στοιχειώδη μορφή. Ο διοικητής του στρατεύματος στο πεδίο μάχης θεωρούσε ως πρωταρχικό καθήκον την εύρεση της εχθρικής δύναμης και τη διεξαγωγή μάχης χωρίς καθυστέρηση. Η εκπόνηση ελιγμών αποθαρρυνόταν τόσο λόγω της υποτιμής της νοσοτροπίας που κυριαρχούσε, με τους ελιγμούς να κατακρίνονται ως πονηριά στον πόλεμο, αλλά και λόγω της επιθυμίας των φεουδαρχικών στρατών για την επίτευξη μιας σύντομης και αποφασιστικής μάχης. Με την ανακάλυψη όμως της πυρίτιδας και με την αυξανόμενη αντικατάσταση της φεουδαρχικής στρατιωτικής υπηρεσίας από τους επαγγελματίες στρατιώτες (μισθοφόρους), παρατηρήθηκε μια στροφή ενδιαφέροντος από τα υποτικά ιδανικά του πρόσφατου παρελθόντος στους κλασικούς πολέμους, για μια πιο ενδελεχή σπουδή των προβλημάτων της στρατηγικής.

Οι σπουδές αυτές άνθισαν ανάμεσα στους Ιταλούς *condottiere*. Μέχρι το τέλος του 15^{ου} αιώνα οι ελιγμοί έτσι είχαν αποκτήσει τόση σημασία στα μάτια τους που είχαν γίνει αυτοσκοπός. Οι Πάολο Βιτέλλι και Πρόσπερο Κολόννα, δυο από τους διάσημους *condottiere* της περιόδου, ήταν γνωστοί για την άποψή τους ότι οι πόλεμοι κερδίζονταν από την τεχνολογία και την πονηριά παρά από την πραγματική σύγκρουση των όπλων.¹⁴⁰ Συνακόλουθα, οι εκστρατείες τους μπορούν χαρακτηριστεί από τη διεκπεραίωση της στρατηγικής της εξουθένωσης, από την προσπάθεια δηλαδή πρόκλησης ζημιάς με οποιοδήποτε δυνατό μέσο και την αποφυγή μιας αποφασιστικής μάχης.

Η τάση αυτή απεικονίζεται και από τον Γκουιτσιαρντίνι όταν λέει πως οι καλοί στρατιώτες είναι αυτοί που είναι διατεθειμένοι να υποχωρούν επανειλημμένα και να καθυστερούν, προκειμένου να πετύχουν την τελική νίκη.¹⁴¹ Επιπλέον ο βιογράφος του Τζιοβάννι ντε Μέντιτσι υποστηρίζει ότι οι στρατοί της εποχής απέφευγαν ο ένας τον άλλο μέχρις ότου κάποιος είχε το πλεονέκτημα έναντι του άλλου, το οποίο θα έκανε πιθανή την τελική νίκη. Με άλλα λόγια, οι ελιγμοί δεν κατακρίνονταν πια, όπως γινόταν από τους στρατιώτες του Μεσαίωνα, αλλά ούτε ήταν και αυτοσκοπός όπως γινόταν από τους *condottiere*.

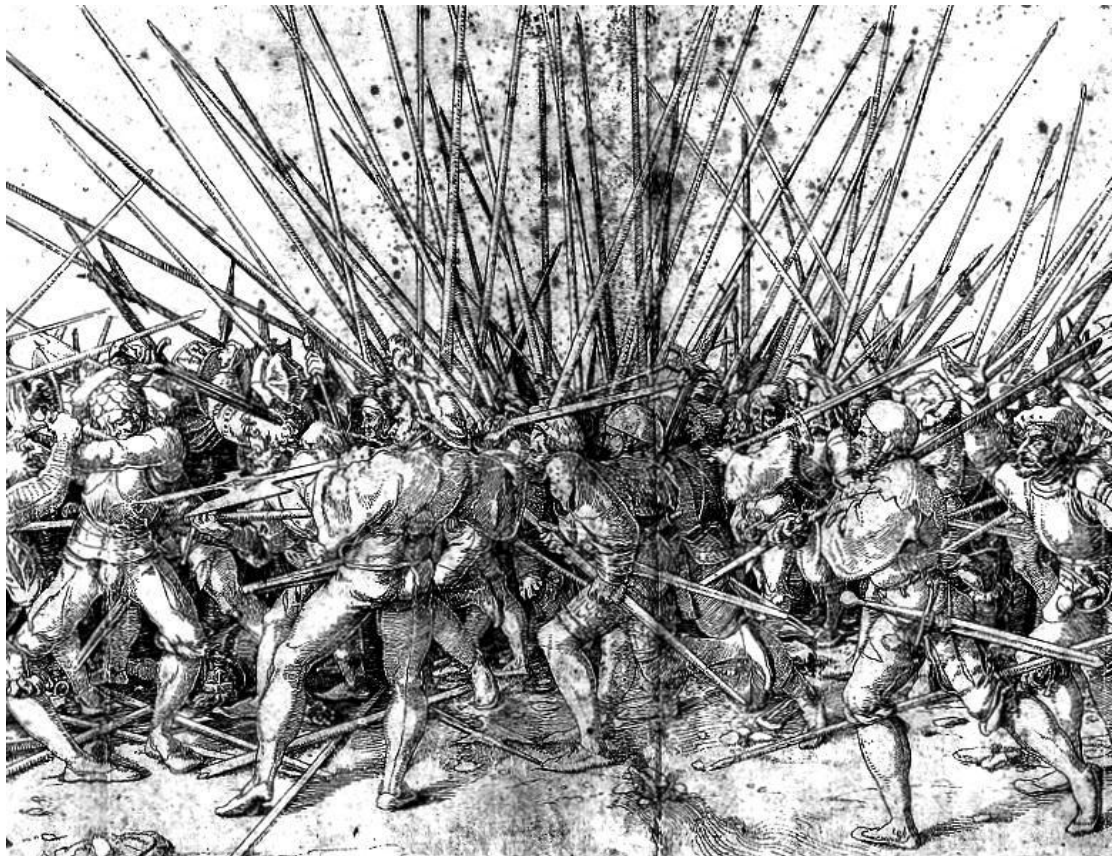
Τα παραπάνω ήρθαν όμως σε αντιπαράθεση με τις μεθόδους που χρησιμοποίησαν οι εισβολείς της Ιταλίας. Οι Γάλλοι χαρακτηρίστηκαν κυρίως για τη χρήση της στρατηγικής εξουθένωσης, για την επιθυμία τους να προσεγγίσουν γρήγορα τον εχθρό και να τον καταστρέψουν μέσω μιας αποφασιστικής μάχης.¹⁴²

¹⁴⁰ Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921, σελ 12-14

¹⁴¹ Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, Book X

¹⁴² Για τις στρατηγικές εκμηδένισης - εξουθένωσης του Hans Delbrück βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, Αθήνα, Εστία, 1999, σελ. 80 – 81, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα, 2008, σελ. 31 και Platias Athanassios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian and Spartan*

Έτσι, η κάθε σχολή στρατηγικής δοκιμάστηκε, και έφερε τη δική της συνεισφορά για την ανάπτυξη μιας πιο αποτελεσματικής στρατηγικής μεθόδου. Η κλίμακα και το μέγεθος των Ιταλικών πολέμων δημιούργησε μια τεράστια επιρροή στην πολεμική δραστηριότητα της Ευρώπης. Η έμφαση στο μέγεθος και στη μονιμότητα των στρατών οδήγησε όχι μόνο σε πιο πειθαρχημένη και εκτεταμένη χρήση των ήδη γνωστών όπλων και τεχνικών, αλλά έθεσε προτεραιότητα τον συντονισμό και τη συνεργασία των όπλων. Η εποχή που ένα μοναδικό όπλο κυριαρχούσε- είτε επρόκειτο για το γαλλικό ιππικό είτε για τις ελβετικές λόγχες - είχε περάσει. Οι τελικές μάχες έτσι κερδήθηκαν χάρη στον τακτικό συντονισμό μεταξύ βαρέως και ελαφρύ ιππικού, καθώς και στον συνδυασμό πεζικού και πυροβολικού. Οι Γάλλοι είχαν φέρει ένα μόνιμο ιππικό για τους πολέμους και την προσφάτως αποκτούμενη ισχύ ενός λογχοφόρου πεζικού, τα οποία έδιναν έμφαση στη δύναμη προστριβής. Αντίθετα οι Ιταλοί με τους μεικτούς στρατούς και με παράδοση στον πόλεμο φθοράς έδιναν έμφαση στους ελιγμούς και στην τακτική. Τέλος οι Ισπανοί δημιούργησαν μια ένωση από τα παραπάνω και αναδείχθηκαν ως οι απόλυτοι νικητές.¹⁴³

Swiss mercenaries and landsknechte-engraving by Hans Holbein the Younger, early 16th century

Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today, Eurasia Publications, Athens, 2006, σελ. 46 – 48.

¹⁴³ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009 , σελ 259

Η εισβολή του Καρόλου Η΄ το φθινόπωρο του 1494, και η κατάκτηση της Νάπολης τον Φεβρουάριο του 1495, άφησε άφωνη την κοινή γνώμη για έναν και μοναδικό λόγο. Το πώς ο Γάλλος βασιλιάς κατάφερε μέσα σε έξι μήνες να παραμερίσει την αντίσταση τριών εκ των βασικότερων Ιταλικών κρατών και τελικά να κατακτήσει το ένα από αυτά. Η απάντηση για μελετητές όπως ο Μακκιαβέλλι και ο Γκουιτσιαρντίνι ήταν η αδυναμία της άμυνας της Ιταλίας. Σύμφωνα με αυτούς, η Ιταλία, η οποία βρισκόταν απομονωμένη κάτω από τις Άλπεις, είχε χάσει την επαφή με τις πρόσφατες ευρωπαϊκές στρατιωτικές εξελίξεις ενώ οι *Condottiere* της ζούσαν στον αναχρονιστικό κόσμο της μεσαιωνικής πρωτοκαθεδρίας της επίθεσης του ιππικού.¹⁴⁴

Ο ρόλος της *condottas* είχε για τον Μακκιαβέλλι καθοριστική σημασία στο αποτέλεσμα των Ιταλικών Πολέμων, καθώς γύρω από αυτήν περιστρεφόταν η στρατιωτική, αλλά και σε έναν βαθμό, η πολιτική οργάνωση των Ιταλικών κρατών. Ένα από τα κύρια πρόσωπα του ουμανιστικού διαλόγου το οποίο διαμορφώνει το πλαίσιο της *Τέχνης του Πολέμου* του Μακκιαβέλλι ήταν ο Φαμπρίτσιο Κολόννα. Ο Κολόννα ήταν επικεφαλής στρατηγός και διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την αποφασιστική νίκη των Ισπανών στους Ιταλικούς Πολέμους. Ο ρόλος του στην *Τέχνη του Πολέμου* καταδεικνύει την διχοτόμηση της ιταλικής κοινωνίας ως προς τους στρατιώτες. Από τη μια πλευρά αποτελούσε τον εκπρόσωπο των *Condottiere*, των άπιστων, βίαιων και απείθαρχων μισθοφόρων που μονοπώλησαν την στρατιωτική ζωή της Ιταλίας και οδήγησαν κατά πολλούς στην παρακμή των ηθών της¹⁴⁵ (στρατιωτική ζωής). Από την άλλη πλευρά αποτέλεσε ένα ιδανικό του τέλους του 15^{ου} αιώνα, έναν θαρραλέο στρατηγό ο οποίος ήταν παράλληλα ένας πολιτισμένος και μορφωμένος πατρόνας και ένας σεβάσμιος αρχηγός της κοινωνίας. Όπως σημειώνει και ο Μπροντέλ, «ο πόλεμος με κάποιον τρόπο είχε γίνει η εκδίκηση των φτωχών απέναντι στους πλούσιους»¹⁴⁶, δεδομένης της όλο και αυξανόμενης επιρροής της στρατιωτικής οργάνωσης στην πολιτική ζωή των Ιταλικών κρατών.

Με μια πιο προσεκτική ματιά στην ιστορία, μπορούμε να δούμε πως η Ιταλία κάθε άλλο παρά απομονωμένη ήταν τα περασμένα χρόνια. Μπορεί όντως να μην υπήρξε προηγούμενη ολοκληρωτική εισβολή στην Ιταλία πριν το 1494 και η πλειονότητα των *Condottiere* να αποτελούταν από Ιταλούς, ωστόσο διαχρονικά τα Ιταλικά κράτη ενεπλάκησαν σε πολέμους τόσο μεταξύ τους όσο και με τρίτα κράτη. Επιπρόσθετα με την παρουσία ενός μεγάλου αριθμού ανδρών και των Ιταλών στρατηγών στα βόρεια, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να αποδοθεί στην ιταλική διπλωματική δεξιότητα. Οι πρέσβεις του Μιλάνου και της Βενετίας στη Γαλλία, Βουργουνδία και στη Γερμανία κρατούσαν τις κυβερνήσεις τους πλήρως ενημερωμένες για την ισχύ των στρατών βόρεια των Άλπεων. Έτσι δεν μπορεί

¹⁴⁴ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 231

¹⁴⁵ «η παρούσα ερείπωση της Ιταλίας οφείλεται στην απόλυτη εξάρτησή της από τους μισθοφόρους». Ο Μακκιαβέλλι έκρινε ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις έπρεπε να συγκροτούνται από τους κατοίκους του κράτους, καθώς θεωρούσε τους *condottiere* φιλόδοξους, απείθαρχους και δειλούς απέναντι στον εχθρό. (Machiavelli Niccolo, *Ο Ηγεμόνας*, Μετάφραση Μαρία Κασωτάκη, Εκδόσεις Πατάκη, Εικοστή πρώτη έκδοση, Αθήνα 2009, Κεφάλαιο 22)

¹⁴⁶ Braudel Fernand, *Le Modele Italien*, Flammarion, Paris 1994

να ισχυρισθεί κανείς ότι τα Ιταλικά κράτη δεν είχαν γνώση για τις στρατιωτικές εξελίξεις ή ότι δεν ήταν προετοιμασμένα να αντιμετωπίσουν το Ελβετικό πεζικό ή το Γαλλικό ιππικό.¹⁴⁷

Τα γεγονότα επίσης του 1494 και των ακόλουθων χρόνων δεν δείχνουν ότι η πολεμική ικανότητα των Ιταλικών κρατών ήταν υποδεέστερη ή πεπερασμένη. Ο Κάρολος Η΄ ήρθε αντιμέτωπος με τρία από τα πέντε κύρια Ιταλικά κράτη, με το Μιλάνο να τον υποστηρίζει και τη Βενετία, η οποία κατείχε ίσως τον πιο έμπειρο και σίγουρα τον καλύτερα οργανωμένο στρατό να παραμένει ουδέτερη. Από τους συμμάχους, η Νάπολη είχε τον πιο πολυπληθή στρατό με δυναμικό 18,000 ανδρών, και παρά το γεγονός ότι το ηθικό του ήταν πεσμένο, λόγω του εμφυλίου «Πολέμου των Βαρόνων», είχε στο δυναμικό της και τους τρεις πιο έμπειρους *Condottiere* της Ιταλίας: τον Νικκολό Ορσίνι, Δούκα του Πιτιλιάνο, τον Βιργίνιο Ορσίνι και τον Χουάν Τζάκομπο Τριβούλζο. Ο Παπικός στρατός, παρά τις προσπάθειες του Πάπα Αλεξάνδρου του ΣΤ΄ για βελτίωσή του, όπως και ο στρατός της Φλωρεντίας ήταν σχετικά μικρής δύναμης. Οι τρεις αυτοί στρατοί αντιπροσώπευαν τη μισή δυναμική της Ιταλίας. Αντίθετα, ο γαλλικός στρατός αποτελούσε τη μεγαλύτερη δύναμη που είχε δει η Ευρώπη για περισσότερο από έναν αιώνα.¹⁴⁸

Ο Μπροντέλ αντίθετα εστιάζει στην πολιτική κατάσταση της Ιταλίας. Ο διαμελισμός της σε πολλά κράτη, τα οποία βρίσκονταν σε έναν διαρκή ανταγωνισμό, και η αδύναμη πολιτική της, λόγω της ανικανότητας να επιτευχθεί η ενότητα μεταξύ τους, την κατέστησαν έναν εύκολο στόχο για κατάκτηση από τους Γάλλους, τους Ισπανούς και την Αυτοκρατορία.¹⁴⁹ Η αναρχία του «ιταλικού συστήματος» το δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα, αλλά και του διεθνούς, μετέπειτα με την εμπλοκή των ξένων εισβολέων, ενίσχυσε τα διλήμματα ασφαλείας των Ιταλικών κρατών, και έκανε ακόμα πιο δύσκολη την πολιτική τους ενότητα. Χαρακτηριστικά, ο Μακκιαβέλλι παρότι μισούσε την ξένη εισβολή («αυτή η βαρβαρική κυριαρχία βρωμάει στα ρουθούνια όλων») είχε εκφράσει στον Βετόρι το 1513: «όσον αφορά την ένωση των Ιταλών, με κάνεις και γελώς»¹⁵⁰, καθώς θεωρούσε ως εμπόδιο τον Παπισμό¹⁵¹. Ο Μακκιαβέλλι υποστήριζε ότι ο Παπισμός δεν ήταν αρκετά ισχυρός ώστε να ενώσει την Ιταλία, ωστόσο είχε αρκετή ισχύ ώστε να επιτρέψει στο οποιοδήποτε ιταλικό κράτος να επιδιώξει να το κάνει.

¹⁴⁷ Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 238

¹⁴⁸ Ωστόσο, η ισχύς του διασκορπίστηκε σε διάφορες φρουρές και ο στρατός που τάχθηκε εναντίον των Ιταλών στο πεδίο της μάχης υπερτερούσε μετά βίας αυτόν των ιταλικών συμμάχων. Χαρακτηριστικά, στην πρώτη κύρια μάχη των Ιταλικών Πολέμων, στο Φορνόβο, οι Γάλλοι είχαν πολύ λιγότερο αριθμό ανδρών. (Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009, σελ 238)

¹⁴⁹ Braudel Fernand, *Le Modele Italien*, Flammarion, Paris 1994

¹⁵⁰ Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 119

¹⁵¹ Αυτός είναι ίσως και ο πραγματικός λόγος της συμπάθειας του Μακκιαβέλλι προς τον Καίσαρα Βοργία. Ότι δηλαδή ο πρώτος πίστευε ότι ο Καίσαρας θα μπορούσε «να βγάλει το ατσάλι από την πληγή» δηλαδή να εξουδετερώσει τον Παπισμό, ο οποίος αποτελούσε για αυτόν και την κυριότερη αιτία της ξένης παρέμβασης και επιβολής στην Ιταλία. (Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995, σελ 119)

Ο Γκουιτσιαρντίνι ενισχύει την άποψη της καταληκτικής σημασίας της πολιτικής. Δηλαδή η *Ιστορία της Ιταλίας* δεν έχει να κάνει τόσο με τον πόλεμο, όσο με την πολιτική, την τύχη και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (*fortuna and virtu*).¹⁵² Οι δυο καθοριστικές μάχες για τα Ιταλικά κράτη, των Ιταλικών Πολέμων, αυτές του Ανιαντέλλο που οδήγησε στην πτώση της ισχύος της Βενετίας, και της Παβία, με την συνακόλουθη Λεηλασία της Ρώμης και την αιχμαλωσία του Φραγκίσκου του Α΄, οφείλουν τη σημασία τους στην διάσταση της πολιτικής αφενός, με την διπλωματική δεινότητα του Πάπα Ιουλίου Β΄ στην πρώτη περίπτωση και στη δεύτερη, με τις αναπροσαρμογές των συντελεστών ισχύος, και αφετέρου στις πολιτικές τους συνέπειες.

Η απουσία ενός ενιαίου πολιτικού στόχου από την πλευρά των Ιταλικών κρατών μπορεί να αποτελεί την αιτία της κυριαρχίας των ξένων εισβολέων, παρά το γεγονός ότι η χάραξη της υψηλής στρατηγικής των Ιταλικών κρατών διακατέχεται μακροσκοπικά από μια συνέχεια, με τη χρήση της στρατηγικής των εξισορροπήσεων.¹⁵³ Η περιορισμένη όμως χρήση της στρατιωτικής ισχύος που προέβλεπε η στρατηγική των εξισορροπήσεων, άφηνε τη διπλωματία και τις συγκυρίες¹⁵⁴ να επωμιστούν το μεγαλύτερο βάρος της διεκπεραίωσης της υψηλής στρατηγικής.

Σε αντιδιαστολή με την ύπαρξη ενός κοινού πολιτικού στόχου, οι ευκαιριακές συνεργασίες και συμμαχίες που επιτυγχάνονταν δεν εξυπηρετούσαν το μακροπρόθεσμο κοινό συμφέρον. Βραχυπρόθεσμα, τα Ιταλικά κράτη επωφελούνταν από την εξισορρόπηση των δυνητικών συστημικών τους απειλών, ωστόσο οι αντικρουόμενοι πολιτικοί στόχοι (Παπισμός και Βενετία), η έλλειψη σε ορισμένες περιπτώσεις (Μιλάνο, Φλωρεντία, Νάπολη) εσωτερικής νομιμοποίησης λόγω των εσωτερικών ανταγωνισμών για την εξουσία και η έλλειψη των οικονομικών πόρων για τη διατήρηση και ανάπτυξη τόσο της στρατιωτικής όσο και της διαπραγματευτικής ισχύος, ιδίως σε σχέση με τις πολύ μεγαλύτερες οικονομικές δυνατότητες των ξένων εισβολέων, οδήγησαν τα Ιταλικά κράτη στην τελική απώλεια της ανεξαρτησίας τους.¹⁵⁵

¹⁵² Brady Jr Thomas A., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994, σελ 345

¹⁵³ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική*, Αθήνα, Ποιότητα, 2000, σελ. 22 – 29

¹⁵⁴ Ο Μακκιαβέλλι αναγνώριζε την επιρροή της τύχης, δεν πίστευε όμως ότι ο κόσμος είναι έρμαιό της. Πίστευε πως αν τα κράτη ή οι ηγεμόνες ήταν αρκετά ισχυροί θα μπορούσαν να αντιστέκονται και να προσαρμόζονται σε κάθε συγκυρία. (Paret Peter, *Makers of Modern Strategy, from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, 1986, σελ 36)

¹⁵⁵ Για τα κριτήρια αξιολόγησης της υψηλής στρατηγικής βλ. Platias Athanassios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian and Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today*, Eurasia Publications, Athens, 2006, σελ. 53 – 55 και Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική*, Αθήνα, Ποιότητα, 2000, σελ. 33 – 34

Ο Μακκιαβέλλι στο τελευταίο κεφάλαιο του *Ηγεμόνα* με τίτλο «*Επίκληση για την Απελευθέρωση της Ιταλίας από τους Βαρβάρους*», καταλήγει σε μια εθνικιστική έκκληση, παρμένη από το πατριωτικό ποίημα του Πετράρχη, *Italia mia* (1344-45):

“Virtu contro a furore,
Prender l’arme, e fia el combater corto
Che l’ antico valore
Nelli italici cor e ancor morto”.¹⁵⁶

¹⁵⁶ «η αρετή ενάντια στη βία-θα πάρει τα άρματα. Κι η μάχη θά’ναι σύντομη- γιατί η παλιά ανδρεία απ’την ιταλική ψυχή δεν έχει ακόμα σβήσει»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

The Death of Gaston de Foix in the Battle of Ravenna

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

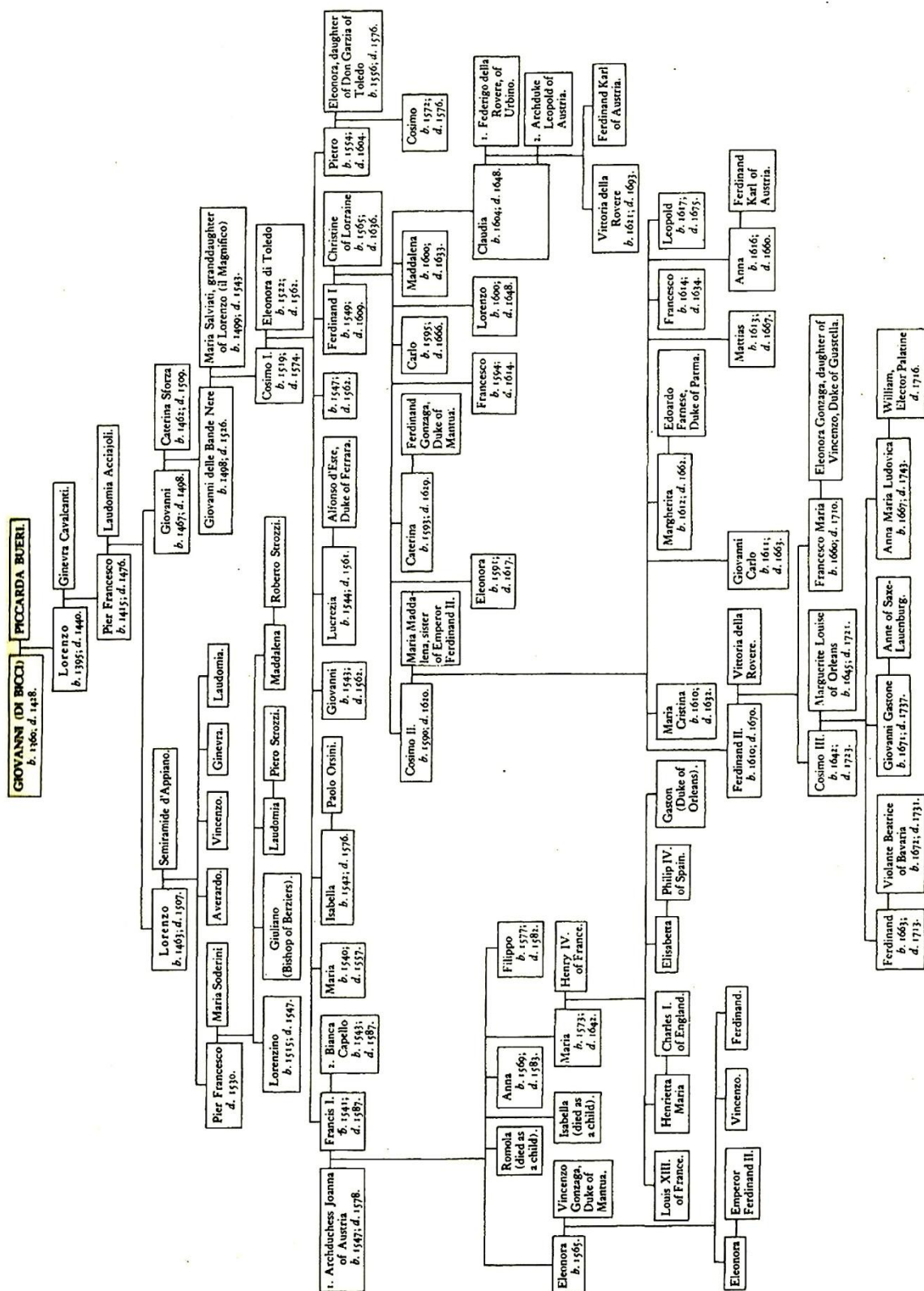
ΔΙΑΔΟΧΗ ΠΑΠΩΝ

ΗΜ/ΝΙΑ ΘΗΤΕΙΑΣ	ΟΝΟΜΑ Ως ΠΑΠΑΣ	ΚΟΣΜΙΚΟ ΟΝΟΜΑ
1447-1455	Νικόλαος Ε' /Nicholas V	Tommaso Parentucelli
1455-1458	Κάλλιστος Γ' /Calixtus III	Alfonso Borgia
1458-1464	Πίος Β' /Pius II	Enea Silvio Piccolomini
1464-1471	Πάυλος Β' /Paul II	Pietro Barbo
1471-1484	Σίξτος Δ' /Sixtus IV	Francesco della Rovere
1484-1492	Ιννοκέντιος Η' /Innocent VIII	Giovanni Battista Cibo
1492-1503	Αλέξανδρος ΣΤ' / Alexander VI	Roderigo Borgia
1503	Πίος Γ' / Pius III	Francesco de' Piccolomint
1503-1513	Ιούλιος Β' / Julius II	Giuliano della Rovere
1513-1521	Λέων Ι' / Leo X	Giovanni de' Medici
1522-1523	Αδριανός ΣΤ' / Adrian VI	Adrian Dedal
1523-1534	Κλήμης Ζ' / Clement VII	Giulio de' Medici
1534-1549	Πάυλος Γ' / Paul III	Alessandro Farnese
1550-1555	Ιούλιος Γ' / Julius III	Gian Maria del Monte

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΑΧΩΝ ΣΤΟΥΣ ΙΤΑΛΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

ΗΜ/ΝΙΑ	ΜΕΡΟΣ
28 Ιουνίου 1495	Σεμινάρα
6 Ιουλίου 1495	Φορνόβο
1500	Πολιορκία της Όστια
1 Μαρτίου 1502	Πολιορκία του Ταρέντο
21 Απριλίου 1503	Τσερινιόλα
8 Νοεμβρίου 1503	Γκαριλιάνο
29 Δεκεμβρίου 1503	Γκαριλιάνο
14 Μαΐου 1509	Ανιαντέλλο
1511	Πολιορκία της Πάδοβας
11 Απριλίου 1512	Ραβέννα
6 Ιουνίου 1513	Νοβάρα
13 Σεπτεμβρίου 1515	Μαρινιάνο
25 Φεβρουαρίου 1525	Παβία
9 Μαΐου 1527	Λεηλασία της Ρώμης
1544	Cerisolles

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Ελληνική βιβλιογραφία

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα, 2008.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική*, Αθήνα, Ποιότητα, 2000

Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, Αθήνα, Εστία, 1999

Lane Frederic C., *Βενετία η θαλασσοκράτειρα*, Μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2007

Machiavelli Niccolo, *Ο Ηγεμόνας*, Μετάφραση Μαρία Κασωτάκη, Εκδόσεις Πατάκη, Εικοστή πρώτη έκδοση, Αθήνα 2009

Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας*, Αθήνα, Ποιότητα, 2006

B. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Black Jeremy, *European Warfare, 1494-1660*, Routledge, London 2002

Brady Jr Thomas A., Heiko A. Oberman, James D. Tracy, *Handbook of European History 1400-1600 Late Middle Ages, Renaissance and Reformation, Volume I: Structures and Assertions*, New York 1994

Braudel Fernand, *Le Modele Italien*, Flammarion, Paris 1994

Burckhardt Jacob, *The Civilization of the Renaissance Italy*, Phaidon Press Limited, London 1995

Cronin Vincent, *The Flowering of the Renaissance*, Collins/Fontana, Great Britain 1969

Delaborde H. F., *L'expédition de Charles VIII en Italie: Histoire diplomatique et militaire*, Paris 1888

Desjardins A. and G. Canestrini, *Negociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, 6 vols, Imprimerie Imperiale, Paris 1886

Guicciardini Francesco, *The History of Italy*, translated, edited, with notes and introduction by Sidney Alexander, Princeton University Press, Princeton, New Jersey

Howard Michael Eliot, *War in European history*, Oxford University Press, Oxford 1977

Lanz K., *Correspondenz des Kaisers Karl V*, 3 vols, Brockhaus-Leipzig 1846, vol I

Mallet Michael, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*, Pen and Sword Books Ltd, South Yorkshire 2009

Mallet Michael and Christine Shaw, *The Italian Wars: 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, Pearson, Great Britain 2012

Mallet Michael and J. R. Hale, *The Military Organization of a Renaissance State: Venice c. 1400 to 1617*, Cambridge University Press, Cambridge 1984

Paret Peter, *Makers of Modern Strategy, from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, 1986

Platias Athanassios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian and Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today*, Eurasia Publications, Athens, 2006.

Sanuto Marino, *I Diarii*, ed R. Fulin, Venice 1879-1903

Shaw Christine, "The papal court as a centre of diplomacy from the Peace of Lodi to the Council of Trent" , Florence Alazard and Frank La Brasa, *La papauté à la Renaissance*, Paris 2007

Tallet Frank and D. J. B. Trim, *European warfare 1350-1750*, Cambridge University press 2010

Taylor F. L., *The Art of War in Italy: 1494-1529*, Cambridge University Press 1921